

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

YURTDIŞI KAZAKLARININ KAZAKİSTAN'A
YENİDEN YERLEŞTİRİLMELERİ (NURLI KÖŞ)
POLİTİKASI VE KAZAK MİLLİYETÇİLİĞİNDEKİ
ROLÜ

Zhansaya Bekmurzayeva
2501091209

Tez DanıŐmanı
Yrd. Doç. Dr. Hakan GÜNEŞ

İstanbul 2012

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Zhansaya BEKMURZAYEVA Numarası : 2501091209
Anabilim/Bilim Dalı : Uluslararası İlişkiler Tez Savunma Tarihi : 01.11.2012
Danışman : Yrd. Doç. Dr. Hakan GÜNEŞ Tez Savunma Saati : 11:00

Tez Başlığı : Yurtdışı Kazakların Kazakistan'a Yeniden Yerleştirilmeleri (Nurlı Köş) Politikası ve Kazak Milliyetçiliğindeki Rolü

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
DOÇ. DR. ZEYNEP KIVILCIM		Kabul
YRD. DOÇ. DR. ERHAN KELEŞOĞLU		KABUL
YRD. DOÇ. DR. YEŞİM ÖZER		KABUL
YRD. DOÇ. DR. HAKAN GÜNEŞ		KABUL
YRD. DOÇ. DR. GÜVEN GÜRKAN ÖZTAN		KABUL

YURTDIŞI KAZAKLARININ KAZAKİSTAN'A YENİDEN YERLEŞTİRİLMELERİ (NURLI KÖŞ) POLİTİKASI VE KAZAK MİLLİYETÇİLİĞİNDEKİ ROLÜ

Zhansaya Bekmurzayeva

ÖZ

Kazakistan bağımsızlığına kavuğu senelerden itibaren, uluslararası göç sürecinde önemli bir aktör olmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılıőından sonra yeni bağımsızlığına kavuşan Kazakistan'ın sosyo-ekonomik yaşam standardının yükseliői, güçlü jeopolitik konumu ile dikkatleri üzerinde toplaması, etnik Kazak göç politikası ile göçmenleri kabul etmeye başlaması diasporanın da ilgisini çekmiő ve tarihi anavatanlarına dönüş süreci başlamıştır. Araőtırmada yirmi senelik bağımsızlık dönemi boyunca uygulanmakta olan etnik Kazak göçü politikası ve ülkenin etno-demografik durumu ele alınmaktadır. Tez araőtırmasında, devlet göç politikasının 1992-2012 seneleri arasındaki etno-demografik duruma ve milli kimliğin güçlenmesine olan etkileri açıklanmaya çalışılacaktır. Kurucu millet olan Kazakların toplam nüfus içindeki oranının artması ile birlikte paralel giden milliyetçiliğin güçlenmesi ele alınacaktır. Türkçe, Rusça, İngilizce ve Kazakça kaynaklardan yararlanan bu araőtırmada “Nurlu Köş(Nurlu Göç)” göç politikasının amacını ve ulus inşası sürecindeki rolünü açıklayacağım.

Anahtar kelimeler: Ulus İnşası, Orta Asya, Kazakistan, Milliyetçilik, Sovyetler Birliği, Göç süreci, Göç politikası, Diaspora, Oralman, Etno-demografik değişim.

REPATRIATION (NURLU KOSH) POLICY OF KAZAKHSTAN AND ITS ROLE ON KAZAKH NATIONALISM

Zhansaya Bekmurzayeva

ABSTRACT

Kazakhstan has become an important actor in international migration process since earning its independence. Factors such rising socio economical life standards in newly independent Kazakhstan after dissolution of USSR, strong and attractive geopolitical situation and accepting ethnic Kazakh immigrants according to the new migration policy have made the Diasporas to return their historical motherland. The migration policy of ethnic Kazakhs which has been implementing since independence and the ethno-demographical situations of the country are addressed in this study. The effects of the state migration policy on ethno-demographic situation between 1992 and 2012 and also on strengthening of national identity will be explained in this study. The strengthening of nationalism which is going parallel with the growing rate of Kazakhs in general population as titular nation will also be addressed. I will explain the purpose of the “Nurlu Köş” migration policy and its role on the nation building process. Turkish, Russian, English and Kazakh resources had been used in this study.

Keywords: Nation building, Central Asia, Kazakhstan, Nationalism, Soviet Union, Migration process, Immigration policy, Diaspora, Oralman, Ethno-demographic changes.

ÖNSÖZ

Üç bölümden oluşan bu yüksek lisans tezinde Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren yaklaşık yirmi senedir yürütmekte olduğu göç politikası incelenmiştir. Konu, bağımsızlık sonrası kurucu millet olarak %50'nin altında bir nüfus oranına sahip Kazak milletini ülkede azınlık durumunda olmaktan çıkararak ulus inşası sürecinin başlamasına vesile olan göç politikasının ve sözde çok uluslu, aslında milli kimliği koruma adına Kazaklaştırma politikası yürütülmesinin milliyetçilik alanında ilgi çekici ve güncel konular olmasından dolayı seçilmiştir.

Bu konuyu araştırırken çalışmama manevi destek veren, ilham kaynağım olan sevgili anne ve babama; bilimsel alanda yardımlarını esirgemeyen, araştırma yapmam için yol gösteren ve kendisi bizzat çalışmalarına destek veren danışmanım İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler anabilim dalının değerli öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Hakan GÜNEŞ Hocama şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. ULUS İNŞASI TEORİSİ VE SOVYET SONRASI KAZAKİSTAN ÖRNEĞİ.....	5
1.1. Ulus İnşası Kavramı ve Aygıtları.....	9
1.2. Sovyet Döneminden Kalan Miras	11
1.3. Kazakistan'ın Sovyet Sonrası Ulus İnşası Modelindeki Dalgalanmalar.....	14
1.4. Bağımsızlık Öncesi Kazak Milliyeti ve Milliyetçiliği	19
1.5. Bağımsız Kazakistan'ın Ulus İnşası Sorunları.....	21
1.6. Millileşen Devlet Kazakistan ve Kazak Dili.....	29
2. SOVYET SONRASI KAZAKİSTAN'DA DEMOGRAFİK DURUM VE KAZAKLAŞTIRMA.....	37

2.1. Sovyet Öncesi, Sovyet Dönemi ve sonrasında Demografik Durum.....	37
2.2. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Vatandaşlık Hukukunda 1990'lardan İtibaren Görülen Değişimler.....	47
2.3. Kazakistan'ın Nüfus Dağılımı Problemi ve Yeniden Yerleştirme İhtiyacı.....	53
3. KAZAKİSTANDA “YENİDEN YERLEŞTİRME” POLİTİKASI.....	61
3.1. Dünyada “Yeniden Yerleştirme” Politikası: İsrail ve Almanya Örnekleri.....	61
3.2. Kazak Diasporası.....	68
3.3. Kazakistan'ın Göçmen Etnik Kazak (Oralman)Statüsü.....	77
3.3.1. Oralman Kotasının Gelişmesi ve Hükümet Desteği.....	86
3.3.2. Oralmanların Yerleşimi ve Uyum Sağlamaları.....	94
SONUÇ.....	104
KAYNAKÇA.....	109

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Orta Asya Nüfusunun Etnik Dağılımı (Buhara ve Hiva hariç).....	38
Tablo 2. Sovyetler Birliği'nde Orta Asya Bölgesinin Nüfus Dağılımı.....	41
Tablo 3. Kazakistan Şehirlerinin Nüfus Sayıları	41
Tablo 4.a. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Kazakistan Nüfusunun Etnik Unsurları (Miktar)	45
Tablo 4.b. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Kazakistan Nüfusunun Etnik Unsurları (Oransal)	46
Tablo 5. Kazakistan'ın 1990 – 2009 seneleri arasındaki iç göç,dış göç ve net göç sayısı (x 1000).....	55
Tablo 6. Dünyada Kazak diasporası ve irredentanın tahmini(yaklaşık) sayısı.....	71
Tablo 7. Kazakistan'ın 1992-2011 seneleri arasındaki göç politikası.....	82
Tablo 8. 1993 – 2009 seneleri arasında Kazakistan'a göç eden etnik Kazak sayısı...88	
Grafik 1. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Kazakistan Nüfusunun Etnik Unsurları.....	47
Grafik 2. Kazakistan Nüfusu (1990-2009).....	54
Grafik 3. Kazakistan'da 1990-2009 seneleri arasında gerçekleşen iç ve dış göç.....	56
Grafik 4. Kazakistan'ın 2009 senesindeki nüfus dağılımı.....	57
Grafik 5. Kazakistan nüfusunun 1989, 1999 ve 2009 senelerindeki etnik oranı.....	58
Grafik 6. Oralmanların göç edip geldikleri ülkeler.....	89

KISALTMALAR LİSTESİ

- UNDP : United Nations Development Program
(Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
- SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu
- M.Ö. : Milattan Önce
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti
- RF : Rusya Federasyonu
- RK : Respublika Kazakistan (Kazakistan Cumhuriyeti)
- KZT : (Tenge) Kazak Para Birimi
- NGO : Non- governmental organization (Hükümet dışı örgütler)
- BM : Birleşmiş Milletler

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ile birlikte Soğuk Savaş'ın son bulması, eski Sovyet coğrafyasında yaşayan batı asıllı etnik grupların Almanya, İsrail, Polonya veya Rusya'ya göç etmelerine; buna paralel olarak dünyanın yaklaşık kırk ülkesine yayılmış bulunan Kazak etnik gruplarının ve diasporanın da tarihsel anavatanları olan Kazakistan'a dönmelerine sebep olmuştur. Bu nüfus hareketleri Kazakistan için, bölgede bağımsızlığını kazanan hiçbir ülke için olmadığı kadar büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü bağımsızlığına kavuşan Kazakistan'ın ilk bağımsızlık yıllarında etnik Kazak nüfusun Kazakistan toprakları içinde azınlık halinde olması ulus inşası sürecinde önemli bir engel olarak öne görölmüştür. Kazakistan, kurucu milletin devletin sınırları içinde azınlıkta bulunduğu ender örneklerdendir.

21. yüzyılla birlikte teknoloji devrimi kapsamında yaşanan gelişmeler ölkeler arası göçü günümüzün bir gerçeği haline getirmiştir. Az gelişmiş ve demokrasinin yerleşmediği ölkelerden gelişmiş ve daha demokratik ölkelere gerçekteşen göçün yanında etnik ve kültürel etkenli göç hareketleri de sıklıkla görölmektedir. Bağımsızlık sonrası Kazakistan da bu etnik ve kültürel sebeplerden kaynaklanan göç hareketlerinin odak noktalarından biri olmuştur. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Kazakistan, Kazak etnik kökenlileri sınırları içinde bir araya getirme politikasını başlatmıştır. Milli kimliği ve milli istikrarı koruyarak, ulus inşası sürecinde başarılı olmak bu politikanın ana motivasyon kaynağıdır.

Kazakistan, 18 Kasım 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmasından bir ay önce kırsal ve az gelişmiş bölgelerde çalışmak, içerde endüstri ve tarımda yaşanan krizlerden sonra ülkenin kalkınmasına yardımcı olmak üzere yurtdışından gelecek Kazak etnik kökenli yerleşimcileri almaya karar vermiştir. Bu politika Kazak SSC'den yeni Kazakistan Cumhuriyeti'ne geçişte gerçekteşirilen ulus inşası süreci bakımından politik, nüfus ve işgücü bakımından ise ekonomik olarak değerlendirilebilecek stratejik bir adımdı. Bu adımın sonucunda 1991 ve 1992 senelerinde 61.609 etnik Kazak göçmen yani 'Oralman', Kazakistan'a göç etmiştir. Hemen arkasından Haziran 1992'de kabul edilen Göç Yasası'nın birinci maddesi ile birlikte tarihi anayurtları Kazakistan'a geri dönme imkânı tüm Kazak etnik kökenlilere tanınmıştır. Yeni yasa ile Oralman göçünü kontrol altında tutabilmek için

özel kontenjan ayrılması, etnik Kazaklarla ilgilenen özel ajansların kurulması gibi uygulamalar devletin bu politikanın uygulanmasındaki kararlılığını gösteren adımlar olmuştur. Kazak etnik göçüyle, ülkenin milli kimliğini ve istikrarını korumak amaçlanmıştır.

Sovyet Dönemi sırasında Kazak kültürü büyük darbe almıştır. Kazak dili resmi dil olma özelliğini kaybettiği gibi, halk arasındaki kullanımı da azalmıştır. Günümüzde Oralmanların tarihi anavatanlarına geri dönmeleri üzerine inşa edilen göç politikasının hedefi Kazak dilini ve kültürünü canlandırarak, ulus inşasını etnik Kazaklar etrafında meydana getirmektir.

1991 senesinden günümüze kadar Kazakistan'da demografik dengenin sağlanması için uygulanan göç politikası, ülkede çeşitli tarihsel sebeplerden dolayı azınlığa düşen etnik Kazak nüfusun tekrar %50'nin üstüne çıkmasını sağlamıştır. Bağımsızlığının ikinci on senesinde hızlı bir kalkınma kapsamında büyüyen ekonomisi ve özellikle enerji politikaları sayesinde sahip olmaya başladığı bölgesel güç ile Orta Asya ülkeleri arasında ön plana çıkan Kazakistan'ın bu sayede yurtdışındaki etnik Kazakları göç politikası çerçevesinde ülke topraklarına çekmesi mümkün olmuştur. Bölgesel nüfus dağılımı ve Kazakları yeniden yerleştirme politikasının uygulanması ile ülkedeki demografik durumda yaşanan köklü değişim Orta Asya ve Dünya siyaseti ile alakadar olan siyasetçi, tarihçi ve sosyologların ilgisini çekmiştir.

Bu kapsamda hazırlanmış tez çalışmasının odak noktası Kazakistan'ın bağımsızlığını aldıktan sonraki yıllarda uygulamış olduğu yeniden yerleştirme politikası ve bu politikanın uygulanmasının ülkenin etno-demografik değişimine katkılarıdır. Ülkenin etnik göç politikasını uygulamasının demografik duruma ve göç sürecine önemli etkileri söz konusudur. Bağımsızlığın ilk senelerinde görülen Slav ve Avrupa kökenli etnik grupların yoğun dış göçü sonucu demografik yapıda oluşan istikrarsızlıklara çözüm bulmaya çalışan Kazak hükümeti, Kazak kültürünü koruma temelinde istikrarın korunması ve ulus devlet inşası sırasında karşılaşılan zorlukların üstesinden gelebilme amacıyla göç politikasını uygulamıştır. Bu politika devlet politikasının önemli yapı taşlarından birine dönüşmüştür.¹ Sovyet sonrası dönemde

¹ "Status of Oralman in Kazakhstan," Overview, **UNDP Kazakhstan**, Almaty 2006, s .9.

bölgede bağımsızlığını kazanan ülkeler arasında diasporanın ülke topraklarına yeniden dönmesine yönelik bir göç politikası sadece Kazakistan Cumhuriyeti'nde uygulanmıştır. Bu politikanın uygulanması sonucu Kazakistan nüfus dengesinde değişiklikler olmuş, 1989 yılında Kazakistan nüfusu içinde %39,7 olan etnik Kazak oranı 2009 yılına gelindiğinde % 63,1 olarak büyük bir değişim göstermiştir. Kurucu millet olarak azınlıkta bulunan Kazaklar bu sayede ülke topraklarında çoğunluğu sağlamışlardır. Göç politikası sonuç olarak milli kimliğin güçlenmesini, demografik durumun etnik Kazakların lehine değişmesini, dil ve kültürün canlanmasını etkilemiştir. Ülkeler arası göç sürecini toprak bağlılığı ve sosyal ağlar, ekonomik ve kültürel ilişkiler de etkilemektedir.² Araştırmacılar Kazakistan'da yaşanan bu göç sürecinin bölgesel ve tarihsel taraflarından çok³, yeni devlet politikası olması dolayısıyla politik tarafına⁴ odaklanmışlardır.

Tez çalışmasında birincil kaynaklar esas olmak üzere ülke istatistikleri ve ülkenin vatandaşlık hukuku metinlerinden faydalanılmıştır. Bunlar arasında özellikle Kazakistan'da yapılmış araştırmalara dayanılarak yazılmış önemli kaynaklar olarak G. Mindakulova'nın eserlerindenden yararlanılmıştır. Milliyetçilik teorisini açıklamak amacıyla da birincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Tüm birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen veriler ve milliyetçilik teorisi literatürleri ile tezin konusu açılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın kronolojik çerçevesi 1991'den günümüze kadarki dönemi ve Sovyet dönemindeki demografik durumu kapsamaktadır. Dört bölümden oluşan bu tez çalışmamın ilk bölümünde ulus inşası teorisine ve Kazakistan'ın bağımsızlık senelerinde ulus inşası sürecinde yaşadığı sorunlara, Sovyet döneminden kaynaklanan etkilenmelere ve yaşanan dalgalanmalara değinilerek Kazak milliyetçiliği ele alınacaktır. İkinci bölümde, Kazakistan'ın Sovyet döneminde, öncesinde ve sonrasındaki demografik durumuna değinilerek yaşanan nüfus değişikliklerinin sebep ve sonuçları açıklanacaktır. Ayrıca nüfus dağılımı problemine değinilerek yeniden yerleştirme ihtiyacının neden kaynaklandığı ele alınacaktır.

² Werner. C, Barcus. H, "Mobility and Immobility in a Transnational Context: Changing Views of Migration among the Kazakh Diaspora in Mongolia", **Migration Letter**, 2009, Vol.6, No.1, s. 49-59.

³ Diener. A, **One Homeland or Two: Territorialization of Identity and The Migration Decision of the Mongolian -Kazakh Diaspora**, Madison, The University of Wisconsin, 2003, s. 465-468.

⁴ King, Charles and Melvin, Neil, "Ethnic Linkages, Foreign Policy, and Security in Eurasia, Diaspora Politics", **International Security**, 2000, Vol.24, No.3, s. 127-138.

Üçüncü bölümde yeniden yerleştirme (repatriation) politikası açıklanacaktır. Bu politikayı başarılı bir şekilde uygulamış İsrail ve Almanya örnekleri üzerinden dünyadaki uygulamalara ve ardından bu politikanın gerçekleşmesine büyük önem veren Kazakistan örneğine değinilecektir. Yeniden yerleştirme politikasını uygulamakta olan Kazakistan'da göç ettirilen diaspora Kazaklarına hükümet tarafından uygulanan kota sisteminden, Oralman statüsünden, hükümet desteğinden, göçmenlerin uyum sorunlarından ve ülkenin bu sorunların üstesinden gelebilmek için bulduğu çözümlerden bahsedilecektir. Dördüncü bölüm olan sonuç kısmıyla tez sonlandırılacaktır.

I.BÖLÜM

ULUS İNŞASI TEORİSİ VE SOVYET SONRASI KAZAKİSTAN ÖRNEĞİ

Ulus inşası kavramı ortaçağın feodal, hanedanlık, imparatorluk ya da kilise devleti gibi geleneksel devlet formlarından farklı olarak modern ulus devletin yaygınlaşmasıyla paralel bir gelişim göstermiştir.⁵ Kapitalizm öncesi düzenden kapitalizme geçişte önemli unsurlar olan devlet inşası, ulus inşası ve ekonomik bütünleşme Sovyet sonrası ülkelerin geçiş sürecinde de kilit unsurlar olmuşlardır. 70'lerin sonlarından itibaren unutulmaya başlanan ulus inşası kavramı SSCB'nin dağılmasıyla birlikte tekrar gündeme gelmiştir.

Pal Kolsto'nun da 1970'lerde vurguladığı üzere, ulus inşası üzerine yapılan tartışmalar, ulus inşası ve ulus yıkımı gibi farklı yaklaşımlarla zenginleşerek yeni bir döneme girmiştir. Walker Connor'ın ulus yıkımı görüşüne göre ulus inşası literatürü etnik farklılıkları reddeden ve düşmanca yaklaşımlar içeren farklı türlerdeki sosyal bölünmelerin hâkimiyetinde bulunmaktadır. Connor dünya devletlerinden sadece yüzde dokuzunun etnik olarak homojen sayılabileceğini iddia etmiştir. Başka bir deyişle ulus inşası etnik farklılıkların eritilerek kitlelerin kendilerinden daha büyük topluluklar içinde asimile olması anlamını taşımaktadır.⁶ Ulus kavramı açısından bakıldığında Connor'ın düşüncüleri milliyetçilik teorilerinde bir başlangıç noktası olarak görülebilir. Connor, ulusun büyük ve geniş bir aile olduğunu söylemektedir. Bu açıdan bakıldığında bir ulusun üyelerinin tamamının ortak bir kökenden geldiğini iddia etmenin zor olduğunu belirtmektedir. Genetik olarak ortak bir kökenden geldiği düşüncesi bir mit olarak o ulusu oluşturan fertler tarafından çoğunlukla kabul görse de bir ulus genellikle farklı etnik kökenlerden gelmiş bireylerden oluşmaktadır. Fakat oluşturulan bu mite bağlılık ve inanış ulus oluşumu için bir önkoşul olarak ortaya çıkmaktadır.⁷ Pal Kolsto'nun dikkat çektiği Connor'ın ulus

⁵Pal Kolsto, "Nation Building and Social Integration Theory", **Nation-Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies: An Investigation of Latvia and Kazakhstan**, Ed., Pal Kolsto, Colorado, Westview Press., 1999, s. 44-62.

⁶A.e., s. 46.

⁷Walker Connor, **Ethnonationalism: The Quest for Understanding**, Princeton, Princeton University Press, 1994, s. 92-94.

anlayışı daha sonra modernist yaklaşım ve etno-sembolcü yaklaşım olmak üzere iki farklı yol üzerinden gelişim göstermiştir.⁸ Akademik dünyada pek makul bulunmasa da ilkçi (primordialist) yaklaşım da bu iki ulus yorumuna eklenebilir.

Benedict Anderson, Ernest Gellner, Erich Hobsbawm, Tom Nairn gibi modernist yaklaşımın önemli düşünürleri ulusların ve milliyetçiliğin modernleşme sürecinin ürünleri olduğu düşüncesinde hemfikirdirler. Bu görüşe göre milliyetçilik millet kavramından doğmamıştır fakat millet kavramı milliyetçilikten doğmuştur. Etno-sembolcüler milletlerin etnik kökenlerine yaptıkları vurgu ile bilinmektedirler. İlkçiler gibi onlar da milletleri antik dönemden beri süregelen doğal bir gerçeklik olarak görmektedirler.⁹

Bu noktada milliyetçilik kuramcılarının temel düşüncelerine değinmek gerekmektedir. Önemli milliyetçilik teorisyenlerinden biri olan Benedict Anderson, modern milletleri “hayali cemaatler” olarak tanımlamaktadır. Anderson, dünya algısının değişmesinde basılı kapitalizmin oynadığı role büyük önem vermektedir. Anderson’a göre milletler hayal edilmiş siyasi topluluklardır; sınırlara ve egemenlik belirtilerine sahiptirler.¹⁰ Milletler sınırlıdır çünkü her milletin bir yaşam alanı ve bu alanın sınırları vardır. Milletler egemendirler çünkü hanedanlıkların meşruiyetlerinin yıkıldığı aydınlanma çağında dünyaya gelmişlerdir. Her türlü eşitsizliğe ve sömürücü ilişkiye rağmen milletin üyeleri arasında derin bir kardeşlik ve yoldaşlık duygusu vardır.¹¹ Anderson kendini diğer önemli modernist teorisyenler Gellner ve Hobsbawm’dan farklılaştırmaktadır. Anderson’un hayal edilmişlik kavramı keşfetme ve uydurma tartışmalarının ötesinde bir yerdedir. Millet, Gellner ve Hobsbawm’ın görüşleri doğrultusunda sadece keşfedilmiş ya da uydurulmuş olmakla tanımlanamaz.¹²

Eric J. Hobsbawm milletleri ve milliyetçiliği bir “toplumsal mühendislik” ürünü olarak görmektedir ve icat edilmişlikle suni olma özelliklerini

⁸Kolsto, **Nation-Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies: An Investigation of Latvia and Kazakhstan**, s. 46.

⁹ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, 3.bs., Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2009, s. 81-82.

¹⁰ Benedict Anderson, **Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**, London, Verso Press, 1991, s. 6.

¹¹ Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, s. 182.

¹² Anderson, **Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**, s. 6.

vurgulamaktadır.¹³ Hobsbawm'a göre, milli bilinç icat edilmiş geleneklerin en yaygın ve somut örneğidir. Milletler on dokuzuncu asrın sonunda politik hareketlerin artış göstermesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Gerçekten de, yönetici elitler *millet* kavramını, kitlesel demokrasilerde siyasal yaşama katılmak isteyen halkın yarattığı tehdit karşısında icat etmişlerdir. Başka bir deyişle, on dokuzuncu yüzyılın kitlesel siyasal hareketleri, seçkinleri milletlerin icadı yoluyla kitleleri kontrol etmeye zorlamışlardır.¹⁴ Hobsbawm, milletin ülkesel ve kurumsal boyutları arasındaki bağlantıya başka bir deyişle ülkesel-devlet boyutuna dikkat çekmektedir. Devlet seçkinleri çoğunlukla kendi siyasal gündemlerine uyan yeni gelenekler, yeni tarihler yaratmaktadırlar. Bu yüzden Hobsbawm milliyetçiliğin milletleri yarattığını düşünmektedir. Hobsbawm, Gellner'in yukarıdan aşağı modernleşme modelini taban hareketlerinden ve kitlelerden kaynaklanan gelişmelere yeterli önemi vermediği gerekçesiyle eleştirmektedir. Her ne kadar kendi görüşleri de seçkinlerin bakış açıları üzerine oluşturulmuş olsa da ulusu ve milliyetçiliği anlamak için sıradan insanların duygularını, umutlarını ve ihtiyaçlarını analiz etmenin bir gereklilik olduğunu savunmaktadır. Ona göre Gellner'in sıradan insanların duygularını, hislerini önemsememesi ulusu ve milliyetçiliği doğru bir şekilde anlamanın yolunu kapatmaktadır.¹⁵

Hobsbawm gibi Ernest Gellner de milliyetçiliği modern bir olgu olarak tanımlamaktadır. Gellner modern ve modern öncesi toplumlar arasında katı bir ayrım yapmaktadır.¹⁶ Milletlerin, modern devletin yükselmesi ile bir üstün kültürün birleşmesi altında ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Bu yüzden modern devlet dilin ve eğitim sisteminin standartlaşması yoluyla seçilmiş kültüre destek vermektedir. Başka bir deyişle modern çağda üstün kültür bağımsızdır ve toplum üstün kültür referans alınarak tanımlanmaktadır.¹⁷ Gellner çağdaş insanın krala, toprağa veya inanca bağlılık duymak yerine üstün kültüre sadakat gösterdiğine işaret etmektedir.¹⁸ Gellner, modernleşmenin dinamik gücü olarak sanayileşmenin önemini

¹³Eric J. Hobsbawm, **Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2006, s. 24.

¹⁴Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, s. 148.

¹⁵Hobsbawm, **Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**, s. 24-25.

¹⁶Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, s. 164.

¹⁷**A.e.**, s. 165.

¹⁸Ernest Gellner, **Nations and Nationalism**, Oxford, Blackwell, 1983, s. 36.

vurgulamaktadır.¹⁹ Sanayileşme, iş bölümünü ve uzmanlaşmayı gerekli kılmaktadır. Endüstriyel toplumun bu karmaşık iş yapısı toplumu standart eğitim ve dil araçlarıyla kontrol eden bir merkezi organizmayı gerektirmektedir. Yani devlet inşası ulus inşasını ya da ulusların yaratılmasını gerektirmektedir. Gellner'in teorisinden çıkarılacak şey sanayileşmenin modern devlet ve millet kavramlarının sağlamlaşmasında itici güç olduğudur. Sanayileşmenin rolüne yaptığı aşırı vurgu nedeniyle Gellner'in milliyetçilik teorisi temel olarak aşırı işlevselci olmakla eleştirilmiştir. Özkırımlı da, Gellner'in milliyetçiliği sanayileşmenin zorunlu bir unsuru olarak algıladığını vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Gellner'in görüşleri ulusal bilincin yükselmesi ve sanayileşmemiş toplumların milliyetçiliği konularında tartışmalıdır. Örneğin Gellner'in milliyetçilik teorisi on dokuzuncu yüzyılın sonunda yükselen Balkan milliyetçiliğini açıklayamamaktadır.²⁰ Gellner'e yöneltilen bir başka önemli eleştiri de milliyetçi tutkuları yeterince açıklayamamasıdır. Sadece etno-kültürcüler değil modernistler de bu eleştiriye paylaşılmaktadırlar. Gellner, milletlerin ve milliyetçiliğin büyümesini ve tutkusunu görmezden geldiğinden çoğunlukla materyalist ve kültürel indirgemeci olmakla suçlanmıştır.²¹

Bu noktada Anthony D.Smith'in görüşleri önem kazanmaktadır. Smith, milletin modernist ve ilkçi kavramsallaştırılmasındansa literatürde üçüncü bir yol açmaktadır. Onun görüşleri ilkçi anlayışa daha yakın gözükmektedir. Smith'in ana tezi modern milliyetçiliğin geçmişteki etnik toplumlar ve bağılıklar görmezden gelinerek anlaşılamayacağı doğrultusundadır. Ulusal toplumların çoğunun oluşumunda etnik unsurlarla karşılaşmaktadır. Bu yüzden milletin ortaya çıkışı yüzyılları içine alan uzun zaman süreçlerinde analiz edilmelidir.²² Modernistlerin milletlerin yakın geçmişin olguları oldukları fikrine katılmakla birlikte Smith, onların uzun bir tarih önceleri olduğunu iddia etmektedir. İlk çağlarda var olan etnik grup yığınlarının etnik özlerinden evrimleşenlerin bir kısmının milliyet sahibi olmayı ve kendilerine ait bir devlet arzuladıklarını ancak az bir kısmının bunu elde edebildiğini

¹⁹A.e., s. 57.

²⁰Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, s. 176.

²¹Hobsbawm, **Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**, s. 25.

²²Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, s. 218.

belirtmektedir.²³ Smith mitleri, sembolleri, hatıraları ve etnik toplumun ortak şeceresini vurgulamaktadır. Onun iddiası bu özelliklerin hem modern hem de modern öncesi zamanlarda bulunduğudır. Modern milliyetçiliğin yaptığı ise, etnik toplulukların modern öncesi zamanlarda var olan özelliklerinin yorumlanmasını değiştirmektir.²⁴ Smith'e göre etnik kimlik radikal değişikliklere maruz kalsa da hayatta kalmaya devam etmektedir. Yani etnik kimlik yeni şartlara uyum sağlayacak kadar güçlüdür.²⁵ Etnik kimlik ve kültürel geçmiş milli birliği sağlamanın, milleti yaşatmanın ve meşru kılmanın vazgeçilmez koşullarındandır. Bu yüzden milli birlik, belli bir kimliğin mitleri ve sembolleri aracılığıyla kurulmuştur.²⁶ Etnik kimlik tartışmalarının sürekliliğine ve etnik öze verdiği önemden dolayı birçok eleştiriye uğrasa da önceleri modernist okul tarafından öne sürülen ulus inşası kavramını sürdürmüştür. Onun neo ilkçi ulus kavramsallaştırması ile ulus inşasının kültürel, sembolik mit yaratma kavramsallaştırması literatürde dördüncü yol olarak varlığını devam ettirmiştir.²⁷

1.1. ULUS İNŞASI KAVRAMI VE AYGITLARI

Hippler'in ulus inşası için gerekli üç temel unsuru sıralaması kavramı anlamada yardımcı olacaktır. Hippler'e göre başarılı bir ulus inşası üç öge içermelidir. Bunlar yaygın ve birleştirici bir ideoloji, sosyal entegrasyon ve işleyen bir devlet aygıtıdır.

Ulus inşası, toplumun tüm tabakalarını mobilize edecek bütünleştirici bir ideolojiyi gerektirmektedir. Bu ideoloji, ideolojinin bir önkoşulu olan ulusu yaratmayı ve sağlamlaştırmayı amaçlamaktadır. İdeolojinin yapısı kapsayıcı ya da dışlayıcı olabilir. Başka bir deyişle daha çok vatandaşlık odaklı veya daha çok etnik kimlik odaklı olabilir. Bir ideolojinin tamamen milli kalmasına gerek yoktur. Şeklen ulusal ama içerik olarak sosyalist bir yapıya sahip olan Sovyet ulus inşa süreci buna

²³Kolsto, **Nation-Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies: An Investigation of Latvia and Kazakhstan**, s. 47.

²⁴ Anthony D. Smith, **The Ethnic Origins of Nations**, Oxford, Basil, Blackwell, 1986, s. 13.

²⁵Özkırmı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, s. 220.

²⁶ **A.e.**, s. 222.

²⁷Kolsto, **Nation-Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies: An Investigation of Latvia and Kazakhstan**, s. 47.

güzel bir örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda ideolojinin başarısı için önemli olan şey ulus altı kimlikleri ulusal kimliğe entegre edebilme kapasitesidir. Ulus altı bağlılıklar ulusal kimliğin ötesinde bir öneme sahip olmadıkça istikrarı bozamazlar.²⁸ Kazakistan örneği ele alındığında cüzlere göre ayırımın Kazak ulusal kimliği içine iyice yerleştiği görülmektedir. Cüzlere göre ayırım, bu ayırım ülkenin sosyo-ekonomik konularında aktif rol oynamaya başlamadan önce sorun olmamaktaydı. Aslında ulusal ayrımlar çok uluslu devletlerde problem olmamalıdır. Örneğin Kazakistanda bir kişi kendini orta cüz mensubu, Kazak ya da Kazakistan vatandaşı olarak tanımlayabilir.

Ulus inşasında başarı sağlamanın ikinci ön koşulu sosyal entegrasyondur. Ulus altı kimlikler, kendilerini ulusal kimliğin üyeleri olarak hissetmeleri yönünde ikna edilmelidirler. Bu nedenle iletişim bu ikna sürecinde önem kazanmaktadır. Yaygın medya, toplumların ulusal bir kimlik altında bir araya getirilmesinde kilit rol oynamaktadır. Ekonomi ve ulaşım altyapısı da ulus inşası sürecinin sosyal entegrasyon bölümünde ön koşul olarak ortaya çıkmaktadırlar. Özetle sosyal entegrasyon için fiziki ve ekonomik koşullar kitlesel medya araçları ile desteklenmelidirler.²⁹

Devlet inşası, işleyen bir finansal sisteme, yönetici kurumlara, ülke çapında organize olmuş bir polis teşkilatı ve hukuk sistemine dayanmalıdır. Devlet, belirlenmiş sınırlar içindeki egemen pozisyonunun devamı için güç kullanma tekeli elinde bulundurmalıdır.

Devlet kurumları ve siyasal liderler önceden belirlenen milli bilince ulaşmak amacıyla farklı yöntemleri kullanırlar. Bunlar arasında liberal ya da liberal olmayan yollar olabilir. Hatta zamandan zamana ve ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Yine de ulusal kimliği şekillendirmek için ortak araçlar bulunmaktadır.³⁰ Hükümetlerin en önemli araçlarından biri resmi dil politikasıdır. Bu yöntem aynı zamanda ulus inşası politikasının liberal veya liberal olmayan boyutlarını açığa çıkarmaktadır. Vatandaşlık hukuku, okullardaki temel müfredat, zorunlu askeri hizmet ulus

²⁸ Jochen Hippler, **Nation-building: A key concept for peaceful conflict transformation?**, London, Pluto Press, 2005, s. 7.

²⁹ **A.e.**, s. 10.

³⁰ Norman Wayne, **Negotiating Nationalism: Nation-Building, Federalism And Secession in the Multinational State**, New York, Oxford University Press, 2006, s. 45.

inşasının biçimini belirleyen diğer önemli araçlardır. Bu bağlamda askerlik tıpkı bir vatanseverlik okulu işlevi görmektedir. Okullardaki müfredat kucaklayıcı ya da dışlayıcı karakteri ile birlikte ulusal bilincin genç nesillere iletilmesini sağlamaktadır. Yönetici elitlerin göçmenlere tepkisi de ulus inşasının doğasıyla oldukça bağlantılıdır. Yurtseverce yapılmış savaşları efsaneleştirmek; milli semboller ve bayramlar uyarlamak; kentlerin, sokakların, binaların isimlerini değiştirmek; ulusal medyanın kontrol altında tutulması; uluslar arası sportif müsabakalara verilen önem gibi uygulamalar ulusal kimliği somutlaştırmakta ve ulusal bilincin her gün yeniden üretilmesini sağlamaktadır.³¹

1.2. SOVYET DÖNEMİNDEN KALAN MİRAS

Sovyet sonrası Kazakistan'ın ulus inşası modelinin ayrıntılarını incelemeden önce, Sovyet dönemi ve Sovyet sonrası dönemlerdeki milliyetçilik politikası ile ulus inşası arasındaki ilişkiye değinmek gerekmektedir. Devlete ismini veren kurucu milletin Rusların yerine itibar kazanmaya başlaması sadece Kazakistan'a özel bir durum olmayıp bütün Sovyet sonrası bölgede geçerli idi. Bunun sonucunda kurucu milletlerin odak noktası olduğu yükselen milliyetçilik düşünceleri bölgede etnik gerilimlerin yaşanması tehlikesini beraberinde getirmiştir. Kazakistan örneği ele alındığında başlangıçta uygulanan etnik milliyetçi politikaların yerlerini doksanlı yılların ikinci yarısında daha liberal milliyetçi politikalara bırakmış oldukları görülmektedir.

Sovyetler Birliği'nde ülkesel-siyasal ve etnik kültürel-kişisel olmak üzere birbiriyle uyumsuz iki ulus inşası modeli kullanılmıştır. Özellikle, milliyetin etno-kültürel kurumsallaşması, modernist Bolşeviklerin beklentilerine uygun olmayan bir şekilde milliyetçiliğin yerleşmesini sağladı. Milliyetin kurumsallaşmış ifadesi sadece Sovyetler Birliği'nin dağılmasında önemli rol oynamakla kalmamış, bu dağılmadan doğan yeni devletlerde de millilik meselesini şekillendirmeye devam etmiştir.³²

³¹ A.e., s 46-47

³² Rogers Brubaker, "Nationhood and the National Question in the Soviet Union and Post-Soviet Eurasia: An Institutional Account", **Theory and Society**, Vol. 23, No. 1, 1994, s. 57.

Sovyetler Birliği her bir yurttaşın milli kimliğini kodlamıştır ve etnik milliyetçiliğe dayanan yönetim birimleri yaratmıştır. Her millet özerk cumhuriyetten özerk bölgeye kadar değişen toprak parçalarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu tip bir sosyal mühendislik, millet kavramının ilkçi kavramsallaştırılmasını zorunlu kılmaktadır. Milli bilinç yirminci asrın başlarında, sadece Baltık ülkelerinde gelişmiştir. Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde ise sınırlı sayıdaki milli entelektüelin girişimiyle yakın zamanda gelişmeye başlamıştır. Örneğin Kazakistan'daki Alaş Ordacılar yirminci yüzyılın başlarında kitlesel bir hareket olmaktan çok uzaktılar. Kimi durumlarda da Sovyetler Birliği, tarihin doğal ilerleyişinde millet olarak gelişimini tamamlayamamış bazı etnik grupları millete dönüştürmüştür. Soğuk Savaş döneminde ileri sürülen “milletlerin hapishanesi” suçlamalarına karşın Sovyetler Birliği ana dilin kullanımına, milli eğitim ve kültürel haklara izin vermekle kalmamış milletleri kendi elleriyle yaratarak güçlenmelerini sağlamıştır.³³

Milletlerin kurumsal kodlaması devletlere ismini veren kurucu milletlere ayrıcalıklar sağlamıştır. Pozitif ayrımcılık politikaları yerli halka hayatın çeşitli alanlarında uygulanmıştır. Kurucu milletten olanlar yönetim kademelerine atanma ve yüksek öğrenim kurumlarına seçilme imtiyazlarına sahip olmuşlardır. Ancak Sovyet vatandaşlarını kendi milletlerine ayrılmış sınırlar dışında ciddi dezavantajlar beklemekteydi. Milli kimlikten kaynaklanan bu dezavantajlardan kaçmak çok kolay değildi çünkü pasaportlarda ve bürokratik dokümanlarda tabi olunan milliyet bulunmaktaydı. Soyun temel alınarak ait olunan milliyetin her vatandaşın iç pasaportuna işlenmesi uygulaması yapay bir kimliği, etno-kültürel bir gruba somut bağlılık haline getirmiştir. Ebeveynlerinin pasaportlarında farklı milliyetler bulunan genç insanlar milliyetlerden birini seçmeye zorlanmışlardır. Bu seçim de bir cumhuriyete dâhil olma veya oradan çıkarılma için bir sebep olmuştur. Bazı durumlarda insanlar şahsi menfaatleri için resmi olarak milliyetlerini değiştirmişler ya da milli cumhuriyetlerde pozisyonlarını kolaylaştırmak adına isimlerini değiştirmişlerdir.³⁴

³³ Martin Terry, **A State of Nations: Empire and Nation-Making in the Age of Lenin and Stalin**, New York, Oxford University Press, 2001, s.15-20.

³⁴ Ronald Grigor Suny, “Contemporary Issues in Historical Perspective, Constructing Primordialism: Old Histories for New Nations”, **The Journal of Modern History**, Vol. 73, 2001, s. 862-896.

Sovyetler Birliği'nde Rusça *lingua franca* idi. Bu yüzden Ruslar hem Rusya SSC içinde hem de dışında ayrıcalığa sahiptiler. Bir başka deyişle, Ruslar Sovyetler Birliği içinde fazladan ülkesel kültürel otonomiye sahiptiler.³⁵ Sovyet rejimi altında Rusların sahip olduğu halk statüsü, dil ayrıcalığı ve kültürel olanaklar Rusların birliği sadece bir Rus Cumhuriyeti olarak değil aynı zamanda kendi ulusal toprakları olarak görmeleri anlamına gelmekteydi. Yuri Slezkine Rusların SSCB'deki durumunu somutlaştırmıştır. Slezkine, Sovyetler Birliği'ni komünal bir apartman olarak tanımlamaktadır. Bu apartman içinde SSCB içinde bulunan her millete bir kat ayrılmıştır. Fakat giriş ve apartman boşlukları yani apartmanda ortak kullanıma sunulmuş alanlar Rusların egemenliği altında bulunmaktadır.³⁶

Milliyet politikaları göz önüne alındığında SSCB'deki en önemli olay devlete ismini veren kurucu millete de ait olsa milliyetçiliğin bastırılması idi. Kurucu milletlere yönelik ulus inşasının ve milliyetin yerleşikleşmesinin bazı sınırları vardı. Cumhuriyetler birlikten ayrılma da dâhil olmak üzere birçok hakka sahip olsalar da bu haklar kâğıt üzerinde kalmaktaydı. Gerçekte özerk cumhuriyetler sıkı bir şekilde Moskova'nın kontrolü altında bulunmaktaydılar. Özerk cumhuriyetlerde milliyetçiliğin siyasi anlamda gelişim göstermesine merkezden izin verilmemekteydi. Milliyetçilik ve ulus inşası gibi kavramlar sadece şeklen vardı. Bu milliyetçiliğin içeriği sosyalist ideolojiyi dayatacak ve milletlerin kardeşliğini teşvik edecek şekilde değiştirilmişti. Kazakistan ve diğer Sovyet sonrası devletlerde görülen etnik gerilimler büyük ölçüde yukarıda bahsettiğimiz bu yapıdan kaynaklanmaktadır. Siyasi anlamda milliyetçiliğin dayatılması Sovyetlerden miras kalan ulus inşası altyapısı ile desteklenince Sovyet sonrası dönemde kurucu milletler dışında kalan azınlık milletler buldukları ülkelere yabancılaşmışlardır.

Brubaker'in "*millileşen ülke*" kavramsallaştırması özerk cumhuriyetlerle ilişkilendirilebilir. Stalin iktidarı zamanında "*koranizatsiya*" politikası durdurulmuştu. Stalin rejimi, özerk altı etnik kimlikleri göz ardı etmişti. Bu bağlamda özerk cumhuriyet statüsüne kavuşamayan etnik grup ya da milletler asimilasyona uğramıştı. Stalin sonrası dönemde *koranizatsiya* politikasının geri

³⁵ Brubaker, **Theory and Society**, s. 58-60.

³⁶ Yuri Slezkine, "The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism", **Slavic Review**, Vol. 53, No.2, s. 414-452.

gelmesi özerk Sovyet cumhuriyetler için ulusal elitlerin pozisyonlarının pekişmesiyle sonuçlandı. Brejnev milli komünistlerin uzun süre iktidarda kalmalarına izin verdi. Tatar komünist partisi lideri Talbayev ülkesini 20 sene yönetti. Benzer şekilde Kunayev Kazakistan'ı 24 sene yönetti. Her iki lider de kendilerine bağlı Tatar ve Kazak milli seçkinlerini oluşturarak, bunları yönetim kademelerine yerleştirdi. Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerde uzun yıllar süren elit iktidarından çıkarılacak sonuç Sovyet döneminin son yıllarında milliyetlerin daha önce görülmediği kadar yerel özerklik sahibi olmalarıdır. Sonrasında Gorbaçev'in "glasnost" ve "perestroika" politikaları, özerk cumhuriyetler üzerindeki Moskova baskısını kaldırmıştır ve milliyetçi ifadelerin yeni oluşmaya başlayan kurumlar altında somutlaşmasına neden olmuştur.³⁷ Özetle milliyetçi hareketler glasnostun nispeten özerk yapısını etkili bir şekilde kullanarak Sovyetler Birliği'nin yıkılmasında önemli bir rol oynadılar.

1.3. KAZAKİSTAN'IN SOVYET SONRASI ULUS İNŞASI MODELİNDEKİ DALGALANMALAR

Sovyet sonrası çalışmaları içeren literatüre bakıldığında milliyet politikaları açısından Kazakistan'ın dikkatleri üzerinde topladığı görülmektedir. Ülke 140 farklı etnik grubu aynı çatı altında toplayan çok uluslu bir yapıya sahiptir. Aynı zamanda Sovyet döneminde yapılan son nüfus sayımına göre devlete adını veren millet olarak Kazaklar tüm nüfusun yarısından daha az bir orana sahiptirler. Kazakistan'ın ulus inşası politikalarını analiz etmeden önce bağımsızlığına kavuşan ülkenin milliyet politikasının etnik milliyetçi bir anlayışla uygulanmış olduğunu belirtmek gerekmektedir. Kazakların lehine uygulanan etnik milliyetçi ulus inşası politikası, Rus kökenli ve Rus dilli nüfusu yabancılaştırırken, kriz halindeki ekonomi Rusların büyük bir kısmının ülkeden göç etmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda Kazakistan seçkinleri katı etnik milliyetçi ulus inşası politikalarının Kazakistan için uygun olmadığını farkına varmışlardır. Doksanların ikinci yarısında, ülkenin seçkinleri eski Sovyet modeline dönüş yaptılar. Bütün etnik grupların ve milletlerin

³⁷Suny, *The Journal of Modern History*, s. 872-884.

kültürel gelişmesi devlet ideolojisi olarak destek gördü. Fakat nasıl ki Sovyet dönemindeki milletler arası birlik fikri Rusları öne çıkarmışsa, Sovyet sonrası Kazakistan ulus inşası da Kazak milliyetini öne çıkarmıştır.³⁸ Bir başka deyişle, Kazakistan'da etnik milliyetçi ulus inşa modelinden yurttaşlığı öne çıkaran çok etnikli modele kayılmıştır. Başlangıçtaki etnik milliyetçi ulus inşası modelinden yurttaş odaklı bir modele geçilmesi, seçkinlerin etnik milliyetçi bir modelin çok uluslu ve çok etnikli bir ülkede yol açacağı zorlukları fark etmeleri üzerine gerçekleşmiştir.³⁹

SSCB'nin dağılmasından sonra yaşanan şaşkınlıktan kurtulan Kazakistanlı elitler süratle yeni düzene uyum sağladılar. Eski komünist parti lideri Nazarbayev milli lider oldu. Kısa süre içinde etnik milliyetçi Kazak ulus inşa politikaları uygulamaya kondu. Kazakların Sovyet yönetiminde kolektivizasyon ve Ruslaştırma politikalarından çok çektiği, Sovyetlerden kalan mirastan arınılarak Kazakların kendi topraklarında Kazak dilinin ve kültürünün tekrar yaşam bulması gibi gerekçelerle etnik politikalar meşrulaştırılmıştır.

Etnik kültürel terimlerle tanımlanan ve vatandaşlıktan net bir şekilde ayrılan ana millet veya milliyet kavramları doğrultusunda yeni devletler inşa edilmiştir. Ana millet devletin meşru sahibi olarak görülmekteydi. Kendi devletine sahip olduğu halde ana milletin devlet içinde kültürel, ekonomik ve demografik olarak zayıf bir pozisyonda olduğu düşünülmüştür. Bağımsızlığını kazanmadan önce milletlere karşı yapılan ayrımcılığın bir mirası olarak görülen bu zayıf pozisyon ana milletin çıkarları doğrultusunda devlet gücünü kullanarak telafi edici projelerin hayata geçirilmesi için meşrulaştırıcı olarak kullanılmıştır.⁴⁰

Kazak milliyetçilerine göre daha liberal bir pozisyon olsa da devlet başkanı Nazarbayev ulus inşasında kendi milliyetçi yaklaşımını gizlememiştir. 1993 yılında önemli bir siyasi demecinde Sovyet Birliği'nin dağılmasından sonra geleneklere ve tarihsel, kültürel köklere dönerek yeni bir ideolojinin oluşturulması gerektiğini

³⁸ A.e., s. 872-78.

³⁹ Edward Schatz, "The Politics of Multiple Identities: Lineage and Ethnicity in Kazakhstan", **Europe-Asia Studies**, Vol. 52, No.3, 2000, s. 490-494.

⁴⁰ Brubaker, **Theory and Society**, s. 66-68.

belirtmiştir. Ayrıca devlete ismini veren kurucu milletin geliştirilmesi için devlet müdahalesinin gerekliliğini vurgulamıştır.⁴¹

Kazak milliyetçilerinin etnik milliyetçi anlayışlarının ardında ülkelerin topraklarının etnik topluluklarla ilişkilendirildiği algısı yatmaktadır. Kuşkusuz bu daha önce de değindiğimiz gibi Sovyet mirasının bir yansımasıdır. Aynı zamanda bu algı milliyet kavramının ırkçılık olarak benimsenmesi tehlikesini de beraberinde taşımaktadır. Bu noktada Holm-Hansen devlet demografi raporlarına dayanarak bir örnek vermektedir. Kazakistan Devlet Demografi Kurumu Rus ve Alman nüfusun dış göçünü doğal bir süreç olarak görmektedir. Kurum bu göç olayını Rusların ve Almanların kendilerini hem ırksal hem de gelenekler bakımından daha rahat hissedecekleri ata yurtlarına dönmesi olarak değerlendirmektedir.⁴²

Çoğunluğunu yöneticilerin ve teknik insanların oluşturduğu Rus dilli toplumun dış göçü zaten kriz içinde bulunan ekonomik şartları daha da kötüleştirdi. Uygulanmakta olan ulus merkezci politikalar Rusça konuşan şehirli Kazaklar üzerinde etkili olamadı. Dili Kazaklaştırma çabaları önemli ölçüde sözde kaldı, uygulamada önemli bir gelişim görülemedi. Bu noktada etnik ulus inşasından sapmalar başladı. Seçkinler tüm toplumu Kazak dili vasıtasıyla asimile etme çabalarından vazgeçerek Kazak dilinin yaygınlık kazanması için etnik Kazaklar üzerine odaklanmaya başladılar.

Schatz milliyete dayalı ulus inşası politikasının teknokratların isteği doğrultusunda yumuşadığını belirtmektedir.⁴³ Kaliteli iş gücü ihtiyacı, etnik milliyetçi politikanın tanıma etkisi ve başka sebepler sonucu Sovyet sonrası Kazakistan'ın ulus inşası politikasının daha vatandaş odaklı bir politikaya dönüştüğünü görüyoruz. Fiilen bu dönüştürmeyi Sovyet modeline dönüş gibi görebiliriz. Sovyet modeliyle Kazakistan'da yaşayan bütün milletlerin kültürel gelişimi devlet tarafından desteklenmektedir. Bu vatandaş odaklı ulus inşası politikasıyla beraber "*Kazakistan halkları (Narodiy Kazakhstana)*" kavramı gelişmiştir. Okul öğretim planına uygun olarak, etnik grupların ya da milletlerin

⁴¹ Suny, *The Journal of Modern History*, s. 880.

⁴² Holm Hansen, "Political Integration in Kazakhstan", *Nation-Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies: An Investigation of Latvia and Kazakhstan*, Ed.by. Pal Kolsto, Colorado, Westview Press, 1999, s.169.

⁴³ Schatz, *Europe-Asia Studies*, s. 495-502.

tarihi, kültürel, dini değerleri tanıtılmıştır ve kahramanlarına derin saygı gösterilmiştir.⁴⁴ Yeniden çok etnikleştirme modeli, başka bir deyişle ulus inşasının “*Kazakistan halkları*” modeli etnik milliyetçi modele göre çok daha gelişmiş bir modeldir. Fakat yine de vatandaşları bir Kazakistanlı üst kimliği altında birleştiren yurttaş merkezli ulus inşası modelinin gerisindedir. Aslında bu birleştirici üst kimlik modeli bazı Batılı ulus inşası süreçlerini hatırlatmaktadır. Ayrıca unutulmamalıdır ki Batılı ulus inşa süreçlerinin çoğu da etnik odaklı modelleri takiben gerçekleşmişlerdir.

Kazakistanlı seçkinler Kazakistan halkları modeline araçsal olarak yaklaşmışlardır. Devlet desteği ile milletleri ayrıştırma, etnikleştirme politikalarının Slav topluluğu birbirlerinden ayrıştırmasına ve farklılaştırmasına yol açmıştır. Böylece Slav azınlıklar üzerindeki Rus hegemonyasının azaltılması amaçlanmıştır. Yeniden çok etnikleştirme politikası Kazak etnik kökenliler dışındaki halkların silinmesi amacını taşımıyordu. Bunun yerine Polonyalılar, Koreliler ve Almanlar gibi bütün etnik grupların atalarının Rusçadan başka bir dili konuşmayı bıraktıkları zamandan başlamak üzere köklerini bulmaları beklenmiştir. Kazakistan’da görülen Kazak ve Rus dilli kültürler arasındaki rekabetten dolayı, yeniden etnikleştirme politikası Rus kimliğine karşı bir hamle olarak görülmelidir.⁴⁵

Kazakistan’ın ulus inşası modeli Sovyet modelini hatırlatsa da, ideolojik tutkalın eksikliği hissedilebilmektedir. Sovyet modeli “*Sovyet adamı*” adı verilen ulus ötesi bir kimliğe ulaşmak amacındaydı. Sovyetler Birliği bu ulus ötesi kimliği yerleştirmekte bazı durumlarda başarılı olmuştur. Bu bağlamda Kazakistan’ın ulus inşasının yeniden çok ulusluluk yaratmaya dayalı yapısının en önemli problemi ulus ötesi ideolojik konseptin eksikliği olmuştur. Devlet başkanı Nazarbayev bu eksikliği fark ettiğinden olsa gerek “*Avrasyacılık*” kavramını ortaya koymuştur. Avrasyacılık kavramı doğrultusunda Kazakistan değişik milletlerin toplanma ve kaynaşma yeri olmuştur. Avrasyacılık kavramı ile seçkinler öncelikle Ruslar ve Kazaklar olmak üzere bütün etnik grupların ve milletlerin entegrasyonu için çabalamışlardır.

Kazakistan hükümetinin bir başka girişimi de ülkenin çok uluslu ve çok etnikli yapısını oluşturan değişik kültürler arasında Kazak kültürüne verilen

⁴⁴Holm-Hansen, **a.g.e.**, s.171.

⁴⁵**A.e.**, s. 172.

birleştirici roldür. Kazak seçkinlere göre Kazakçanın öğrenilmesi ve konuşulması milletler arası barış ve uyumun korunması için bir ön koşuldur. Ulus inşasında yurttaşlık boyutunun önem kazandığı ikinci döneme girilse de sürecin etnik milliyetçi politikalardan tamamen arındırıldığını söylemek doğru olmayacaktır. Seçkinlerin amacı Kazakistanlılaştırmaktansa Kazaklaştırmaktır.⁴⁶ Bu yüzden ulus inşasında yeniden çok etnikleştirme yoluna gidilse de Kazak kimliği önceliğini korumaya devam etmiştir. Bu bağlamda “Ruslar Eşitler Arasında Birincidir” sloganı ile vücut bulan Sovyet mirasının kavramsallaştırılması Sovyet sonrası dönemde “Kazaklar Eşitler Arasında Birincidir” şeklinde değiştirilmiştir. Aynı şekilde Edward Schatz da ulus inşasında yurttaş odaklı boyutun Kazak kimliğine sahip olduğunu işaret etmektedir. Diğer yandan Schatz, Kazak milliyetçiliğinin yükselmesinin ulus altı bağlılıkların yeniden canlanmasına neden olduğunu iddia etmektedir. Aslında bu bir paradokstur. Çünkü Kazak milliyetçiliği, ulus altı kimlikleri, bölgesel farklılıkları ve bu farklılıklara yapısal olarak bağlı olan üç cüzün bölünmesini güçlendirmektedir.⁴⁷

Schatz, uzun Sovyet döneminde yaşanmış deneyimler ışığında Kazak ulus altı kimliklerin Kazak milliyeti altında birleştirilmesini dikkate almamaktadır. Bu gerçek Nazarbayev tarafından da açıklanmıştır: “Sovyet iktidarının ilk senelerinde, bir önceki yüzyılda parçalanma ve üç bölgeye bölünme tehdidi altında bulunan kendi toprağımızda cumhuriyet kurma şansını edindik. Ülkenin bütünlüğünü koruyabildik, resmi olarak sınırlarını belirledik ve sağladık. Böylece bugünkü bağımsız cumhuriyetimizin hukuki temelini oluşturduk.”⁴⁸

Suny, Kazakistan’ın kendi ulus inşasına ulus altı, ulusal ve ulus üstü bağlılıkların birbirlerini nasıl etkileyeceği konusundaki belirsizlikle devam ettiğini vurgulamaktadır. Bu belirsizlik Kazakistanlı seçkinlerin tedbirli politikaları ile birlikte yoluna devam etmiştir.⁴⁹

⁴⁶ Nathan Paul Jones, ““Assembling” A Civic Nation in Kazakhstan: The Nation-Building Role of the Assembly of the Peoples of Kazakhstan”, *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 4 (2) Spring 2010, s.159 – 168.

⁴⁷ Edward Schatz, *Modern Clan Politics: The Power of “Blood” in Kazakhstan and Beyond*, Seattle, University of Washington Press, 2004, s.11-13.

⁴⁸ Holm-Hansen, *a.g.e.*, s.171.

⁴⁹ Suny, *The Journal of Modern History*, s. 862-896.

Özetle, Sovyet sonrası ulus inşası süreçlerinin etnik ve yurttaşlık odaklı unsurları olmuştur. Başlarda uygulanan etnik ulus inşası politikaları Sovyet örneğine benzer bir şekilde daha yurttaşlık odaklı bir modele dönüşmüştür. Bu dönüşüm Kazakların eşitler arasında birinci olduğu kavramsallaştırmasıyla somutlaşmıştır. Etnik kimliğin egemenliği Sovyet sonrası Kazakistan'da devam etmiştir. Kimlik kartları vatandaşların etnik kimliklerinin işaretlenmesinde önemli rol oynamışlardır. Bürokrasinin çeşitli kademelerindeki etnik kodlama politikaları birleşik bir Kazakistanlı kimliği yerine farklı etnik kimliklerin yerleşmesini sağlamıştır. Doğalgaz ve petrol gelirlerinin etkisiyle yükselen ekonomik büyüme sayesinde etnik problemler bir kenarda kalsa da, tıpkı SSCB'de olduğu gibi, Kazakistan'ın etnik temel üzerine geliştirilmiş ulus inşasının her türlü istikrarsızlaştırıcı milli harekete karşı kırılğan olduğu görülmektedir.

1.4. BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ KAZAK MİLLİYETİ VE MİLLİYETÇİLİĞİ

Kazakistan, ulusal ve ülkesel olarak Sovyetler Birliği eseri olan on beş cumhuriyetten biridir. Sovyetlerin milli toprakları sınırlandırması sonucu Kazakistan'a bugünkü bölgesel şekli verilirken, milliyet politikaları ile devlete ismini veren kurucu milletin kültürünün, dilinin gelişimi ile seçkinlerin eğitimi hedeflenmiştir. Sovyet yönetimi böyle bir sonuç bekleme de yıllar içinde SSCB'nin birçok yerinde görüldüğü gibi Kazakların da etnik milliyetçi bir algıya sahip olmalarının önüne geçilememiştir.⁵⁰ Bu algı seksenlerin başında Baltık ülkelerinde görüldüğü kadar olmasa da belirgin bir hale gelmiştir. Seksenli yıllardaki, eskiye göre nispeten özgür siyasi ortam birlik sınırları içinde milliyetçi örgütlerin ve hareketlerin çoğalmasına neden olmuştur. Azat, Alaş, Semipalatinsk ve Jeltoksan olayları Kazakistan'da görülen bu türden milliyetçi hareketlerdir.

Kazak etnik milliyetçi düşüncesinin ve cumhuriyeti sahiplenmenin açık bir dışavurumu olan Aralık (Jeltoksan) olayları ile bir milliyete tabi olma düşüncesinin

⁵⁰ Rogers Brubaker, **Nationalism Reframed: Nationhood and National Question in the New Europe**, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 46-47.

gelişim gösterdiği açıktır. Jeltoksan olayını tetikleyen ana faktör, Dinmuhammed Kunayev'in Moskova tarafından Kazak Komünist Partisi birinci sekreterliği görevinden uzaklaştırılması ve Rus kökenli Gennadi Kolbin'in yerine geçirilmesi olmuştur. Özellikle Kolbin'in Kazakistan ile daha önceden hiçbir bağının olmaması yerli halk tarafından bir hakaret olarak algılanmıştır. Kunayev'in görevden alınmasından bir gün sonra, bunu Kazak milliyetçi duygularına yönelik bir aşağılama olarak gören yüksek öğrenim öğrencileri Almatı sokaklarında protesto gösterilerine başlamıştır. Bu olaylar bize kamuoyunun belirli bir kısmında milliyetçilik duygunun var olduğunu göstermektedir.

Moskova, Aralık(Jeltoksan) olaylarını kötü karar alma sürecinin değil halkla ilişkilerde zayıf kalmanın ürünü olarak gördü.⁵¹ Bu yüzden Olcott'a göre yerelin merkezin hedeflerine itaat etmesinin göstergesi olarak gördükleri Kolbin'in tayini kararından geri dönülmedi.⁵² Kolbin, 1989 seçim dönemine kadar iktidarda kalmıştır. Çok daha erken dönemlerde kültürel milliyetçi gruplarla dayanışma içinde bulunan Baltık cumhuriyetlerindeki ulusal siyasi seçkinlerin aksine Kazak seçkinleri Jeltoksan olaylarına destek vermedikleri gibi Kolbin'in iktidarda kalmasına da herhangi bir direnç göstermemişlerdir.⁵³

Bu dönemde Nazarbayev'in pozisyonu Moskova politikalarını ne onaylayan ne de karşı çıkan Kazak siyasi seçkinlerinin tavrını örneklemektedir. 1984 senesinde Nazarbayev Kazak SSC Bakanlar Kurulu başkanı olarak atandığında partide ikinci en önemli Kazak durumuna gelmiştir. Bu yüzden Kunayev'den sonra yerine geçmesi beklenmekteydi. Bu beklenti gerçekleşmeyip Kolbin atandığında Nazarbayev'in buna tepkisi merkezin kararına uymak oldu. Fakat tamamen pasif kalmayıp glasnost sürecinin izin verdiği ölçüde Moskova ile cumhuriyetin çıkarlarını ilgilendiren konularda tartışmıştır. 1988'lerin sonlarında ulusal basında belirgin bir şekilde yer bulması sayesinde popüler olmaya başlamıştır.⁵⁴

Nazarbayev, 1989'da Kazak SSC birinci sekreteri olduğunda cumhuriyeti ilgilendiren meselelere karşı karışık tutumlar göstermiştir. Şüphesiz Gorbaçov ve onun reformlarını desteklemekte Moskova politikaları ile uyum içindeydi. İdeolojik

⁵¹ Martha Olcott, **The Kazakhs**, Stanford, Hoover Institution Press, 1995, s. 253.

⁵² **A.e.**, s. 257.

⁵³ **A.e.**, s. 210.

⁵⁴ **A.e.**, s. 259.

uyumunda herhangi bir sapma göstermediği gibi bir milliyetçi çıkış yapmama konusunda da dikkatli davranmaktaydı. Örneğin 1989'da birinci sekreterliğe geldiğinde bile Jeltoksan olaylarını Kazak ulusal kimliğinin ifadesi olarak tanımlamak konusunda isteksiz davrandı.⁵⁵

Devlete ismini veren kurucu millet olan Kazaklar ile Rus topluluğun talepleri arasında bir denge kurmanın zorluğu daha o günlerde belliydi. 1989 yılının ortalarında uygun zamanın geldiği düşünülerek ya da gerekli cesaret gösterilerek, Nazarbayev liderliğindeki Kazakistan diğer cumhuriyetlerin öncülüğünü yaparak Kazakçayı devletin resmi dili yapan yasayı kabul etti.⁵⁶

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla milli çıkarların ve kültürün muhafızları konumuna gelen eski komünist fakat yeni milliyetçi seçkinler gibi Nazarbayev de belirgin bir şekilde değişti. Jeltoksan olayları sırasındaki ve sonrasındaki tutuklular üzerinde keyfi güç kullanımına vurgu yaparak olaylar hakkındaki söylemini değiştirdi.⁵⁷ Ülkede hâkim olan politik tabanın değişmekte olduğunu fark ettikçe milliyetçi hareketlerin egemen olduğu politik platformları sahiplenmeye başladı.⁵⁸

1.5. BAĞIMSIZ KAZAKİSTAN'IN ULUS İNŞASI SORUNLARI

Bağımsızlık döneminden sonra Nazarbayev yönetiminin karşılaştığı önemli ve acil sorunlardan biri de ulus inşası meselesiydi. Ulus inşası süreci diğer ülkelerde de acısız gerçekleşmediyse de Kazakistan'ın kendine özgü zorlukları vardı. Çünkü devlete adını veren, devlet aygıtının ve topraklarının sahibi olma iddiasındaki kurucu millet çok etnikli devlette azınlık durumundaydı. Bu gerçek sadece devlet inşasında değil ulus inşasında da problem oluşturmaktaydı.⁵⁹ Bu koşullar altında kurucu milletin etnik çekirdeği etrafında ulus inşasını meşrulaştırmak zorlaşmaktaydı.

William Fierman tarafından milli devletçilerle vatandaşlığa dayalı devletçiler olarak tanımlanan gruplar arasındaki çatışmadan kaynaklanan baskılar durumu iyice

⁵⁵ Bhavna Dave, **Kazakhstan: Ethnicity, Language and Power**, New York, Routledge, 2007, p. 90.

⁵⁶ Olcott, **The Kazakhs**, s. 259.

⁵⁷ Dave., **Kazakhstan: Ethnicity, Language and Power**, s.73.

⁵⁸ Azamat Sarsambaev, "Imagined Communities: Kazakh Nationalism and Kazakification in the 1990s", **Central Asian Survey**, Vol. 18, No. 3, 1999, s. 332.

⁵⁹ Jorn Holm-Hansen, **Territorial and Ethno-Cultural Self-Government in Nation-Building Kazakhstan**, Oslo, Norwegian Institute for Urban and Regional Research, 1997, s. 7.

karmaşık bir hale getirmekteydi. Fierman milli devletçileri, devlet topraklarında imtiyazlı statüye sahip olabilmek için kendi gruplarına ait kültürü yaymaya çalışan kurucu milletin üyeleri olarak tanımlamaktadır. Vatandaşlığa dayalı devletçileri ise vatandaşı oldukları devletlerden bütün etnik gruplara, eğer bu olmazsa büyük etnik gruplara eşit davranmasını; kendi kültürlerine de kurucu milletinkinden az olmamak üzere destek ve koruma sağlamasını talep edenler olarak tanımlamaktadır. Fierman bu tanımların aşırı basitleştirme olduğunu ve gerçekte birçok başka grubun var olduğunu vurgulamaktadır. Onun bu tanımlamaları daha çok Sovyet sonrası devletlere özellikle de Kazakistan'a uymaktadır.⁶⁰

Sovyetler Birliği dağıldığında SSCB içinde yaşamakta olan insanlar, biri SSCB vatandaşı yani Sovyet halkının bir üyesi olarak diğeri de resmi olarak tanınmış etnik gruplarının üyesi olmak üzere iki kimliğe sahiptiler.⁶¹ Bu yüzden Kazakistan ulus inşacıları bilinçli bir şekilde Sovyet yurtseverliğini ve enternasyonalizmini yıkmak durumundaydılar.

Kazakistan ulus inşası bir de kendi etnik toplumu içindeki bölünmeler sorunuyla karşılaştı. Bu bölünme kurucu ulus içindeki ulus altı kimliklerin gücünden kaynaklanıyordu. Üç cüzden birine mensup olmakla tanımlanan klan bağlılığı modern Kazakistan'da hala güncelliğini koruyan sosyo-politik bir gerçekliktir ve akademik çevrelerde tartışma konusu olmayı sürdürmektedir. Sosyo-politik güçlerinin büyüklüğü bir yana, Sovyetlerin yasaklama çabalarına rağmen klan bağlılıklarının Sovyet dönemi boyunca devam ettiği ve günümüzde de varlığını sürdürdüğü genel kabul görmüştür.⁶² Sovyet yönetimi döneminde parti, klan bağlılıklarını geçmişin canlanması olarak gördüğünden engellemeye çalıştı. Fakat bütün engellemelere rağmen geleneksel kimlikler kaybolmamıştır ve Moskova'nın politikalarının istenmeyen sonuçları olarak kalmaya devam etmişlerdir. Sosyal, ekonomik ve siyasi alanların devlet kontrolünde olduğu ortamda klan bağlılıkları kısıtlı kaynaklara ulaşmanın aracı olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Moskova

⁶⁰ William Fierman, "The Soviet Transformation in Central Asia", **Soviet Central Asia: The Failed Transformation**, Ed.by. William Fierman, Boulder, Westview Press, 1991, s. 172.

⁶¹ **A.e.**, s. 171.

⁶² Anatoly Khazanov, "Under-development and Ethnic Relations in Central Asia", **Central Asia in Historical Perspective**, Ed.by. Beatrice Manz, Boulder, Westview Press, 1994, s. 147.

siyasal düzlemde yerel yöneticilerden memnun kaldıkça klan bölünmelerine dayanan imtiyazlı davranışlarına göz yummuştur.⁶³

Edward Schatz bağımsızlık sonrası dönemde klan kimliklerinin Kazakistan'da patronajın önemli bir kaynağı haline geldiklerinden kişilerin klan kimliklerini saklamak yerine gururla açıkladıklarını belirtmektedir. Olcott ise klanların yeniden canlanmasının devletin, klan kimliğini Kazak devletinin yapıtaşlarından biri olarak görüp bilinçli olarak desteklemesinin bir sonucu olduğunu belirtmektedir.⁶⁴

Ülkedeki klan bölünmesi büyük oranda coğrafi bölünmeyle çakışmaktadır. Kazakistan geniş topraklara sahip bir ülkedir ve bazı bölgeleri, örneğin Batı Kazakistan diğer bölgelere göre daha zengindir. Bu yüzden coğrafi farklılıklar klan bölünmesi ile paralellik göstermektedir ve bu farklılıklar toplum içindeki bölünmeyi zorunlu kılmaktadır.

Kazak halkın bölünmesi sadece klanlar ile sınırlı değildir. Özellikle son zamanlarda zengin ve fakir arasındaki boşluk gittikçe açılmaktadır. Bu boşluk etnik ve bölgesel hatları daha belirgin hale getirmektedir. Bu uçurum özellikle Rusça konuşan ve Rusça eğitim görmüş şehrli Kazaklar ile çoğunluğu Kazakça konuşan köylü Kazaklar arasında daha da belirgindir.⁶⁵

Kazak toplumu içindeki bölünmelerden kaynaklanan zorluklardan başka Kazakistan'da yaşayan Kazak olmayan toplum da ulus inşası sürecinin problemlili doğasına katkıda bulunmaktadır. Bu konu Kazakistan'ın etnik bir devlet mi yoksa vatandaşlığa dayalı bir devlet mi olacağı konusundaki tartışmaların kilit noktasında bulunmaktadır.

SSCB'nin dağılması özellikle yeni kurulan milli devletlerde yaşayan azınlıklarda travmaya neden olmuştur. Devlete adını veren kurucu millete dâhil olmayan bu gruplar kendilerini daha büyük bir politik varlık olan SSCB'nin parçası olarak görüyorlardı. Bağımsızlıkla birlikte bu azınlık grupların izole edilmiş

⁶³ A.e., s. 149.

⁶⁴ Martha Brill Olcott, "Nursultan Nazarbayev and the Balancing Act of State-Building in Kazakhstan", **Patterns in Post-Soviet Leadership**, Ed.by. Timothy Colton and Robert C. Tucker, Boulder, Westview Press, 1995, s. 184.

⁶⁵ Shirin Akiner, **The Formation of Kazakh Identity: From Tribe to Nation-State**, London, Royal Institute of International Affairs, 1995, s. 77.

pozisyonları daha da belirginleşti.⁶⁶ Bu durum özellikle ülkede yaşayan Ruslar için rahatsız ediciydi. Bağımsızlıktan önce Kazakistan'da yaşayan Ruslar için Kazakistan büyük SSCB oluşumunun ayrılmaz bir parçasıydı. Bu yüzden Rus SSC ile başka herhangi bir cumhuriyette yaşamak arasında bir fark görülmezdi. Olcott,1989 yılında dil yasası kabul edilene kadar Kazakistan'da yaşamının onların Rusluğunu etkilemediğini söylemektedir.⁶⁷

Sebastien Peyrouse'a göre Kazakistan'daki Rus sorununun şiddeti sadece Kazakistan'da büyük miktarda Rus nüfusun yaşaması ile ilgili değildi, aynı zamanda onların kökenleri ile ilgiliydi. Kazakistan'da yaşayan Rusların %66'sı orada doğmuştu (diğer cumhuriyetlerle karşılaştırıldığında en yüksek oran) ve başka bir yerde doğmuş olanların da %37'si 20 yıldan daha uzun bir süredir Kazakistan'da yaşamaktaydı. Rusların ülkenin kuzeyinde ve doğusunda yoğunlaşması problemin büyüklüğüne katkıda bulunan bir diğer faktördü. 1989 nüfus sayımına göre, Kazakistan'ın toplam Rus nüfusunun %70-80'i Akmola(Astana), Karaganda, Kokşetau, Kostanay, Doğu Kazakistan, Kuzey Kazakistan ve Pavlodar başta olmak üzere kuzey bölgelerde yaşamaktaydı.⁶⁸ Sınır bölgelerinde yaşayan Ruslar buraları kendi hakları olan anavatanları olarak gördüklerinden yaşadıkları topraklara özellikle bağlıydılar. Peyrouse, Rusların çoğu için atalarının geldiği anavatanın(*oteçestvo*) Rusya, fakat duygusal bakımdan doğdukları anavatanın(*rodina*) Kazakistan olarak kaldığını vurgulamaktadır.⁶⁹ Sınır bölgelerinde yaşayan Rusların çoğunluğu, Kazakistan'ın bu bölgesinin kesin sınırları bulunmadığı ve Rus sınır bölgesinin bir parçası olduğu görüşünü paylaşmaktaydılar.⁷⁰

Bağımsızlık sonrası Rusların ayrıcalıklı statülerini kaybetmelerini kabullenmeleri zordu. Bu dönemde ülkedeki Rusların üçte biri dışarı göç etmiştir. Kazakistan Rusları için göç etmek dışındaki diğer alternatif Kazakistan'da kalmak ve politik olarak organize olarak kendi haklarını savunmaktı. Kazak olmayan milletler için gayri resmi bir çatı organizasyon olan *Yedinstvo (Birlik)* bu tip örgütler arasında

⁶⁶ Olivier Roy, **The New Central Asia: Creation of Nations**, London, New York, I.B. Tauris, 2000, s. 69.

⁶⁷ Olcott, **a.g.e.**, s. 265.

⁶⁸ Sebastien Peyrouse, "Nationhood and Minority Question in Central Asia: The Russians in Kazakhstan", **Europe- Asia Studies**, Vol.59, No. 3, 2007, s. 482.

⁶⁹ **A.e.**, s. 498.

⁷⁰ Olcott, "Nursultan Nazarbayev and the Balancing Act of State-Building in Kazakhstan", s. 14.

en aktif olanıydı. 1990 yılında kurulan Yedinstvo, Rus dilinin resmi dil olması gerektiği talebinden dolayı tescil edilmedi ve bu yüzden gayri resmi kaldı. Bunun sonucunda Yedinstvo'dan iki örgüt ortaya çıktı. Bunlar, her ikisi de 1992 yılında tescil edilen *Russkaya Obşina* ve *Lad* isimli örgütlerdir. Aradan zaman geçince bu örgütlerin ikisi de farklı yolları tercih ettiler. *Russkaya Obşina*, devlet başkanı Nazarbayev'in desteklediği, farklı milletlerin temsil edildiği dolayısıyla resmi politikalara daha yakın olan Halklar Meclisi'nin üyesi oldu. Diğer taraftan *Lad* ise demokratik muhalif bloğa katıldı ve politik parti olarak kaydedildi.⁷¹

Nazarbayev yönetimi, yeni milli kimliği etnik ya da vatandaşlığa dayalı sistemlerden biri ile tanımlamaktan kaçınmaktadır. Çünkü bu şekilde hem Kazakların desteğini elde tutarken hem de azınlıkların yabancılaşmasını engellemiş olmaktadır.⁷² Ülkesel olarak kapsayıcı Kazakistanlı kimliği Kazakistan'ın sadece Kazakların değil bütün Kazakistan vatandaşlarının devleti olduğunu ileri sürmektedir.⁷³ Kazak ulus inşası stratejisinin vatandaşlığı odak noktası alan unsuru, Kazakistan'ın çok uluslu bir devlet olduğunu ve bütün vatandaşların aynı hak ve fırsatlara sahip olması gerektiğinin altını çizmektedir.⁷⁴ Bu doktrine göre etnik kökenine bakılmaksızın bütün vatandaşlar devletin güvencesi ve koruması altındadır. Ancak bu kabul aynı zamanda herkes için bir etnik kimliğin var olduğunu da ima etmektedir.⁷⁵ Sovyet sonrası çok ulusluluk doktrini söylemsel ve kurumsal boyutta Sovyet dönemindeki öncülü olan milletler arası birlik fikrine benzemektedir.⁷⁶

Vatandaşlık sözcüğüne yakın bir anlam içeren yurttaşlık kavramının yasal metinlerde de “vatandaş” sözcüğü ile aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Yurttaş ya da vatandaş kavramı, devlete bağlı gerçek kişiler arasında ayırım

⁷¹ Peyrouse, “Nationhood and Minority Question in Central Asia: The Russians in Kazakhstan”, s. 487-489.

⁷² Pal Kolsto, “Anticipating Demographic Superiority: Kazakh Thinking on Integration and Nation-Building”, *Europe-Asia Studies*, Vol.50, No. 1, 1998, s. 56.

⁷³ Rogers Brubaker, *Ethnicity without Groups*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 2004, s.134.

⁷⁴ Ronald Grigor Suny, “Provisional Stabilities: The Politics of Identities in Post-Soviet Eurasia”, *International Security*, Vol.24, No. 3, Winter 1999/2000, s. 174.

⁷⁵ Hansen, *Territorial and Ethno-Cultural Self-Government in Nation-Building Kazakhstan*, s. 7-8.

⁷⁶ Edward Schatz, “The Politics of Multiple Identities: Lineage and Ethnicity in Kazakhstan”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 52, No. 3, 2000, s. 491.

yapmayan demokratik, cumhuriyetçi ve eşitlikçi bir anlayışı temsil etmektedir.⁷⁷ Kazakistan Cumhuriyeti ile hukuki bağa sahip gerçek kişiler için de Kazakistan Anayasa hukukunda ve ilgili uluslararası sözleşmelerde “yurttaş/vatandaş(citizenship)” kavramının kullanıldığı görülmektedir. Yani Kazakistan hukukunda gerçek kişilerin devlete aidiyetleri vatandaşlık kavramı ile ifade edilmektedir.⁷⁸ Kazakistan Medeni Kanunu vatandaşlık kavramını kişiyle devlet arasındaki sosyal ve siyasal bağ olarak tanımlamaktadır. Bu siyasal ve sosyal bağ, devlet ile kişi arasındaki karşılıklı hak ve yükümlülükler dayanmaktadır.⁷⁹ Kazakistan Vatandaşlık Kanunu’nda vatandaşlık kavramı üç ana ilke üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlardan ilki vatandaşlığın vatandaşlık kazanan kişinin iradesi dışında kaybedilemeyeceği, değiştirilemeyeceği ve vatandaşların kendi iradeleri dışında ülkeden uzaklaştırılmayacakları ilkesidir. İkincisi, kişi ile devlet arasında hukuksal bağın siyasal niteliğe sahip olmasıdır. Üçüncüsü ise kişi ile devlet arasında mutlaka karşılıklı hak ve mükellefiyetlerin olması gerekliliğidir.⁸⁰

Vatandaşlık günümüzde insanların devletlere aidiyetlerini göstermesi ve bu şekilde ayırt edilebilmeleri açısından önem taşımaktadır.⁸¹ Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası 10/2 maddesi uyarınca, vatandaşların devlet güvencesi altında yaşamaları sağlanmış, herhangi bir olumsuz muameleye tabi tutulamayacakları ifade edilmiştir. Bununla birlikte kimsenin kolayca vatandaşlıktan çıkarılmayacağı vurgulanmıştır. Anayasanın 10/3 maddesi uyarınca, Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlarının başka bir devlet vatandaşlığını kazanmaları ve çifte vatandaşlığa sahip olmaları engellenmiştir.⁸² Çifte vatandaşlığa sahip olan kişilerin sonradan vatandaş oldukları ülke tarafından da korunmaya hak kazanmalarıyla beraber, tek bir ülke vatandaşı olan kişiler ile aralarında bir eşitsizlik doğmaktadır. Bu nedenle Kazakistan’da çifte vatandaşlık sadece özel durumlarda söz konusu olmaktadır. Tarihsel sebeplerden ve olaylardan dolayı Kazakistan’dan ayrılmaya mecbur olan ve başka ülkelerin sınırları içerisinde yaşamlarını sürdüren etnik Kazaklara, yaşadıkları devletlerin vatandaşlığı

⁷⁷ Rona Aybay, **Vatandaşlık Hukuku: Yurttaşlık Hukuku**, 5. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s.13.

⁷⁸ **30 Ağustos 1995 “Kazakistan Respublikasının Konstitusiyası”**, Almatı, Jeti Jarğı, 1998, s. 129.

⁷⁹ Didenko, A. G, **Grajdanskoe Pravo**, Almatı, Nur Yayınları, 2006, s. 85.

⁸⁰ Sapargaliyev, G, **Konstitutsionnoe Pravo Respubliki Kazakistan**, Almatı, Jeti Jarğı, 2002, s. 95.

⁸¹ Ergin Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, Ankara, Filiz Kitabevi, 2002, s. 3.

⁸² Yuri Basin, **Grajdanskoe Pravo**, Almatı, 1997, s. 35.

ile beraber, bu devletlerin kanunlarına da aykırı olmamak koşuluyla Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşı olma hakkı tanınmıştır.

Kazakistan Vatandaşlık Yasasının 16/1 maddesi uyarınca, genel olarak vatandaşlığa alınma şartlarından bağımsız olarak yasa da belirtilen kategorideki kişiler Kazakistan vatandaşlığını istisnai yoldan alınabileceklerdir. İstisnai yoldan vatandaşlık alabilecek kişiler yasa da şu şekilde belirtilmişlerdir:

- 1) Kazakistan Cumhuriyetine olağanüstü hizmeti geçenler
- 2) Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından tespit edilen belli bir alanın uzmanları ve bunların aile üyeleri
- 3) Kazakistan tarihinde yaşanan olaylar sonucunda topraklarını terk eden, halen Kazakistan'ı eski vatani olarak kabul eden ve devamlı ülke topraklarında yaşamak isteyenler ve onların altsoyları.
- 4) Kazakistan vatandaşı akrabası olan ve Kazakistan'da devamlı olarak oturmak isteyen eski SSCB vatandaşları.⁸³

Hem SSCB hem de Kazakistan'da retorik bütün milletlerin eşitliğini ileri sürmektedir. Gerçekte ise, Sovyet enternasyonalizminde Rusların bütün milletlerden üstün olduğu gibi, Sovyet sonrası dönemde Kazakistan'da da çok uluslulukta Kazaklar ilk sıradadır.⁸⁴ Kazakistan'da Kazak milletinin sahip olduğu özel yer resmi belgelerde de göze çarpmaktadır. Örneğin 25 Ekim 1990 tarihli Kazakistan'ın Bağımsızlık Bildirgesi milletlerarası eşitliği ve milletlerin kardeşliğini vurgulasa da aynı zamanda açıkça Kazak kültürünün, dilinin ve geleneklerinin korunmasını ve geliştirilmesini belirtmektedir. Kazakistan anayasasının giriş kısmında da, Kazakistan topraklarının Kazakların doğal toprakları olduğu vurgulanmaktadır.⁸⁵ Bütün bu belgelerden Kazakların mutlak bir önceliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kazakistan topraklarında yaşayan milletlerin hiyerarşik sıralamasında Kazak milleti

⁸³ “Kazakistan 2030 Stratejisi”, Almatı, Yurist, 2001, s. 56.

⁸⁴ William Fierman, “Changing Urban Demography and the Prospects of Nationalism in Kazakhstan”, **Canadian Review of Studies in Nationalism**, Vol.27, No. 1-2, 2000, s. 172.

⁸⁵ Constitution of the Republic of Kazakhstan (1995), (Çevrimiçi)

<http://www.legislationline.org/upload/legislations/81/9b/5e3433aadd3a9d28d35c4ca1d98a.htm>,

2 Nisan 2012.

liderlik statüsündedir ve diğer milletlerin gelişimini destekleme sorumluluğunu yüklenmiştir.⁸⁶

Nazarbayev yönetimi vatandaşlığa dayanan, kapsayıcı Kazakistanlı kimliğini aslında sözde kalan sembolik bir araç olarak kullanmıştır. Alexander Diener'e göre bu proje sadece sözde kaldığından siyasi liderlik, Kazakistanlı kimliğini kullanarak azınlıkların ulusal kimliklerini yeni devletin çatısı altında bir araya getirmekte başarılı olamamıştır.⁸⁷

Nazarbayev yönetimi vatandaşlığa dayalı ulus inşasının sembolleri olarak hizmet edecek yapılar oluşturmuştur. *Milli Kültürel Merkezler (Natsional'niye Kul'turniye Tsentri)* ve *Kazakistan Halkları Asamblesi (Assambleya Narodov Kazakhstana)* bunlardan en önemlileridir. Bu iki kuruluş devlet tarafından Kazak olmayan etnik grupların Kazakistan'da kültürlerini özgürce yaşayıp, problemlerini sesli bir şekilde ifade edebilmelerinin kanıtı olarak sunulmuştur.

Holm-Hansen'e göre kültürel merkezler gerçekte Kazakistan'ın millileşmesine katkıda bulunan aygıtlardandır. Devletin milli kültürel merkezlerle çok ulusluluğu destekleyerek her vatandaşın etnik kimliğinin tekrar altını çizmekte olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu yolla devlet, Kazakistan'ın Rus ve Kazaklardan oluşan iki uluslu doğasını bozarak Rus dilinin ve kültürünün etkisini azaltmayı amaçlamaktadır.⁸⁸

Kazak yönetimin bütün etnik grupların liderlerini seçerek ve tayin ederek bütün azınlık ulusların hareketlerini kontrol altına almak ve alternatif liderlerin ortaya çıkmasını önlemek amacıyla olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁹

⁸⁶ Tsyrylma Darieva, "Recruiting for the Nation: Post-Soviet Transnational Migrants in Germany and Kazakhstan", **Rebuilding Identities, Pathways to Reform in Post-Soviet Siberia**, Ed.by. Erich Kasten, Berlin, Dietrich Reimer, Verlag, 2005, s. 168.

⁸⁷ Alexander Diener, "One Homeland or Two: Territorialization of Identity and The Migration Decision of the Mongolian-Kazakh Diaspora", The University of Wisconsin, 2003, s. 273.

⁸⁸ Hansen, **Territorial and Ethno-Cultural Self-Government in Nation-Building Kazakhstan**, s. 91.

⁸⁹ Philip Roeder, "Soviet Federalism and Ethnic Mobilization", **The Soviet Nationality Reader: The Disintegration in Context**, Ed.by. Rachel Denber, Boulder, Westview Press, 1992, s. 203.

1.6. MİLLİLEŞEN DEVLET KAZAKİSTAN VE KAZAK DİLİ

Sarsembayev, Anderson'un düşüncesi doğrultusunda Kazak milletinin hayal edilmesi sürecinde Kazak milliyetçiliğinin oynadığı rolü aydınlatmak üzere Anderson'un kriterlerini şu şekilde sıralamıştır. Birinci olarak Anderson'a göre milliyetçilik insan eliyle yaratılmıştır. Bu nedenle milliyetçiliğin doğasını anlamak için öncelikle milliyetçiliğin tarihsel gelişimi, anlamı ve duygusal boyuttaki meşruiyetini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. İkincisi basılı kapitalizmin mantığı dinlerin kutsal dilleri karşısında yerel konuşma dillerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Kapitalizm, basılı iletişim teknolojisindeki gelişmeler ve dilsel çeşitliliğin kaybolması ile birleşerek yeni toplulukların hayal edilebilir olmasına olanak vermiştir. Üçüncüsü bu tarihsel sürecin sonucu el değiştiren toprakların birleştirilmesi (ülkeler), dillerin sabitleştirilmesi (dil standartları) ve gücün dili (resmi diller) olarak şekillenmiştir. Dördüncüsü, dil ile ilgili işlerde çalışanlar basılı piyasanın üreticileri olduğundan özel bir role sahiptirler. Beşincisi, kırsal ve şehirli kitleler arasındaki ilişkilerde bu iki grubun yerel dilde hayali edilmiş topluluklarda ne kadar ortak şey paylaşıp paylaşmadıkları problemi mevcuttur. Altıncısı, birçok durumda bürokratik orta sınıflar ve yeni orta sınıf entelektüeller ulusalcılığın yükselmesinde belirgin roller üstlenmişlerdir. Yedincisi, Germanleştirme, Ruslaştırma ve Japonlaştırma gibi resmi ulusalcılıkların ve devlet dillerinin bu süreçte önemli rolleri olmuştur. Sekizincisi, okullar ve üniversiteler ulus inşası ve ulusalcılığın gelişiminde araç olarak kullanılabilirler.⁹⁰

Çok ulusluluk ve vatandaşlığa dayalı ulus inşası söylemlerine rağmen Sovyet sonrası Kazakistan millileşen bir devlet haline gelmiştir. Yönetim artan bir şekilde Kazak milletini ulus inşası projesinin merkezine yerleştirmiştir. Millileştirme politikaları Kazak kültürünün, dilinin desteklenmesi ve aynı zamanda devlet içinde Kazakların sosyo-ekonomik pozisyonlarının iyileştirilmesi aracılığıyla uygulanmaktadır.⁹¹ Kazaklaştırma olarak görülebilecek bu süreç, hem çok uluslu yapıda barışçıl düzeni koruyarak milliyetçi özellikte bir Kazak toplumu oluşturmayı

⁹⁰ Sarsembayev, "Imagined Communities: Kazakh Nationalism and Kazakification in the 1990s", s. 321-322.

⁹¹ Dave, **Kazakhstan: Ethnicity, Language and Power**, s. 154.

hem de uzun vadede Kazak devletinin temeli olacak yeni bir Kazak milleti yaratmayı amaçlayan bir politika olmuştur. Kazakların uzun vadede hâkim konuma gelmesini gerçekleştirmek üzere sosyal mühendislik uygulamaları devreye sokulmuştur.⁹²

Kazakistan yönetimi millileştirmeyi, Sovyet yönetimi altında Kazakların kendi kültürlerine, dillerine, geleneklerine göre yaşamaktan mahrum kalmaları temelinde meşrulaştırmaktadır.⁹³ Mağduriyet iddiaları, devleti ve devletin topraklarını etnik milliyetçi temelde şekillendirme ve millileştirme politikalarını haklı bir davranış biçimi gibi sunmakta yardımcı olmaktadır. 1996 yılında resmi olarak ortaya konan “Kazakistan Cumhuriyetinin Devlet Kimliğinin Oluşturulması Konsepti” sadece Kazak milletinin toprakla bağıını kurmakla kalmamış aynı zamanda devlete verilen Kazak isminin altını çizmiştir. Buna göre Kazak ırkının merkezi Kazakistan’dır. Kazakların dünyanın başka hiçbir yerinde Kazak kültürünün, dilinin, geleneklerinin ve yaşam tarzının gelişimini sağlayacak; Kazakları bir etnik grup olarak muhafaza edecek devlete sahip olamayacakları vurgulanmaktadır. Fakat Kazak olmayan etnik topluluklar, çoğunluğunun dışarıda bir yerlerde kendi devletleri olmasından hareketle devlete güçlü bir şekilde eklemlendirilmemişlerdir.⁹⁴

Belli alanlarda devletin millileştirme politikaları izlediği baştan beri görünür durumdadır. Caddelerin, coğrafi yerlerin yeniden isimlendirilmesi gibi sembolik millileştirme hamleleri hemen bağımsızlık sonrası başlamıştır. Büyük şehirlerdeki cadde isimlerini değiştirmekten*, Kazak soyadlarında bulunan ov/ev soneklerinden arınmaya, coğrafi yerlerin isimlerini Kazakça olanlarıyla değiştirmekten ekonomik ve günlük yaşamdaki terimlerin Kazakçaya çevrilmesine kadar birçok alanda bu politikanın örnekleri görülmüştür. Resmi basın toplantılarında ve kutlamalarda artan bir şekilde Kazakça kullanımı Rus dilli gazetecileri haberdan mahrum kalma ya da Kazakça öğrenme seçeneklerinden birini seçme durumunda bırakmıştır.⁹⁵ Olivier Roy, sembolik isim değiştirme eylemlerinin Sovyet dönemi uygulamasının bir

⁹² Bhavna Dave, “National revival in Kazakhstan: language shift and identity change”, **Post-Soviet Affairs**, Vol.12, No.1, 1996, s. 51-72.

⁹³ **A.e.**, s. 158.

⁹⁴ Pal Kolsto, “Anticipating Demographic Superiority: Kazakh Thinking on Integration and Nation-Building”, **Europe-Asia Studies**, Vol.50, No.1, 1998, s. 58.

* 1997 sonbaharında bir günde yaklaşık otuz caddenin ismi değiştirilmiştir

⁹⁵ Jiger Janabel, “When National Ambition Conflicts with Reality: Studies on Kazakhstan’s ethnic Relations”, **Central Asian Survey**, Vol. 15, No. 1, 1996, s. 5-21.

devamı olduğunu vurgulamaktadır. Altın sarısı güneş ve kartalın bulunduğu mavi Kazak bayrağının tasarımı tamamen semboliktir. Mavi renk dostluğun ve birliğin ifadesi olarak yorumlanırken, güneşin ve kartalın Kazak kültürel sembolleriyle yakın bağlantıları vardır. Bağımsızlık sonrası uygulamaya konulan 16 Aralık (Jeltoksan Olayları'nın yıldönümü) Bağımsızlık Günü gibi milli bayramlar da millileştirme eğilimini yansıtmaktadır.⁹⁶

Uzun süreli planlama ve büyük bütçe gerektirmeyen başlangıçtaki sembolik millileştirme uygulamalarından sonra, Kazak yönetimi aşamalı olarak uzun süreli millileştirme projelerini başlattı. 1998 yılında gerçekleştirilen ve oldukça maliyetli bir uygulama olan, başkentin Almatı'dan Kazak etnik kökenlilerin az bulunduğu Astana'ya taşınması bütün devlet topraklarında Kazak egemenliğini göstermek amacıyla yapılmış bir hareket olmuştur.⁹⁷ Bu taşıma faaliyetinin temel amacı Rusların nüfusun yüzde sekseninden fazlasını oluşturduğu kuzey bölgelerin muhtemel bir ayrılıkçılık hareketi sonucu Rusya'ya katılımını önlemektir.⁹⁸ Her ne kadar resmi gerekçeler farklı olsa da (kötü çevresel ve sismik koşullar, coğrafi olarak merkezde konuşlanmış bir başkent ihtiyacı) Devlet Başkanı Nazarbayev, bu maliyetli taşımının gerçek sebeplerini anlatmak için özellikle Kazakları hedeflediği ve bu nedenle Kazakça yaptığı 1997 tarihli röportajında şöyle söylemiştir: “Gerçeği söylemem gerekirse biz halkı Akmola'ya taşımak zorundayız. Gençler gerçek birer vatansever olmalı, çünkü biz bütün bunları onlar için yapıyoruz. Burası onların ve biz Kazakların topraklarıdır. Bu Kazakların çıkarları için izlenen tam bir Kazak politikasıdır.”⁹⁹ Bu şekilde hükümet kuzey bölgelerdeki nüfus oranını Kazaklar lehine olacak şekilde değiştirmeye çalışırken aynı zamanda ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamak için bölgede devlet otoritesinin pekişmesi hedeflenmiştir. Bölge halkları arasında çıkabilecek muhtemel ayaklanmaları bastırmak için güvenlik güçlerinin özellikle kuzey bölgelerinde konuşlandırıldıkları bile iddia edilmiştir.¹⁰⁰

⁹⁶ Roy, **The New Central Asia: Creation of Nations**, p. 162.

⁹⁷ Richard Wolfel, “North to Astana: Nationalistic Motives for the Movement of Kazakhstan's Capital to Astana”, **Nationalities Papers**, Vol.30, No.3, 2002, s. 489.

⁹⁸ Meryem Kırmırlı, “Emerging nationalism or the new strategy of independent Kazakhstan”, **Eurasian Studies**, Vol.2, No.2, Summer 1995, s. 2-13.

⁹⁹ Nursultan Nazarbayev, *Ana Tili*, 4 Aralık 1997.

¹⁰⁰ Sarsembayev, “Imagined Communities: Kazakh Nationalism and Kazakification in the 1990s”, s.335.

6 Mayıs 1998’de başkentin beyaz türbe anlamına gelen “Akmola” ismi uluslararası ve Rus kitle iletişim araçlarında başkentle ilgili oluşabilecek negatif imajı engellemek amacıyla Kazakçada başkent anlamı taşıyan “Astana” ile değiştirilmiştir. Bu bağlamda Kazak devletinin tarihinin köklü olduğunu, sınırlarının dokunulmazlığını ve Kazak kültürel mirasının kutsallığını özel olarak vurgulayan devlet destekli bir tarihin yeniden yazımı faaliyetinin gerçekleştirildiği görülmektedir.¹⁰¹

Başkentin taşınmasını, hızla büyüyen kente gerçekleşen büyük Kazak göçü izlemiştir. Yönetim kademelerindeki yaygın Kazaklaştırma özellikle millileştirme eğiliminin belirgin olarak gözlemlendiği ve yoğun Rus nüfusun bulunduğu kuzey ve doğu bölgelerde söz konusu olmuştur.¹⁰² Devletin istihdam politikası siyasi, idari ve seçilmiş belli pozisyonlarda sadık bir Kazak kadro oluşturmak üzere araçsallaştırılmıştır. 1994 yılında Bakanlar Kurulu ve Devlet Başkanlığı idari kadrolarının yüzde yetmiş beşi Kazak etnik kökenlilerden oluşmaktaydı. Bu siyasi seçkin sınıfın gücünü pekiştirmek üzere ideolojik ve idari araçların kullanılmakta olduğunun kanıtları hem Nazarbayev’in Rusça ve Kazakça konuşmalarında hem de ister Rus ister Kazak olsun aşırı milliyetçileri ezen yasal aygıtlarda görülmekteydi.¹⁰³ Süreç aşamalı olarak ilerlediğinden millileştirme politikalarının etkileri dil ve demografi gibi bazı alanlarda belirgin olmamıştır. Bu tip politikaların millileştirmenin sembolik uygulamalarının aksine devlet ve toplum üzerinde somut etkileri olduğundan, önemli iç tartışmalara neden olabilecekleri düşünülmüştür. Bu tip politikalar yüzünden dezavantajlı duruma düşmüş olanların muhalefetleri nedeniyle hükümet bu alanlarda Kazakların lehine olacak politikaları hızlı ve radikal bir şekilde uygulayamamıştır. Diğer yandan milliyetçiler, Sovyet yönetimi sırasında olumsuz şekilde etkilenmiş bu iki alan ile ilgili iyileştirici önlemler alınması konusunda seslerini yükseltmişlerdir. Bu alanlarda karşılaşılan ve birbirleriyle çelişen talepler ile hassasiyetler karşısında Kazak yönetimi bu alanlarla ilgili millileştirme politikalarını kararlı ama aynı zamanda yavaş bir şekilde uygulama yolunu seçmiştir.

¹⁰¹ Ian Bremmer, “Nazarbaev and the North: State Building and Ethnic Relations in Kazakhstan”, **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 17, No. 4, October 1994, s. 619-635.

¹⁰² Dave, **Kazakhstan: Ethnicity, Language and Power**, s. 151.

¹⁰³ Sarsembayev, **a.g.e.**, s. 333-334.

Sovyet dil politikası Kazakistan'da özellikle Kazakların dil uygulamalarını etkileyen güçlü bir miras bırakmıştır. Bağımsızlığın kazanıldığı dönemde Kazaklar arasında özellikle de şehirli Kazaklar arasında Kazak dilini bilenlerin sayısı oldukça düşüktü.¹⁰⁴ Slav halkın Kazakça kullanmaması ve diğer etnik grupların Rusçaya daha iyi hâkim olmaları Rusçanın devlet içinde yaşamakta olan etnik gruplar arasında iletişimi sağlayan *lingua franca* statüsüne gelmesini sağlamıştır.¹⁰⁵ Bağımsızlıkla beraber Sovyet dil politikasının dönüştürülmesi ulus inşacılar için ana sorunlardan biri haline gelmiştir. Etnik girişimciler dil sorununa derhal değinilmesini talep etmişlerdir.¹⁰⁶ Aslında bu sorun ile ilgili ilk mevzuat bağımsızlık öncesinde düzenlenmişti. Daha 1989 yılında Kazakistan Yüksek Sovyet'i, Kazakçayı tek resmi dil olarak ve Rusçayı da milletler arası iletişimi sağlayacak dil olarak tanımlamıştır. Bu yasa kentsel bölgelerde evlerin içiyle sınırlı kalsa da Kazak diline sembolik olarak saygın bir statü vermiştir.¹⁰⁷ İlginç bir şekilde bu yasanın ismi Kazak ve Rus dillerinde farklıdır. Rusçada çoğul "*Diller Yasası (zakon o yazıkah)*", Kazakçada ise tekil "*Dil Yasası (Til turalı zan)*" olarak isimlendirilmiştir. Fierman'a göre, konu millet odaklı devletçilerle vatandaşlık odaklı devletçiler arasında mücadeleye neden olduğundan bu anlam belirsizliği bilinçli bir şekilde yaratılmıştır. Bu doğrultuda yasaların iki versiyona sahip olması Kazak yönetimin hazırladığı bir çözümdür.¹⁰⁸

Bağımsızlıkla beraber Nazarbayev yönetimi çok sayıda yasal düzenleme ile Kazak dilinin statüsünü yükseltme doğrultusunda adımlar atmıştır. 1993 ve 1995 anayasaları Kazakçanın resmi dil statüsünü onaylamıştır. 1995 anayasası ile Rusçanın milletler arası iletişimi sağlayan dil olma statüsü kaldırılmıştır. 1997 yılındaki Diller Yasası yürütme, yasama ve tüm yazışmaları da içeren belli iletişim alanlarında Kazakçayı zorunlu kılarak Kazak dilinin statüsünü yükseltme hedefini daha da ileri taşımıştır.¹⁰⁹ Önemli bir dil planlayıcısı olarak "Qazaq Tili" kuruluşunun siyasi irade, devlet finansmanı ve uygun demografinin bir araya

¹⁰⁴ William Fierman, "Kazakh Language and Prospects for its Role in Kazakh Groupness", **Ab Imperio: Studies of New Imperial History and Nationalism in the Post-Soviet Space**, No.2, 2002, s. 398.

¹⁰⁵ Dave, **Kazakhstan: Ethnicity, Language and Power**, s. 101.

¹⁰⁶ **A.e.**, s. 98-100.

¹⁰⁷ **A.e.**, s. 104.

¹⁰⁸ William Fierman, "Changing Urban Demography and the Prospects of Nationalism in Kazakhstan", s. 178.

¹⁰⁹ Dave, **Kazakhstan: Ethnicity, Language and Power**, s. 96-97.

gelmesiyle gerçekleştirdiği önemli faaliyetleri olmuştur. Çeviri standartlarının sertifikasyonu, dil reformu, Rusça kelimelerin Türkî karşılıklarıyla değiştirilmesi gibi örnekler bu kurumun faaliyetleri arasında gösterilebilir.¹¹⁰ 6 Mayıs 1998’de başkentin beyaz türbe anlamına gelen “Akmola” ismi uluslararası ve Rus kitle iletişim araçlarında başkentle ilgili oluşabilecek negatif imajı engellemek amacıyla Kazakçada başkent anlamı taşıyan “Astana” ile değiştirilmiştir. Bu bağlamda Kazak devletinin tarihinin köklü olduğunu, sınırlarının dokunulmazlığını ve Kazak kültürel mirasının kutsallığını özel olarak vurgulayan devlet destekli bir tarihin yeniden yazımı faaliyetinin gerçekleştirildiği görülmektedir.

Milliyetçi çevrelerin baskılarına rağmen Nazarbayev yönetiminin dil alanındaki millileştirme uygulamalarında acele etmediği görülmektedir. Nazarbayev’e göre hızla ve zorla insanların dil davranışlarını değiştirme girişimleri Kazaklar da dâhil olmak üzere vatandaşların yabancılaşmasına neden olabilirdi. Ekonomik etkenler de Nazarbayev’in ani bir değişimi reddetmesinde önemli rol oynamışlardır. Çünkü Rusça konuşan eğitimli ve nitelikli iş gücünün kaybı devlet için büyük maliyetlere yol açabilirdi.¹¹¹ Nazarbayev’e göre, dil politikası değişiklikleri gelecek nesilleri hedef almalıydı ve Kazaklar diğer etnik grupların yapmasını beklemeyen önce kendi dillerini öğrenmeliydiler.¹¹² Kazak okullarının sayısı halkın talebi ve devlet politikasının devamlılığı doğrultusunda artmaya devam etmiştir. Bu nedenle Rus dilli Kazaklar arasında da Kazak okullarına gitme oranı artmıştır. Böylece yeni nesillerde önemli bir dil değişimi söz konusu olmuştur. İki dilli kalmaya devam eden bu yeni nesil batılılaşma sonucu İngilizcenin de yaygınlaşması ile kimi zaman üç dilli bile olabilmektedir.¹¹³ Diğer yandan devlet başkanı Nazarbayev tarafından “*zhana qazaqtar*” adıyla anılan ulusal seçkinlerin batılı bir eğitim alması devlet politikası haline gelmiştir. Devlet destekli bir proje olan “*Bolashak*” ile parlak Kazak gençlerin batılı bir eğitim alması kapsamında artan sayıda öğrencinin Batı Avrupa, ABD, Türkiye gibi ülkelerde eğitim görmesi bu politikanın önemli kanıtlarıdır.

¹¹⁰ Dave, “National revival in Kazakhstan: language shift and identity change”, s. 51-72.

¹¹¹ Martha Brill Olcott, “Nursultan Nazarbayev and the Balancing Act of State-Building in Kazakhstan”, s. 53.

¹¹² Fierman, “**Kazakh Language and Prospects for its Role in Kazakh Groupness**”, s. 411.

¹¹³ Dave, “National revival in Kazakhstan: language shift and identity change”, s. 51-72.

Dil politikasının yavaş uygulanmasına rağmen, devletin Kazak dilini koruması ve özendirme toplununun dile karşı tutumunu pozitif yönde etkilemiştir. Bhavna Dave'e göre bu politika muhtemelen uzun dönemde dil kullanımında büyük artışın olmasına neden olacaktır.¹¹⁴

Sonuç olarak, bağımsızlığın kazanılması sonrasında şekillenen Kazak milliyetçiliğinin Anderson'un "hayali cemaatler" kavramına ve Hobsbawm'ın toplumsal mühendislik ürünü olarak gördüğü milliyetçilik tanımlamasına uygun bir seyir izlediği görülmektedir. Bürokratik yeni ve orta sınıf entelektüelleri ulusalcılığın yükselmesinde önemli rol oynamışlardır. Bununla birlikte Kazakistan'ın Sovyet sonrası milliyetçilik anlayışında ve ulus inşası modelinde tek tip olma yerine dalgalanmalar görülmüştür. Etnik milliyetçi ulus inşası politikasının Slav kökenli halkı yabancılaştırarak, ülkeden göç etmelerine sebep olması sonucu Kazakistan seçkinleri bu katı politikanın ülke gerçekleriyle örtüşmediğini görerek Sovyet modeline kısmen dönüş yapmışlardır. Etnik milliyetçi ulus inşa modelinden vatandaşlığa dayalı çok etnikli modele geçiş yapılmıştır. Öte yandan, Sovyetlerden miras kalan kollektifleştirme ve Ruslaştırma gibi politikalardan arınmak amacıyla Kazak dilini ve kültürünü meşrulaştırmak doğrultusunda etnik politikalar devam ettirilmiştir. Kazakistan'ın ulus inşası modelinin vatandaş odaklı bir politikaya dönüşerek "Kazakistan halkları" kavramının ortaya çıkması, Batılı ulus inşası modellerinden etkilenildiğinin ve "Kazakistanlı" üst kimliği altında bir ulus oluşturulmaya çalışıldığının belirtisi olarak görülebilir.

Kazakistan'ın çok uluslu bir ulus yaratmayı amaçlayan politikasının eksikliği ise, Sovyet modelindeki "Sovyet insanı" gibi ulus ötesi ideolojik bir kavramın bulunmaması olmuştur. Bu eksikliğin tamamlanması için Devlet Başkanı tarafından ortaya koyulan Avrasyacılık kavramı, ülkedeki değişik milletlerin toplanma ve kaynaşma noktası olarak düşünülmüştür.

Kazakistan'ın etnik milliyetçi temelli politikalardan tamamen arındığını söylemek mümkün değildir. Kazak kimliği önceliğini korumaya devam etmektedir. Kazakistanda Kazak milletinin önceliği resmi belgelerde de vurgulanmıştır. Kazakistan Anayasası'nın giriş kısmında Kazakistan'ın Kazakların doğal toprağı

¹¹⁴ Bhavna Dave "Entitlement through Numbers: Nationality and Language Categories in the First Post-Soviet Census of Kazakhstan", **Nations and Nationalism**, Vol.10, No.4, s. 451.

olduğu belirtilmiştir. Devletin millileştirme politikaları belli alanlarda devam etmiştir. Bağımsızlık sonrası caddeler, sokaklar, coğrafi bōlgelerin isimleri gibi soyadları, ekonomik ve sosyal yaşamdaki terimlerin Kazakçaya çevrilmesi uygulanan millileştirme politikalarının kanıtları olmuşlardır. 1998 yılında başkentin Almatı'dan, Kazak etnik kōkenli halkın azınlıkta bulunduğu kuzey bōlgedeki Astana şehrine taşınması, dōnem politikalarını ve Kazak eğemenliğini sembolize eden bariz bir uygulama olarak sūreçteki yerini almıştır.

2. BÖLÜM

SOVYET SONRASI KAZAKİSTAN'DA DEMOGRAFİK DURUM VE KAZAKLAŞTIRMA

2.1. SOVYET ÖNCESİ, SOVYET DÖNEMİ VE SONRASINDA DEMOGRAFİK DURUM

Kazakların yaşadıkları topraklarda nüfus üstünlüğünü kaybetmelerine giden süreç çarlık dönemindeki işgal hareketleriyle başlamış ve Sovyet döneminde de devam etmiştir. Sistemli politikalar ve dolaylı nedenlerle devam eden bu uzun demografik değişim doksanlı yılların başlarında Kazakistan'ın bağımsızlığını elde etmesiyle tersine dönmeye başlamıştır. Yaklaşık bir yüzyıl süren bu demografik değişim çeşitli sebeplere ve dönemlere ayrılarak incelenebilir. Kazak nüfusun çoğunlukta bulunduğu bölgelerde zamanla azalmasının birinci nedeni olarak Rusların genelde Avrasya bölgesinde izlemiş olduğu kolonileştirme politikası gösterilebilir. Rusların 19. yüzyılın ortasından itibaren işgal etmeye başladıkları ve Kazakların çoğunluğu oluşturdukları topraklara Rusları yerleştirme girişimleri, işgal hareketiyle paralel olarak sürdürülmüştür. 1889'da çıkarılan toprak kanunu ile Rus köylülere istedikleri bölgelere yerleşerek toprak sahibi olma hakkı verilmesi, 1891'deki yasal düzenleme ile Rus idarecilerin topraklarını istenilen şekilde işleyemeyen Kazakların topraklarına el koymasının mümkün hale getirilmesi Çarlık döneminde görülen Rusları yerleştirme politikalarına örnek uygulamalar olarak gösterilebilir. Bu politikalar sonucu yaklaşık bir buçuk milyon Rus, Kazakistan topraklarına yerleştirilmiştir.¹¹⁵ Çarlık döneminde gerçekleşen ilk tam sayım olan 1897 sayımı ile 1911 yılında gerçekleştirilen son sayım arasında geçen zamanda Rus nüfus yıllık yüzde on beş artış gösterirken, Kazak nüfusta yıllık yüzde birlik bir artış görülmüştür. Bu veriler göçmen politikaları ile Kazak topraklarına Rusları yerleştirme girişimlerini net bir şekilde göstermektedir.

¹¹⁵ Olaf Caroe, **Soviet Empire: The Turks of Central Asia and Stalinism**, London, Macmillan, 1967, s. 148.

Tablo 1. Orta Asya Nüfusunun Etnik Dağılımı (Buhara ve Hiva hariç)

	1897	1911
Kazak	3.787.000	4.692.000
Rus ve Ukraynalı	690.000	1.950.000
Sart*	1.458.000	1.847.000
Özbek	535.000	592.000
Tacik	338.000	397.000
Türkmen	249.000	290.000
Kırgız**	202.000	
Tatar	60.000	87.000

Kaynak: Edward Allworth, **Central Asia: 120 years of Russian Rule**, Durham, Duke University Press, 1989, pp. 104.

Milliyetçi düşüncelerin dünya çapında hızla yayılıp ulus ve ulus devlet kavramlarının uluslararası siyasete iyice yerleştiği dönemlerde bu düşünceler Kazaklar için tam tersi sonuçlara neden olmuştur. Bütün dünyada yayılan milliyetçilik dalgalarına paralel olarak Kazaklar arasında milliyetçi akımların ortaya çıkması, Birinci Dünya Savaşı'nın son yılları ile Çarlık Rejimi'nin yıkılıp Bolşevik yönetimin kontrolü sağlamaya çalıştığı dönemlerde gerçekleşmiştir. Kazak milliyetçiliğinin canlanması ve bunun neden olduğu Rus tepkisi Kazak nüfusun azalmasına yol açan bir başka neden olmuştur. İlk olarak 1916 yılında Kazakların Rus ordusuna asker olarak alınmalarına karşı çıkararak başlattıkları ayaklanma Rus ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış ve bu olaylar sırasında yaklaşık 300.000 Kazak kaçarak Çin'e sığınmıştır. 1917 yılında gerçekleşen ihtilal ile Bolşeviklerin Rusya'da iktidara gelmesi, Kazakların özerklik beklentilerini arttırmış ve Alaş Orda adıyla Kazak milliyetçileri tarafından özerk bir yönetim kurma

* Sartlar, 1926 sayımından itibaren Özbekler ve Tacikler olmak üzere ikiye ayrılarak adı geçen gruplara dâhil edilmişlerdir.

**1897 nüfus sayımının yapıldığı yıllarda Kazaklar "Kırgız", Kırgızlar ise "Kara Kırgız" olarak isimlendirilmekteydiler. 1911 sayımında Kırgızlara dair bir veri olmamasının nedeni muhtemelen bu kavram karmaşası sonucu Kırgızların Kazak nüfusa dâhil edilmesinden kaynaklanmaktadır.

girişiminde bulunulmuştur. Bunun üzerine Kızıl Ordu tarafından Kazak toprakları işgal edilmiştir. Kazakların sahip oldukları varlıklara el koyulması, 1920-1921 yıllarında görülen aşırı soğuklar ve kuraklık Kazakların açlıkla karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. 1920 kışının uzaması, olayı felaket haline getirmiş ve bu dönem Kazak tarihine felaket devri olarak geçmiştir. Yedi yüz bin ile bir milyon arasında Kazak bu dönemde hayatını kaybetmiştir.¹¹⁶ Bu dönemde yaşananlar A. Zeki Velidi Togan tarafından şöyle ifade edilmiştir: “Burada kırılan ahali hep Kazaklardı. Bundan başka Rus Hükümetinin ve bilhassa Bolşeviklerin yerli ahalinin sıhhatine hiç ehemmiyet vermemeleri, hatta bazen kasti olarak ihmal etmeleri yüzünden de ölümler çoğalıyor.”¹¹⁷ Bütün azaltıcı etkenlere rağmen 1926 nüfus sayımı sırasında buldukları bölgede yine de çoğunluğu oluşturan Kazak nüfusun bu tarihten itibaren hızla düşmesine neden olan en önemli olay Stalin’in iktidarında Sovyet yönetimi tarafından acımasız bir şekilde uygulamaya konulan kollektivizasyon politikası olmuştur. Topraklar ve mallar devletleştirilirken göçebe Kazak toplumu kolhozlar aracılığıyla yerleşik hayata geçmeye zorlanmıştır. Rejimin ideolojisi doğrultusunda bir proletarya sınıfı yaratmak amacıyla uygulanan politikalar yumuşak bir geçiş yerine ani bir değişim planı halinde uygulandığından büyük katliamları beraberinde getirmiştir. Özellikle göçebe hayat tarzının egemen olduğu bir milli kültüre sahip olan ve kendilerine zorla uygulanan yaşam tarzını benimsemeye direnen Kazak toplumu bu süreçte büyük bir kırım uğramıştır.¹¹⁸

1929 Ekim Plenumu’nda Stalin’in göçebe Kazak halkını kolhoz sistemine geçirme kararı doğrultusunda Sovyet Komünist Partisi izniyle toplanan Kazak Komünist Partisi, 11-16 Aralık 1929 tarihlerinde Alma-Ata’da Kazak halkını kitleler halinde kolhozlaştırma sürecini başlatmayı kararlaştırmıştır.¹¹⁹ 5 Ocak 1930’da Moskova’dan gelen emirlere uygun olarak Moskova’dan gelen ve Kazakistan’dan toplanan komünist gençler aracılığıyla Kazak halkı kolhozlara toplanmaya başlandı. Halkın sahip olduğu mallar ve topraklar devletleştirdi. Bu radikal politika sonucunda

¹¹⁶ Richard Pipes, **The Formation of The Soviet Union**, London, Harvard University Press, 1997, s. 175; Martha Brill Olcott, **The Kazakhs**, Stanford, Hoover Institution Press, 1995, s. 159.

¹¹⁷ Zeki Velidi Togan, **Bugünkü Türki Türkistan ve Yakın Tarihi**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1989, s. 181.

¹¹⁸ Olcott, **The Kazakhs**, s. 167.

¹¹⁹ Martha Brill Olcott, “The Collectivization Drive in Kazakhstan”, **The Russian Review**, Vol.40, No.2, April 1981, s. 126.

Kazak toplumunun %62,7'si Kasım 1931'de, %70'i ise 1932 Aralık ayında kolhozlaştırılmış durumdaydı.¹²⁰ Evlerinden, yurtlarından koparılarak kamplara toplanan Kazakların yüz binlercesi açlık veya aşırı soğuklar nedeniyle bu dönemde hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu durumdan korkan Kazakların 300 bini Özbekistan'a, 44 bini Türkmenistan'a sığınırken; on binlerce insan ise Doğu Türkistan'a sığınmaya çalışırken hedeflerine ulaşamadan ölmüşlerdir. 1929-1938 dönemine bakıldığında Kazakların yaklaşık 2 milyon, 1920-1938 arasında ise yaklaşık 3 milyon kayba uğradığı görülmektedir. Bu dönemde sadece insanlar değil hayvanların da katledildiği görülmektedir. 1928-1934 seneleri arasında Kazaklar tarafından sahip olunan sığır sayısının %73, koyun sayısının %87, atların sayısının ise %83 oranında azaldığı anlaşılmaktadır.¹²¹ Olması gereken doğal nüfus artış hızı da dikkate alındığında kollektivizasyon politikalarının kısa sürede Kazak nüfusta ciddi bir azalışa neden olduğu görülmektedir. Kazak nüfusta azalış artarak devam ederken buna paralel olarak Rus ve diğer etnik kökenli insanların sayısında da bir artış görülmektedir. 1926-1939 seneleri arasında Kazak nüfusun %21 oranında azalmasına karşın Rus nüfusta %33 oranında artış gerçekleşmiştir. 1926'da ülkede nüfusun %35'i Rus iken bu oran 1939'da %47'ye çıkmıştır. Buna karşın 1926'da %59 Kazak nüfus varken bu oran 1939'da %46'ya inmiştir. 1935-1938 yılları arasında 35.000 Kazak siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı hayatını kaybederken 616.000 kadarı sınır dışına göç etmiştir.

Rusların Kazakistan'a göç etmesi kentsel bölgelerde nüfus sayısının yanında nüfus yapısının da değişime uğramasına sebep olmuştur. 1926'dan sonra bölgeye göç ederek yerleşen Ruslar kent nüfuslarının ve kentleşmenin artışına neden olmuşlardır.

¹²⁰ Olcott, **The Kazakhs**, s. 181.

¹²¹ Olaf Caroe, **Soviet Empire: The Turks of Central Asia and Stalinism**, London, Macmillan, 1967, s. 163-171.

Tablo 2. Sovyetler Birliği'nde Orta Asya Bölgesinin Nüfus Dağılımı*

	1926	1939	1959
Kazak	3.968.000	3.099.000	3.581.000
Özbek**	3.905.000	4.844.000	6.004.000
Tacik	979.000	1.229.000	1.397.000
Türkmen	764.000	812.000	1.004.000
Kırgız	763.000	884.000	974.000
Karakalpak	146.000	186.000	173.000
Rus ve Ukraynalı	2.726.000		7.300.000
Tatar	119.000		786.000
Alman	61.000		791.000
Koreli		73.000	213.000

Kaynak: Edward Allworth, **Central Asia: 120 years of Russian Rule**, Durham, Duke University Press, 1989, pp. 106

Tablo 3. Kazakistan Şehirlerinin Nüfus Sayıları

	1897	1911	1926	1939	1959
Karaganda				156.000	398.000
Semipalatinsk	26.000	34.000	57.000	110.000	155.000
Ust-Kamenogorsk	9.000	13.000	14.000	20.000	149.000
Petropavlsk	20.000	43.000	47.000	92.000	131.000
Uralsk	37.000	46.000	36.000	67.000	105.000
Tselinograd	10.000	14.000	13.000	32.000	101.000
Aktyubinsk	3.000	11.000	21.000	49.000	97.000
Pavlodar	8.000	10.000	18.000	29.000	90.000
Kustanay	14.000	25.000	25.000	34.000	86.000

Kaynak: Edward Allworth, **Central Asia: 120 years of Russian Rule**, Durham, Duke University Press, 1989, pp. 107.

* 1939 sayımına dair raporlar etnik grupların cumhuriyetlere göre dağılımı konusunda ayrıntılı bilgi vermediğinden Orta Asya Cumhuriyetlerindeki Ruslar, Ukraynalılar ve diğer bazı gruplara dair 1926-1959 yılları arasındaki net veriler bulunmamaktadır.

** 1926 yılında Özbek olarak sınıflandırılan grup, içinde Uygurlar, Tarançiler ve Kaşgarlıları da barındırmaktadır.

Nüfus verileri incelendiğinde Kazak nüfusunun azalması ile sadece Rus nüfusun değil diğer etnik kimliklere sahip olan nüfusun da artışı görülebilmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında Alman işgali sonucu kaybedilen topraklardan gelen halklar Kazakistan'a yerleştirilmişlerdir. Alman işgali altında kalan Rus topraklarından kaçarak Kazakistan topraklarına yerleştirilen aileler, savaş sona erdiğinde de buldukları yerde kalmayı tercih etmişlerdir. Bunun yanında savaşın devamı nedeniyle 450.000 Kazağın silahlandırılması ülkede işgücü sıkıntısı yaşanmasına sebep olmuştur. Devlet çiftliklerinde ve kolhozlarda işçi yetersizliği yaşanınca genç çocuklar ve bütün kadınlar tarlalarda çalışmaya zorlanmıştır. Bu uygulama sonucunda savaş bittiğinde çiftliklerde %80 oranında kadınların çalıştığı görülmektedir. Bu dönemde askere alınan Kazakların büyük çoğunluğu savaş şartları yüzünden ülkeye dönüş yapamayınca nüfus dengesi Kazak nüfusun aleyhine olacak şekilde bozulmuştur.¹²²

Kazakistan'da nüfus dengesinin Kazaklar aleyhine bozulmasının önemli nedenlerinden biri olan ve Sovyet yönetimi tarafından uygulamaya konulan “*Bakir Topraklar Projesi(Tselinny Kray)*” kapsamında, 1946 yılında Rusya ve Ukrayna'dan toprak sahibi olmayan 24.000 aile göç ettirilerek Kazakistan'ın kuzeyine yerleştirilmiştir. 1954-1962 yılları arasında SSCB genelinde yaklaşık 2 milyon insan bu projenin gerçekleştirilmesi amacıyla Kazakistan'a yerleştirilmiştir. Bunlardan başka Sovyet yönetimi Kazakistan topraklarını geniş Sovyet coğrafyasında yaşayan çeşitli azınlıklar ve İkinci Dünya Savaşı'nın zor koşullarından etkilenen halklar için bir yerleştirme bölgesi olarak düşünmüştür. 1937 Ekim-Kasım aylarında 110.000 Koreli ile 2.400 Azeri, Kürt, İranlı ve Ermeni Kazakistan'a yerleştirilmiştir. 1942 yılında Sovyet Rusya'nın farklı coğrafyalarında yaşamakta olan Almanlar savaş dolayısıyla kendilerine duyulan kuşku yüzünden Kazakistan'a sürülmüştür. 1943—1944 seneleri arasında Sovyet yönetiminin baskısı altında bulunan Çeçenler, İnguşlar, Balkarlar, Türk-Meşketinler, Kırım Tatarları, Karaçaylar ve Kalmuklar Orta Asya bölgesine özellikle de Özbekistan ve Kazakistan'a yerleştirilmişlerdir. Bu uygulamalar sonucunda 1946 yılında Kazakistan'da toplam 890.698 göçmen yaşamaktaydı. 1957 senesine gelindiğinde

¹²² Olcott, **The Kazakhs**, s. 188-191.

bunların bir kısmı ülkelerine dönüş yapmışlarsa da önemli bir kısmı Kazakistan'da yaşamlarını devam ettirdiler.

1939 senesine gelindiğinde Kazakistan'da toplam nüfus 6.151.102'e düşerek 1926 yılı nüfus sayımına göre %1 oranında azalırken ilk defa Rus nüfus Kazakistan coğrafyasında çoğunluk olmuştur. Toplam nüfus sayısında azalışın görüldüğü 1926-1939 yılları arasındaki dönemde Kazak nüfus %63,8 oranında azalırken, Ruslarda %92, Tatarlarda %34, Beyaz Ruslarda ise %22 oranında bir artış görülmüştür. 1939 yılında Kazakların oranı %38 iken bu oran 1959'a gelindiğinde %30'a düşmüştür, Rus nüfusun oranı ise %40'tan %42'ye yükselmiştir. 1959 yılından itibaren Sovyetler Birliği bünyesinde Kazakistan'a yönelen iç göçün azalmasıyla nüfus sayısındaki artış, doğal nüfus artışının etkisinde gerçekleşmiştir. Kazakların çoğunluğunun doğum oranının yüksek olduğu kırsal bölgelerde yaşaması ülke nüfus oranındaki değişimde önemli bir etken olmuştur. Bu doğrultuda 1959-1970 yılları arasında Kazak nüfusta ciddi bir artış yaşanmıştır. Kazakların yaşadıkları topraklarda azınlığa düşmelerine yol açan cumhuriyetler arası göç sadece kentleşmeye ve nüfusun artışına etki etmekle kalmamış, aynı zamanda nüfusun yapısal özelliklerini de etkilemiştir. 1970'lere gelindiğinde kırsal bölgelerdeki nüfus artışı doğal nüfus artışından kaynaklanmaktayken, kentlerde nüfus sayısı büyük oranda göçler sebebiyle yükselmiştir. Yukarıda bahsedilen sebepler sonucunda 1979-1989 döneminde Kazakların genel nüfus artışı içindeki payı %70 iken Rusların payı %13'de kalmıştır. Yetmişli yılların ortalarından seksenli yılların sonlarına kadar Kazak toplumunda çocuk sayısı ve doğum oranı azalmıştır. Kazakların Rus nüfusa göre yüksek çocuk ölümleri istatistikleri ve düşük ortalama yaşam sürelerine sahip olmalarına rağmen Slavlar ile Almanların yaşlı bir nüfus yapısına sahip olmaları ve bunun sonucunda gelen yüksek ölüm oranları ile Kazaklara göre daha düşük doğum istatistikleri bu toplumlarda doğal nüfus artışının düşük seviyelerde kalmasını sağlamıştır. Bu yapısal faktörlerin etkisiyle Kazak nüfusun doğal artış hızı Kazakistan nüfusunun toplam doğal artış hızının 1962 yılında %37'si, 1970'te %48'i, 1979'da %52'si, 1989'da ise %63'ü olmuştur. Bu süreç ile birlikte Kazaklar

Kazakistan nüfusundaki 1970 yılında %32,6 olan oranlarını 1989 yılında %37,9'a yükseltirken, on dokuz ilden on birinde de çoğunluğu sağlamışlardır.¹²³

¹²³ Türk Tarihi Kurumu Yayınları ,Kazakistan Tarihi Makaleler Dizi X – Sayı 21 , Ankara 2007. s.158-162

**Tablo 4.a. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Kazakistan Nüfusunun
Etnik Unsurları (Miktar)**

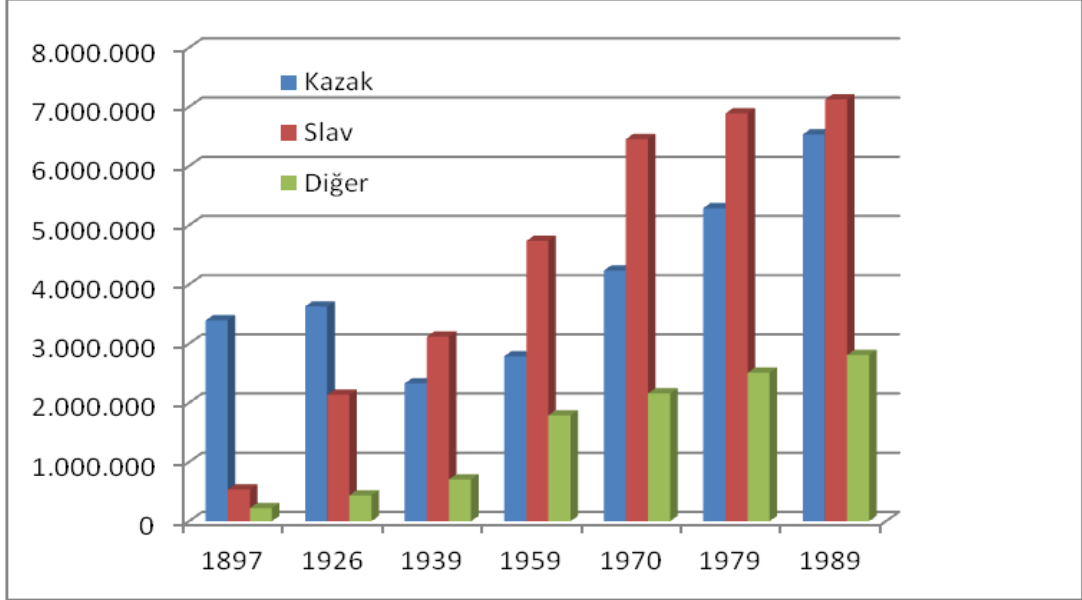
	1897	1926	1939	1959	1970	1979	1989
Kazak	3.392. 751	3.627. 612	2.327. 625	2.787. 309	4.234. 166	5.289.349	6.534.616
Rus	454.402	1.275. 055	2.458. 687	3.972. 042	5.521. 917	5.991.205	6.227.549
Ukraynalı	79.573	860. 201	658. 319	761. 432	933. 461	897.649	896.240
Özbek	29.561	129. 407	120. 655	135. 932	216. 340	263.295	332.017
Tatar	55.984	79.758	108. 127	191. 680	287. 712	313.460	327.982
Uygur	55.815	62.434	35.409	59.840	120. 881	147.943	185.301
Alman	2.613	51.094	92.571	658. 698	858. 077	900.207	957.518
Kore		42	96.453	74.019	81.598	91.984	103.315
Türk		46	9.916	18.397		25.820	49.567
Azeri		20	12.996	38.362	56.166	73.345	90.083
Belarus		25.584	31.614	107. 463	197. 592	181.491	182.601
Dungan		8.455	7.415	9.980	17.283	22.491	30.165
Kürt			2.387	6.109	12.299	17.692	25.425
Tajik		7.599	11.229	8.075	7.166	19.293	25.514
Polyak		3.742	54.809	53.102	61.355	61.136	59.956
Çeçen		3	2.639	130. 232	34.492	38.256	49.507
Kırgız		10.200	5.033	6.810	9.474	9.352	14.112
Diğer		108. 016	124. 611	286. 441	315. 347	340. 834	372. 996
Toplam	4.147. 748	6.198. 465	6.151. 102	9.309. 847	12.848 573	14.684. 283	16.464. 464

Tablo 4.b. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Kazakistan Nüfusunun Etnik Unsurları (Oransal)

	1987	1926	1939	1959	1970	1979	1989
Kazak	81.80%	58.54%	37.84%	29.99%	32.55%	36.02%	39.69%
Rus	10.96%	20.58%	39.97%	42.73%	42.45%	40.80%	37.82%
Ukraynalı	1.92%	13.88%	10.70%	8.19%	7.18%	6.11%	5.44%
Özbek	0.71%	2.09%	1.96%	1.46%	1.66%	1.79%	2.02%
Tatar	1.35%	1.29%	1.76%	2.06%	2.21%	2.13%	1.99%
Uygur	1.35%	1.01%	0.58%	0.64%	0.93%	1.01%	1.13%
Alman	0.06%	0.82%	1.50%	7.09%	6.60%	6.13%	5.82%
Kore	0.00%	0.00%	1.57%	0.80%	0.63%	0.63%	0.63%
Türk		0.0%	0.0%	0.1%	0.1%	0.2%	0.3%
Azeri		0.0%	0.2%	0.4%	0.4%	0.5%	0.5%
Belarus		0.4%	0.5%	1.2%	1.5%	1.2%	1.1%
Dungan		0.1%	0.1%	0.1%	0.1%	0.2%	0.2%
Kürt			0.0%	0.1%	0.1%	0.1%	0.2%
Tajik		0.1%	0.2%	0.1%	0.1%	0.1%	0.2%
Polyak		0.1%	0.9%	0.6%	0.5%	0.4%	0.4%
Çeçen		0.0%	0.0%	1.4%	0.3%	0.3%	0.3%
Kırgız		0.2%	0.1%	0.1%	0.1%	0.1%	0.1%
Diğer		1.7%	2.0%	3.1%	2.5%	2.3%	2.3%

Kaynak: *İstorya perepesi naseleniya i demograficheskiye protsessy v Kazakhstane*, Almatı: Kazakistan Cumhuriyeti'nin İstatistik Ajansı, 1998. ; M.A.Asylbekov ve A.B.Galiyev, **Sotsialno Demograficheskie protsessy v Kazakhstane(1917-1980)**, s. 187. ; “Population dynamics and ethnic composition of Kazakhstan in the second half of the 20th century”, **Demoscope Weekly**, No.103-104, March 2003. ; Statistical Yearbook of Kazakhstan, Almaty, various years since 1980.

Grafik 1. Nüfus Sayım Yıllarına Göre Kazakistan Nüfusunun Etnik Unsurları

2.2 KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ'NİN VATANDAŞLIK HUKUKUNDA

1990'LARDAN İTİBAREN GÖRÜLEN DEĞİŞİMLER

1990'lardan itibaren yerel, bölgesel ve küresel düzeyde yaşanan radikal değişimler doğrultusunda Kazakistan'da da önemli yasalar kabul edilmiştir. Bağımsızlığını kazanan Kazakistan'da yönetim, ülkenin geleceğinin temelini atılmasında ve milli kimliğin oluşturulmasında Kazak diasporası ya da etnik Kazakların ne kadar önemli bir rol oynayabileceklerini anlamıştır. Bu yüzden değişen hukuki altyapıda Kazak diasporasını tarihsel anavatanına geri döndürmek amacıyla hazırlanmış maddeler de kendilerine yer bulmuştur.

18 Kasım 1991 yılında Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu tarafından "Diğer Cumhuriyetlerden ve yurtdışından, köy topraklarında çalışmak amacıyla gelecek eski vatandaşların Kazak SSC'ne yerleşme şartları" adında bir

yasa kabul edilmiştir. 16 Aralık 1991 tarihli anayasanın yedinci maddesinde¹²⁴ de Kazakistan Cumhuriyeti'nin sürgün, kolektifleştirme veya başka türlü insanlık dışı davranışlar nedeniyle ülke sınırları dışında yaşamaya mecbur kalan vatandaşları ve onların nesilleri ile eski Sovyet Birliği topraklarında yaşayan vatandaşlarına Kazakistan Cumhuriyeti'ne geri göç etmeleri imkânının sağlanacağı belirtilmektedir.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin Vatandaşlık Yasası 20 Aralık 1991'de kabul edilmiştir.¹²⁵ Kazakistan Cumhuriyeti Vatandaşlık Yasası'nın 1 / 16. maddesinde, Oralmanların vatandaşlık kazanmalarında kolaylık sağlanacağına dair bilgi yer almaktadır. Ama bu yasanın 17. maddesinde, göçmenin geldiği ülke vatandaşlığından çıktığına dair belge edinmesi gerektiği yer almaktadır. Böylece aynı yasa ile hem vatandaşlık edinilmesinde kolaylık sağlanacağı teminat altına alınırken hem de zorlaştırıcı bir uygulamaya yer verilmektedir.¹²⁶ Kazakistan Cumhuriyeti'nin 1994'te kabul ettiği anayasada da Kazakların tarihsel anavatanlarına geri dönmelerini destekleyici bir anlayış vardır. Anayasada, Kazakistan vatandaşlarının ortak tarihi kaderleri ve devlet yapısının ezeli Kazak toprağında yaratıldığı vurgulanmaktadır. Bu anayasa tüm Kazak etnik kökenlileri tarihsel anavatanlarında toplamaya bir temel oluşturmaktadır.

19 Haziran 1995'te kabul edilen “Yabancı vatandaşların Kazakistan Cumhuriyeti sınırları içindeki hukuki durumu” yasası¹²⁷, 15 Temmuz 1996 tarihli “Yabancı vatandaşa ve uyruksuzlara Kazakistan Cumhuriyeti'nde sığınma hakkı sağlama kararı”¹²⁸ ve 27 Eylül 1996 tarihli “Kazakistan Cumhuriyeti'nde

¹²⁴ Konstitutsionnyy zakon Respubliki Kazakhstan ot 16 Dekabrya 1991, (Çevrimiçi) http://egov.kz/wps/wcm/connect/4abfac0043e4200a8cb6af33bfb539a0/Конст.ЗРК_О+госнезависимо+сти+ПК.html?MOD=AJPERES&useDefaultText=0&useDefaultDesc=0, 9 Eylül 2011.

¹²⁵ Respublika Kazakhstan. Zakon ot 20 Dekabrya 1991, N: 1017-XII, O grajdanstve, Spravachnaya sistema ‘Yurist’, (Çevrimiçi) http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1000816#sub_id=10000, 21 Mayıs, 2012.

¹²⁶ Buharkızı. H, ‘Kandastarımız kappa kalmasın!’, Aykin gazetesi, (Çevrimiçi) http://www.aikyn.kz/index.php?option=com_content&task=view&id=10346&Itemid=2, 12 Ekim, 2011.

¹²⁷ Prezident Respubliki Kazakhstan. O pravavom polojenii inostrannih grajdan v Respublike Kazakhstan : Ukaz ot 19 İyunya 1995. Spravachnaya sistema ‘Yurist’, (Çevrimiçi) <http://www.zakon.kz/203886-pravovoe-polozhenie-inostrannykh.html>, 15 Mayıs 2012.

¹²⁸ Prezident Respubliki Kazakhstan. O poryadke predostovleniye političeskogo ubeješe inostrannim grajdaninam i litsam bez grajdanstva v Respublike Kazakhstan : Ukaz ot 15 İyulya 1996. Spravachnaya sistema ‘Yurist’, <http://www.zakon.kz/203886-pravovoe-polozhenie-inostrannykh.html>, 15 Mayıs 2012.

vatandaşlıkla ilgili sorunları düzenleyici işlemler”¹²⁹ gibi gelişmeler hukuki altyapının gelişimi sürecinde atılmış önemli adımlar olmuşlardır.

Kazakistan devleti egemenlik bildirgesi 1995 Anayasası'nın sahip olduğu genel düşünce yapısı ile uyumlu bir şekilde yurt dışındaki beş milyona yakın Kazak etnik kökenli halkın ulusal, kültürel ve ruhani uyanışını, anadillerini ve geleneklerini koruma yükümlülüğünü üstlenmiştir. Yeniden yerleştirme politikası da bu desteğin bir parçasıdır.

26 Haziran 1996 tarihinde kabul edilen “Kazakistan Cumhuriyeti’ne Göç Etme Yasası”nın birinci maddesinde yurtdışında yaşamını sürdürmekte olan vatandaşların tarihsel anavatanları olan Kazakistan’a herhangi bir engel olmadan göç edebilecekleri belirtilmektedir. 23 Eylül 1992’de Bakanlar Kurulu 791 sayılı “Yurtdışındaki Kazak diasporası üyelerine Kazakistan Cumhuriyeti’ne geldiklerinde sağlanacak sosyoekonomik destek” yarasını kabul etmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 1997 yılında “2000 senesine kadar uygulanacak göç politikası” ve “ Yurtdışındaki Kardeşlere Destek ” programı hazırlanmıştır. Göç politikasının yirmi dokuzuncu maddesinde Oralmanlara on dört değişik türde yardım ve maddi destek sunulacağı belirtilmiştir. Kazak diasporasını oluşturan bireylerin hangi tarihi sebeplerle göçmüş olursa olsun Kazak milletinin bir parçası olduğu kabul edilmiştir. 22 Haziran 2001’de kabul edilen “Göç Yasası” ile yurtdışındaki Kazaklar “etnik parça” olarak tanınmıştır. Bu tanımlamayla nerede yaşarsa yaşasın Kazakların tamamı bir millet olarak kabul edilmektedir.

Kazakların tarihi anavatanlarına geri göçü süreci yurtdışında mülteci olarak yaşayan grupların sorunlarını da gündeme getirmiştir. Örneğin İran’da Sovyet yönetiminin iktidara gelmesi ile yaşanan iç savaş sürecinden (1918-1920) ve 1929-1932 yılları arasında uygulanan kolektivizasyon uygulamalarından kaçan mülteci gruplar bulunmaktaydı. Bu mülteci grupların küçük bir bölümünü ise seksenli yılların başında yaşanan Afgan Savaşı’ndan kaçan gruplar oluşturmaktaydı. Özellikle Afgan Savaşı ile İran’da mülteci konumunda bulunanlar 1993 senesine kadar ne İran

¹²⁹ Kofanova. N, v.d., O poryadke rosmotrenye voprosov svyazannih s grajdaninom Respubliki Kazakhstan : Ukaz ot 27 Sentyabrya 1996, N: 3120, **Sbornik normativno-provaviih aktov gosudarstv vostochno evropı i tsentral’ny azii**, Kiev, 2005,s.170. (Çevrimiçi) <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/stateless-2.pdf>, 7 Şubat 2012.

devletinden yardım almışlar ne de vatandaşlık edinebilme hakkına sahip olmuşlardır. Bunlar on seneyi aşkın bir süre zor şartlarda kimliksiz yaşamak durumunda kalmışlardır.

Kazakistan'ın ünlü araştırmacılarından tarih profesörü G.Mendikulova'ya göre, etnik Kazakların Kazakistan'a geri dönmelerinin ülke için önemli sonuçları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, demografik duruma olan etkisidir. Bu sayede son on senedeki nüfus kaybının yeri doldurularak etnik denge değiştirilmektedir. İkincisi tarihi adalet doğrultusunda hakları iade edilerek, Kazak halkının birleştirilip sağlaştırılması yolunda yardımcı olmaktadır. Üçüncüsü, Oralmanların yabancı ortama pazar ilişkileriyle adapte olabilme dereceleri yüksek olduğundan Kazakistanlıların ekonomik anlayışlarının modernleşmesini etkileyebileceklerdir. Dördüncüsü, yurtdışı Kazakları özgün kültürlerini korumuş olduklarından Kazak halkının manevi dünyasına katkıda bulunabilirler. Beşincisi yeniden yerleştirme politikası milliyetçiliğin vücut bulmuş bir hali olarak ortaya çıkmaktadır.¹³⁰

13 Aralık 1997'de Cumhurbaşkanı Nazarbayev "Göç Yasası"na imza atmıştır. Bu yasa ile ülkenin başkenti kuzeye taşınarak Astana olmuştur. Ayrıca bu yasa resmi dil olan Kazak dilinde kabul edilmiş ilk yasa olma özelliğini taşımaktadır. 1998 senesinden itibaren göç yasası başta olmak üzere ülkedeki bütün yasaların gelişimine katkıda bulunan Devlet Başkanı, Kazakistan 2030 programı ile ülkenin güvenliğinin ve refahının artırılmasının hedeflendiği mesajını vermektedir. Bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için önemli olan demografik dengelerin oluşumunda ortaya konan göç politikası büyük önem taşımaktadır.

Oralmanları ülkeye göç ettirerek yerleştirme ve adapte olabilmeleri için gerekli yardımların sağlandığı bu politikadaki ana hedef yurtdışından Kazak göçünü gerçekleştirerek ülkede Kazak kökenli nüfus oranını yükseltmek olmuştur. Bu noktada "Kazak etnik kökenlileri tarihi anavatanlarına göç ettirme konsepti" önem taşımaktadır.¹³¹ Bu konsept yurtdışında yaşayan bütün Kazakların tarihsel anavatanlarına geri dönme hakkına sahip olduklarını içermektedir.

¹³⁰ Mendikulova.G, **İstoricheskiye sudbi kazakhskoi diaspori : proishojdeniye i razvitie**, Almatı 1999, s. 335.

¹³¹ O konsepti repotratsii etnicheskih kazahov na istoricheskuyu rodinu , Postonovleniye №900 , 16 Sentyabrya 1998, Pravovoi spravochnik "Zakonodateltvo", Almatı, Yurist, 2005, s.17.

Kazakistan'ın "Göç politikası konsepti" ne göre devlet, Oralmanların ülkeye yerleşmelerine, sosyal hayata adapte olmalarına ve yaşam seviyelerinin yükselmesine yardımcı olmalıdır. Devlet başkanının "2005 -2007 seneleri için Oralmanlara kota" kararnameini kabulüyle birlikte Kazakistan oblastlarındaki Oralmanların sosyo-ekonomik gelişimlerini sağlamak için ve halkın geri kalanını da uyum sürecinde yaşanan zorluklar konusunda bilinçlendirmek üzere radyo ve televizyon programları düzenlenmiştir. Bahsedilen bu kararnamenin isminden de anlaşılacağı üzere Kazakistan'da yeniden yerleştirme süreci devletin her sene ayırdığı kota miktarına göre gerçekleşmektedir.¹³² Yurtdışı Kazaklarının ülkeye göç etmeleri ve bu insanlarla kurulacak ilişkinin şekli konusunda devlet tarafından çeşitli hukuki düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda 2004 senesinde "2005-2007 senelerinde yurtdışında yaşayan yurttaşlara devlet tarafından yardım sağlanması" programı kabul edilmiştir.¹³³

Devletin yurtdışındaki soydaşlarıyla ilişki kurmak üzere uyguladığı politikalarındaki amaçlar yurtdışındaki soydaşların sosyal, ekonomik ve hukuki olarak korunmaları, kendilerini bütün ve büyük bir Kazak milletinin parçası olarak görmelerini sağlamak, yurtdışındaki soydaşlar için temel hukuki normları geliştirmek, onlarla sıkı ekonomik temas kurmak için gerekli koşulları yaratmak, gerek duydukları bilgileri edinmelerini sağlamak, Kazakistan Cumhuriyeti'nde eğitim almaları için gerekli koşulları yaratmak¹³⁴, yurtdışındaki Kazak diasporasının pekişmesi için yardım sağlamak¹³⁵ olarak sıralanabilir.

Dünya Kazak Topluluğu yurtdışındaki Kazaklarla temas kurulmasında yardımcı olmak için kurulmuş önemli bir kuruluştur. Bu kuruluş farklı görüşmeler organize ederek konferanslar düzenlemekte ve sanatçılar topluluğunun turnelerini düzenlemektedir. Bu doğrultuda yurtdışındaki Kazakların Kazakistan ile ilişkilerini

¹³² Konseptsiya migrosionnoi politiki: Postonovleniy 5 Sentyabrya 2000, Pravovoi spravochnik "Zakonodateltvo", Almatı, Yurist, 2005, s.32.

¹³³ O kvote immigratsya oralmanov na 2005 -2007: Postanovleniy 27 Dekabrya 2004, Pravovoi spravochnik "Zakonodateltvo", Almatı, Yurist, 2005, s.21.

¹³⁴ Gosudarstvennaya programa podderjka sooteçestvennikov proživayushih zarubejom na 2005 – 2007: Postonovleniy 21 Noyabya 2005, Pravovoi spravochnik "Zakonodateltvo", Almatı, Yurist, 2005, s. 24.

¹³⁵ Pravitelstvo Respubliki Kazakstan. 'O Gosudarstvennoi programme razvitie obrazovaniı v respublike Kazakhstan na 2005-2010': Postonovleniy 11 Oktyabya 2004. Pravovoi spravochnik "Zakonodateltvo", Almatı, Yurist, 2005, s. 27.

düzene koymak ve yeniden yerleştirme politikasını gerçekleştirmek için Almanya'nın Köln ve Berlin ile Türkiye'nin İstanbul şehrindeki, Rusya'nın Altay eyaletindeki küçük kurultayların önemi vardır.

Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Başkanı, III. Dünya Kazak Kurultayı'ndaki konuşmasında Kazakistan'ın sistemli bir şekilde yurtdışındaki soydaşlarını ülkeye yeniden yerleştirmeye ilgilenen ve bunun için bütçe ayıran BDT ülkeleri arasındaki tek, dünyadaki ise üç devletten biri olduğunu belirtmiştir.¹³⁶

28 Ağustos 2007'de Devlet Başkanı tarafından "2007-2015 senelerinde göç politikasının gerçekleştirilmesi" kanunu kabul edilmiştir. Kazakistan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 30 Aralık 2009'da parlamentoya "Göç Yasası'nın yeni halini sunmuştur. Bu proje üzerinde tartışılarak ve yeni düzeltmeler yapılarak Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in onayı ile 22 Temmuz 2011'de yayımlanmıştır. Bu yasa Kazakistan'daki göç sürecinin yirmi senelik tecrübesi ve şimdiki ihtiyaç durumu göz önüne alınarak hazırlanmış önemli bir yasa olarak görülmektedir.

Kazakistan'ın yeni "Göç Yasası", Kazak diasporasının ya da etnik Kazakların tarihsel anavatanlarına göç etmelerine büyük imkânlar sağlamıştır. Yasanın üçüncü maddesinde, Kazakistan Cumhuriyeti sınırları içine yerleşme amacıyla yapılan göçün türleri belirlenmiştir. Belirlenmiş beş göç türünden dördü etnik Kazaklara yönelik olanlardır. Bunlar tarihsel anavatanına göç etme amaçlı; aile bağlarını koruma amaçlı; eğitim amaçlı; iş imkânı sağlamak amaçlı olmak üzere sıralanmıştır. Yasanın beşinci maddesinde göç edecek vatandaşların hakları ve yükümlülükleri belirtilmiştir. Göçmenler için altı tür hak ve iki tür yükümlülük belirlenmiştir. Göçmenler için belirlenmiş olan ilk görev "Eğer Anayasada, yasalarda, uluslararası şartlarda ve diğer hukuki normlarda bir değişiklik saptanmamışsa, Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşları için belirlenmiş olan yükümlülükler göçmenler için de birer yükümlülüktür." şeklinde belirtilmiştir.¹³⁷

¹³⁶ Nazarbayev.N, **III.Dünya Kazak Kurultayı**, Astana , 29 Eylül 2005, Pravovoi spravochnik "Zakonodateltvo", Almatı, Yurist, 2007, s.19.

¹³⁷ Muhammedhanulu. N, "Atajurtka kandastar ne akeldi?", Türkistan Gazetesi, 29 Eylül, 2011, (Çevrimiçi) http://www.turkystan.kz/page.php?page_id=39&id=6662, 3 Mart 2012.

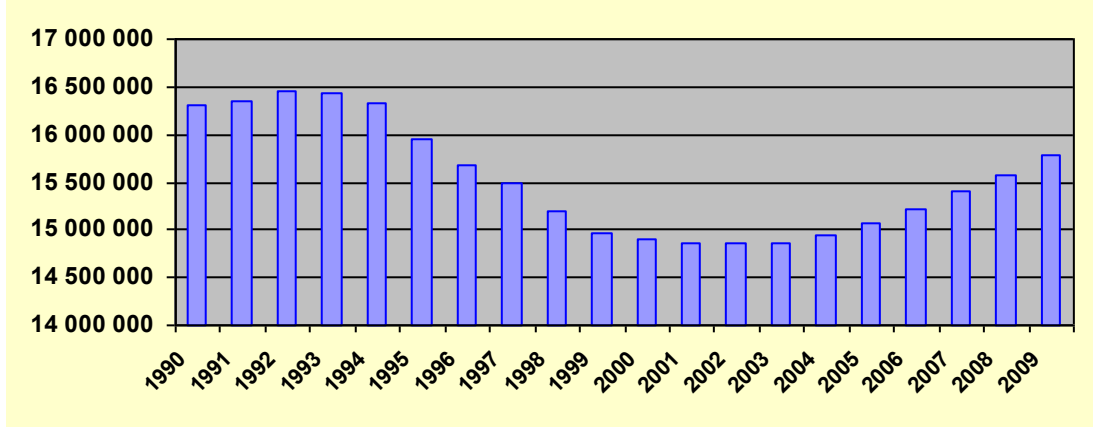
Bugün Kazakistan Cumhuriyeti'nin göç politikası ve bu politika doğrultusundaki yasal düzenlemeler daha kaliteli bir seviyeye geçiş dönemindedir. Programın esasına dair dokümanlar ve hukuki normlar kabul edilmektedir ve göç ile ilgili yasama faaliyetleri hızla gelişmektedir. Yeniden yerleştirme politikasının uygulanması ve Kazak diasporasıyla politik ilişkileri düzenlemek için devlet bütçesinden önemli miktarda kaynak ayrılmaktadır. Sonuç olarak Kazakistan dünyada yeniden yerleştirme politikasını aktif bir şekilde gerçekleştiren üç ülkeden biri olma yolunda devam etmektedir.

2.3. KAZAKİSTAN'IN NUFUS DAĞILIMI PROBLEMİ

VE YENİDEN YERLEŞTİRME İHTİYACI

1990 senesinden günümüze kadar Kazakistan'ın almış olduğu göç Uluslararası Göç Kuruluşu(International Organization of Migration)'nun 2007 verilerine göre dünya göçünün yüzde dördünü oluşturmaktadır. Göç konusu Kazakistan için gün geçtikçe daha da önemli bir hale gelmektedir ve 1992'den sonraki demografik gelişim ülkedeki nüfus dinamiğini de etkilemektedir. İstatistiklere göre, ülkenin nüfus sayısı 1990'dan sonra yükseliş göstermiş, 1993'te 16 milyon olmuştur. 1999'a gelindiğinde bu sayı 15 milyona inmiş ve nüfus azalması devam ederek 2002 yılında 14,8 milyona kadar düşmüştür.2004'te nüfus tekrar 15 milyonu yakalayarak 2009'da 15,7 milyona ulaşmıştır.

Grafik 2. Kazakistan Nüfusu (1990-2009)

Kaynak : “Kazakhstan v sifrah 1991-2008”, Staticheski Zbornik Agenstvo Respubliki Kazakhstan po Statistiki, Astana, 2009, s.12.

1991 – 2009 seneleri arasında etnik Slav, Alman, Rus grupları başta olmak üzere 3,4 milyon insan Kazakistan’dan göç etmiştir. 1995 senesinden itibaren net göç dengesinde azalma görülse de 2004 yılına kadar negatif göç eğilimi devam etmiştir. En yoğun dış göçün yaşandığı 1994 yılında 477.000 insan göç ederken, 1990-2000 yılları arasında yaklaşık 2 milyon insan Kazakistan’dan göç etme durumunda kalmıştır.

1992’de Kazakistan’da yaşanan ekonomik kriz göç sürecine negatif yönde etki etmiştir. Ücretlerin düşüklüğü ve uzun bir süre bu şekilde kalması işsizlik sorunuyla başa baş gitmiştir. Alanında uzmanlaşmış kalifiye işgücü yurtdışına göç etmek durumunda kalmıştır. Devletin Rusya ve Almanya gibi ülkelere yönelik uyguladığı “açık kapı” göç politikasının da hızlandırıcı etki gösterdiği insanların toplu halde komşu ya da diğer ülkelere göç etmesi doğum oranının azalması ile birleşince 1992-2003 seneleri arasında göç dengesinin negatif değerlerde kalması sonucunu doğurmuştur.

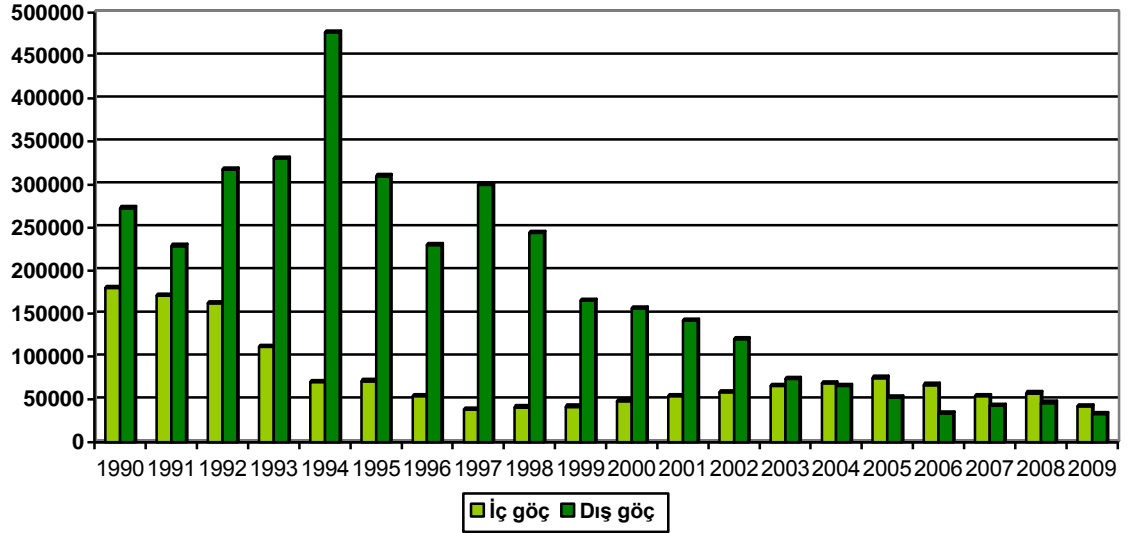
Tablo 5. Kazakistan’da 1990 – 2009 seneleri arasında yaşanan iç göç, dış göç ve net göç sayıları (x 1000)

Yıl	İç göç (İmmigration)	Dış göç (Emigration)	Net göç (Balance of Migration)
1990	179.8	272.4	-92.5
1991	170.7	228.4	-57.6
1992	161.4	317.7	-156.2
1993	111.0	330.1	-219.0
1994	70.3	477.0	-406.6
1995	711	309.6	-238.4
1996	53.8	229.4	-175.5
1997	38.0	299.4	-261.3
1998	40.6	243.6	-203.0
1999	41.3	164.9	-123.6
2000	47.4	155.7	-108.3
2001	53.5	141.7	-88.1
2002	58.2	120.2	-62.0
2003	65.5	73.8	-8.3
2004	68.3	65.5	2.7
2005	74.8	52.1	22.6
2006	66.7	33.6	33.0
2007	53.3	42.4	10.9
2008	56.9	45.8	1.11
2009	41.4	33.9	7.06

Kaynak: 1990-2009seneleri arasındaki demografik durum , Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansı, (Çevrimiçi) <http://www.stat.kz/digital/naselsenie/Pages/default.aspx>., 27Mayıs 2011.

Doksanlı yıllar boyunca negatif değerlerde gerçekleşen göç dengesinin 2004 yılından itibaren pozitif değerlere yükseldiği görülmektedir. Nasıl ki doksanlı yılların başında yaşanan ekonomik sıkıntılar göç sürecini negatif yönde etkilemişse 2004-2009 seneleri arasında görülen pozitif gelişim de büyük oranda ekonomik faktörlerden kaynaklanmıştır. Bu dönemde özellikle petrol, gaz ve sanayi ürünlerinin küresel düzeyde pazarlanması kabiliyetlerinin gelişmesi ülke ekonomisinin düzelmesini sağlamıştır. Ekonomik gelişim göç dengesine artı yönde etki etmiştir.

Grafik 3. 1990-2009 seneleri arasında Kazakistan’da gerçekleşen iç ve dış göç

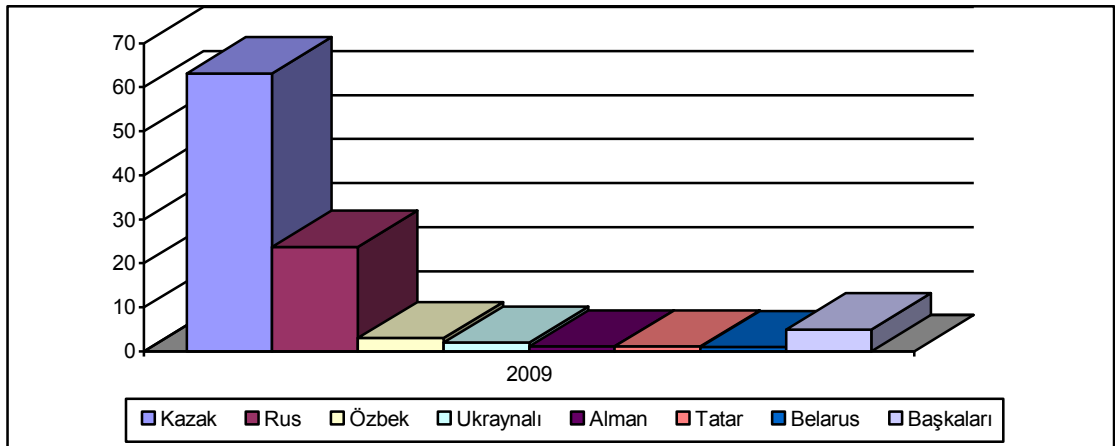
Kazakistan’ın etnik yapısı Türki kökenliler (Kazak, Özbek, Kırgız, Uygur, Karakalpak ve Tatar vb) ve Avrupalı kökenliler ya da Slavlar (Alman, Beyaz Rus, Ukraynalı, vb) olmak üzere iki temel gruba ayrılabilir.¹³⁸ Bu durumun farkında olan devlet yönetimi bağımsızlıktan itibaren etnik gruplar arası ilişki ve kültürler arası etkileşimi artırarak muhtemel etnik çatışmalara yol vermeden ülke içinde huzurlu bir ortam yaratmayı amaçlamaktadır.¹³⁹ SSCB’nin dağılıp, ülkenin bağımsızlığını kazanmasının ardından başka birçok alanda olduğu gibi etno-demografik yapıda da

¹³⁸ Bhavna. D, Peter Sinnot, “Demographic and Language Politics in the 1999 Kazakhstan Census”, Watson Institute, Brown University, The National Council For Eurasian And East European Research, 2002, s .1.

¹³⁹ Meltem Sancak and Peter Finke, “Migration and Risk Taking: Case Study from Kazakhstan”, **Migration and Economy; Global and Local Dynamics**, 2005. s. 132.

değişiklikler görülmüştür. Doksanlı yıllarla birlikte ülkede etnik Kazakların toplam nüfus içindeki oranı yükselmeye başlamıştır. Sovyet dönemindeki son nüfus sayımının yapıldığı 1989 yılında Kazaklar ülke nüfusunun %39,7 (6.500.000 kişi)'sini oluştururken, 1999 yılında bu oran %53,4 (8.000.000 kişi)'e, 2009 yılında ise %63,1 (9.500.000)'e yükselmiştir. Ülkede etnik Kazakların çoğunluğu oluşturmaya başlamasının en önemli sebepleri, etnik göçmenleri yeniden yerleştirme politikası ve Kazaklarda görülen doğal artış oranının yüksekliğidir. Yeniden yerleştirme politika çerçevesinde 1992 senesinden itibaren ülkeye her sene yüz binlerce etnik Kazak göç etmektedir. Hem dış göç veren hem de doğal artış hızları Kazaklara göre düşük olan Rus ve Slav kökenliler ise zamanla ülkede azınlık durumuna gelmektedirler.

Grafik 4. Kazakistan'ın 2009 senesindeki nüfus dağılımı

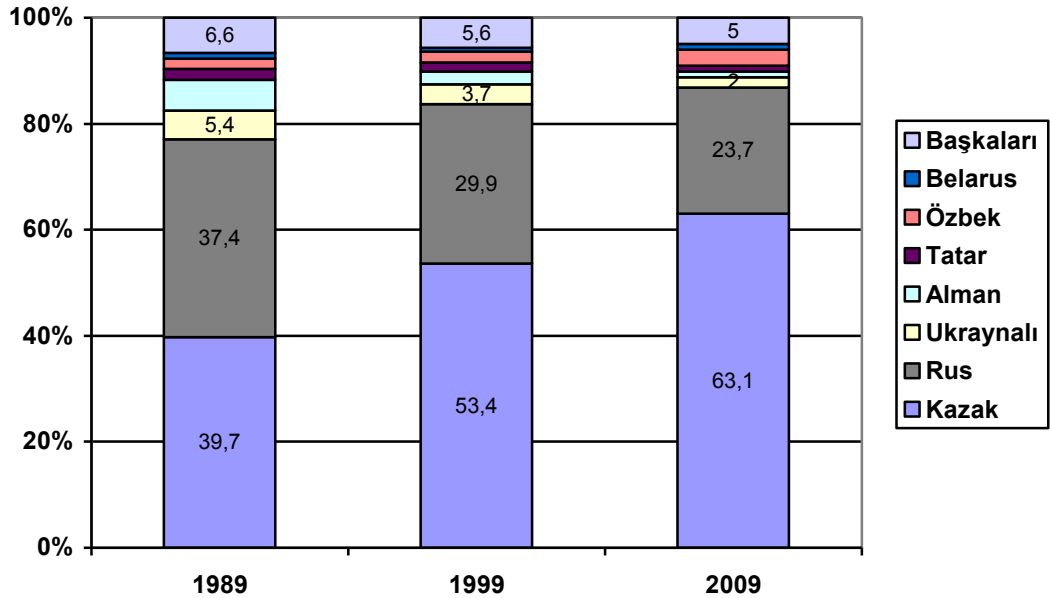

Kazakistan'dan göç öncelikle başta Rusya olmak üzere Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerine ve Avrupa ülkelerine yapılmaktadır. 1992-1995 seneleri arasında Kazakistan'da yaşayan Ruslar yoğun bir şekilde Rusya'ya göçmüşlerdir. İki ülke arasındaki vizesiz sınır geçişlerini sağlayan ikili anlaşma da bu süreci hızlandırmıştır. Günümüzde az sayıda da olsa Slav kökenli Kazakistan vatandaşının Rusya'ya göçü devam etmektedir. Aynı şekilde Kazakistan'da yaşamakta olan Alman etnik kökenlilerin büyük bir bölümü de iki ülke arasında Alman etnik

kökenlilerin Kazakistan'da yaşamalarını kolaylaştırmak ve göç etmelerini önlemek üzere yapılmış anlaşmalara rağmen Almanya'ya göç etmişlerdir.

Dış göç günümüzde olduğu gibi geçmişte de Kazakistan için önemli bir unsur olmuştur. Yirminci yüzyıl boyunca özellikle Rus kökenlilerin başrolde olduğu dış göç Kazakistan nüfusunun şekillenmesinde etkili olmuştur. Göç süreciyle birlikte etnik grupların yoğunlaşma bölgeleri oluşmaya başlamıştır. Kazaklar ülkenin güneyinde (Almatı, Jambıl, Kızıl Orda, Güney Kazakistan oblasti) ve batısında (Aktöbe, Atrrau, Batı Kazakistan ve Mangıstau oblasti) yoğunlaşırken, Ruslar kuzeyde (Akmola, Kostanay, Pavlodar, Kuzey Kazakistan oblasti), doğuda (Doğu Kazakistan oblasti) ve orta bölgelerde (Karaganda oblasti) yoğunlaşmaktaydı. 1989 verilerine göre, bu bölgelerdeki şehirlerde Rus etnik kökenliler nüfusun %77'sini oluşturmaktaydı.

Grafik 5. Kazakistan nüfusunun 1989, 1999 ve 2009 senelerdeki etnik oranı (% olarak)

Göç sürecine bakıldığında Rus ve Avrupa kökenli milletlerin yaşadığı bölgelerde daha çok nüfus azalması yaşandığı görülmektedir. 1990'ların ortasına

kadar devam eden bu farklılığın sonuçları 1999 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımı ile belirgin bir şekilde görülmüştür. 1989 senesine göre 1999'da bu bölgelerdeki nüfus sayısında % 17,3 oranında azalma görülmüştür. Ayrıca her ikisi de başkentlik yapan Astana ile Almatı şehirleri nüfuslarında da %1,1 oranında azalma görülmüştür. 1990-1999 yılları arasında kentsel bölgelerde nüfus yoğunluğunun azalmasına rağmen kırsal bölgelerde böyle bir düşüş görülmemesinin nedeni etnik faktörle açıklanabilir. Bu senelerde yaşanan ekonomik kriz daha çok şehirleri etkilemiştir. 2005'te Slav ve Rus kökenli nüfus azalınca, onların demografik sürece etkisi azalmıştır. Köyden şehre yaşanan iç göç nedeniyle kentsel nüfusta artış görülmeye başlanmıştır. Bütün bunlara rağmen Rus ve Kazakların yoğun olarak yaşadıkları bölgeler değişmemiştir. Kazaklar ülkenin güney ve batısında, Ruslar ise kuzey ve doğu bölgelerde yoğun olarak yaşamaya devam etmişlerdir. Rus nüfus sayısında azalış oranı 1989-1999 seneleri arasında %2,6 iken 1999-2005 yılları arasında %1,7 olarak gerçekleşmiştir.¹⁴⁰

Doksanlı yılların başıyla birlikte Kazakistan'da doğal nüfus artış hızı birden azalmaya başlamıştır. 1998 yılında doğal nüfus artış hızı %4,5'e kadar düşmüştür. Bu oran 1990 yılına göre %3,1 daha azdır. 1999 senesinden itibaren ise doğal artış oranı yükselmeye başlamıştır. Ülkenin toplam doğum artış katsayısı (verim emsal) yükselip, ölüm derecesini geçtiğinden 2004 senesinde nüfus %8,1 artış göstermiştir. 15-24 yaş grubu nüfusu 1999'da yaklaşık 2.621.500 iken, 2005'te bu sayı 3.250.500 olarak %12,4 artış göstermiştir. 0-14 yaş grubu ise 1999'da 4.194.200'den 2005'te 3.700.500'e inerek, %13,9 azalmıştır.¹⁴¹

Kazakistan'ın 2009 yılı doğum istatistikleri pozitif oranları göstermektedir. Ülkenin genel doğum katsayısı 1999'da bin kişiye 14,6 iken, 2008'de 22,7'ye çıkmıştır. 2008 senesinde ülkede 356,6 bin çocuk doğmuş, bu sayı 2007 senesine göre %10,8, 2005 senesine göre %27,8 ve 1999'a göre %63,9 artmıştır. 1 Ocak 2009 nüfus sayımına göre, ülkede 15 yaşa kadarki nüfus %24,2, 15-64 yaş arası %68,4 ve

¹⁴⁰ Alekseenko. A. N, Pervaya perepis naseleniya v suverennom Kazakhstane: Materialı konferentsii 8-9 Sentyabrya 2000, St. Petersburg , 2001, s.82-98.

¹⁴¹ Demografiçeskii ejegodnik Kazakhstana, Almatı, 1996, s.56-58, 85.; Statistiçeskii sbornik , Almatı, 2005, s 31.

65 yaş üstü %7,4. 1999 senesine göre 2009 'da 14-28 arası genç sayısı %12,6'a, 20-30 yaş arası %15,6 artmıştır.¹⁴²

Sonuç olarak, Rusların 19. yüzyıldan itibaren Kazak topraklarını işgal ederek Ruslaştırma politikasını uygulamaya başlaması, Kolhozlaştırma ve Bakır Topraklar Projesi, dünya savaşları sırasında yaşanan insan kaybı gibi tarihi sebepler nedeniyle Kazakistan'ın bağımsızlığına kavuştuğu senelerde etnik Kazak nüfusu ülkede azınlığı oluşturmuştur. Bağımsızlığın ilk on senesinde Slav kökenli milletlerin tarihi anavatanlarına yoğun göçü ülkede nüfus sayısını düşürmüştü, dış göç 2000 senesinde 2 milyona, 2011 senesinde ise 3,5 milyona ulaşmıştır. Bu dış göçe paralel olarak bağımsızlığa kavuşan Kazakistan'a 1993 senesinde Moğolistan ve İran'dan gelen yaklaşık yüz bin Kazak ile başlayan diasporanın geri göçü süreci artarak devam etmiştir. Ulus inşası sürecinde yaşanan sorunlar nedeniyle yeniden yerleştirmeye ihtiyaç duyan ülke, göç yasaları ve vatandaşlık hukuku başta olmak üzere mevzuatında yaptığı gerekli düzenlemelerle göçmen etnik Kazak (Oralman) göçünü yasal bir çerçevede içerisinde devlet politikası haline getirmiştir.

¹⁴² O Demografiçeskoi situatsii v Respublike Kazakhstan, (Çevrimiçi)
http://www.stat.kz/news/Pages/pr_13_01_10.aspx, 27 Mayıs 2011.

3.BÖLÜM

KAZAKİSTAN'DA “YENİDEN YERLEŞTİRME” POLİTİKASI

3.1. DÜNYADA “YENİDEN YERLEŞTİRME” POLİTİKASI:

İSRAİL VE ALMANYA ÖRNEKLERİ

Dünya tarihinde yeniden yerleştirme politikasını başarılı bir şekilde uygulamış iki devlet Almanya ve İsrail'dir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla birlikte Federal Alman Cumhuriyeti, etnik Alman göçünün birinci dalgasını gerçekleştirdi. Bu göçmenler daha önce Almanya'nın işgali altında olan Polonya, Çekoslovakya, Macaristan ve Sovyet Birliği topraklarından sınır dışı edilmişlerdi. Federal Almanya hem hukuki hem tarihi açıdan Alman Birliği'nin yeni temsilcisi olarak sayıldığı için, bu mülteci ve sürgünlerin kaderlerine dair sorumluluğu üzerine almıştır. Birinci göç dalgası 1950 yılına kadar devam etmiştir. Nazi rejimi tarafından güç kullanılarak Orta ve Doğu Avrupa'ya yerleştirilen halkın, Federal Almanya'nın özel göç ve yurttaşlık yasaları çerçevesinde göç etmesi sonucu 10 milyon etnik Alman yeni cumhuriyete yerleştirilmiştir.¹⁴³ Sürülmenin doğasını kabullenmeleri, etnik kökenleri ve Alman vatandaşlığının ülkeye geldikten hemen sonra verilmesi gibi faktörler ülkeye gelen 10 milyona yakın göçmenin kısa dönem içerisinde adapte olmalarına sebep olmuştur.¹⁴⁴

Göçün birinci dalgasında üç milyona yakın Alman Polonya, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya ve Sovyet Birliği ülkelerinde yaşamakta oldukları topraklardan Almanya'ya geri dönmediler. Çünkü bu insanlar zorla göç ettirilmemişlerdir ve bunlar 1950'den sonra göçün ikinci dalga döneminde yeniden yerleştirmeye tabi olmuşlardır. Bu insanlar yasaya göre sürgün değil yeniden

¹⁴³ Rainer Ohliger and Rainer Munz, “Diasporas and Ethnic Migrants in Twentieth-Century Europe: A Comparative Perspective” in **Diasporas and Ethnic Migrants: Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective**, Ed.by. Rainer Ohliger and Rainer Munz, London, 2003, s. 12.

¹⁴⁴ Rainer Munz, “Ethnic Germans in Central and Eastern Europe and their Return to Germany” in **Diasporas and Ethnic Migrants: Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective**, Ed.by. Rainer Ohliger and Rainer Munz, London, 2003, s. 264.

yerleşenler olarak adlandırılmışlardır. Almanya'nın 1949'daki Anayasası'nın 116. maddesi, etnik Almanların yeniden yerleştirilmelerinin ilk hukuki çerçevesini oluşturmuştur. Daha sonra 1953 yılındaki Sürgün ve Göçmen (mülteci) Yasasıyla beraber hukuki tedbirler, göçmen ile vatandaşın hakkı sağlanmış olmakla beraber müstesnai kazanç hakkı, işsizlik aylığı, meskûn yer ve dil kursu gibi haklar tanınmıştır.¹⁴⁵

İkinci dalga göçü için Soğuk Savaş dönemi koşulları gerekli koşulları sağlamıştır. Doğu Bloku coğrafyasında yaşamakta olan Almanlar milli sosyalizm ve kolektif ayrımcılıktan zarar görmüşlerdir. Sovyetler Birliği sınırları içinde yaşayan etnik Almanlara yer değiştirme ve vatandaşlık hakkı verilmesini, 1953 yılında kabul edilen Alman Sürgün ve Mülteci (Göçmen) Yasası sağlamıştır. Komünist rejim altında yaşayan etnik Almanlar “uzaktaki vatandaş” olarak tanınmıştır. Yasal olarak bu vatandaşlarının istedikleri zaman Alman vatandaşlığını talep etme haklarına sahip olmaları sağlanmıştır.¹⁴⁶ Alman hükümeti yeniden yerleştirilen Alman halkının komünist rejimin baskısı altında siyasi ve toplumsal ayrımcılığa maruz kaldığını ileri sürmüştür. Dolayısıyla bu göç ile Almanların pazar ekonomisinde ve liberal demokraside yaşama haklarına kavuştukları düşünülmüştür. 1950'lerden sonra göç eden Almanlar, Soğuk Savaş etkisinde alınan ideolojik kararların bir parçası olarak algılanabilir.¹⁴⁷ İki sistem arasındaki politik ve ideolojik olarak devam eden mücadele Soğuk Savaş sırasında Almanya'ya yaşanan göç hareketini izah etmektedir. Bu dönem esnasında, etnik Alman göçü Doğu-Batı ilişkisinden, yani Batı Almanya ile Polonya, Romanya, Sovyetler Birliği gibi ülkeler arasındaki ilişkilere bağlı olmuştur.¹⁴⁸ 1980'lere kadar etnik Almanların göç etmeleri bölgedeki komünist rejimler tarafından kısıtlanmıştır, sadece rejimin iç siyasi liberalizasyon ya da

¹⁴⁵ Rainer Ohliger and Rainer Munz, “Long-Distance Citizens: Ethnic Germans and Their Immigration to Germany” in **Paths to Inclusion: The Integration of Migrants in the United States and Germany**, Ed.by. Peter H. Schuck and Rainer Munz, New York, Oxford: Berghahn Books, 1997, s. 159; Judith Shuval, “The Sociology of Migration in Israel: The Mythology of Uniqueness” **International Migration**, Vol.36, No.1, s.10.

¹⁴⁶ Rainer Munz and Rainer Ohliger, **op. cit.**, s. 170-171.

¹⁴⁷ Rainer Munz, “Ethnos or Demos? Migration and Citizenship in Germany” in **Challenging Ethnic Citizenship: German and Israeli Perspectives on Immigration**, Ed.by. Daniel Levy and Yfaat Weiss, New York, Oxford: Berghahn Books, 2002, s.28-29.

¹⁴⁸ Rainer Ohliger and Rainer Munz, “Long-Distance Citizens: Ethnic Germans and Their Immigration to Germany” in **Paths to Inclusion: The Integration of Migrants in the United States and Germany**, Ed.by. Peter H. Schuck and Rainer Munz, New York, Oxford: Berghahn Books, 1997, s.159.

bunalım dönemlerinde göç gerçekleşebilmiştir. Etnik Alman göçü ancak Federal Almanya ile Orta ve Doğu Avrupa, SSCB gibi komünist ülkeler arasındaki ikili anlaşmalar sonucunda mümkün olabilmiştir.¹⁴⁹ Bu gibi sınırlanmalar Federal Almanya'ya büyük etnik Alman göçünü önleyici faktörler olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından göç eden on milyon sürgünle, 1950-1987 seneleri arasındaki 1.420.000 göçmen karşılaştırıldığında zaman geçtikçe sayının çok azaldığı görülmektedir.¹⁵⁰ Göç sayısının zamanla azalması geri göç edenlerin entegrasyonunda bir iç probleme yol açmamıştır. Alman kamuoyu bu siyaseti yurtdışındaki soydaşlarını politik ve sosyal ayrımcılıktan kurtarma yolu olarak görmüştür.¹⁵¹

Yeniden yerleştirme politikasını başarıyla uygulayan ve uygulamaya devam etmekte olan bir diğer devlet İsrail'dir. İsrail devleti kuruluşundan itibaren, Yahudi diasporasının geri göçüne öncelik vermiştir. 1948 Bağımsızlık Bildirisi'nde "İsrail devletinin kapısı bütün sürgüne uğrayan ve geri göç edecek Yahudilere açıktır" denilerek bu politika açık bir şekilde beyan edilmiştir.¹⁵² Bu düşünce İsrail devletinin kurucu zihniyetinin temel konularından biri olmuştur. İlk göç dalgası, İsrail'in kuruluşundan 1951 yılına kadar devam etti. Bu dönemde göç eden Yahudiler, Avrupa'da sürgün kamplarında sağ kalabilenler, Batı Avrupa'dan dolaysız gelenler ve İkinci Dünya Savaşı esnasında Filistin topraklarına girmelerine engel olunarak, İngilizler tarafından kamplarda tutulan ve sağ kalabilenlerden oluşmaktadır.¹⁵³ 1948-1951 seneleri arasında yedi yüz bin Yahudi, Yahudi kuruluşlarının yardımıyla İsrail'e göç ettirilmiştir. Yahudi göçünün sürükleyici faktörlerinden birincisi bazı ülkelerdeki Yahudilerin bir millet olarak kendi kaderleri hakkındaki endişeleri iken ikincisi ise Siyonist ideolojisinin ana düşüncesi olan kısa bir zamanda İsrail'e mümkün olduğunca çok Yahudi'yi göç ettirerek demografik dönüşümü sağlamak

¹⁴⁹Rainer Munz, "Ethnos or Demos? Migration and Citizenship in Germany", s. 29.

¹⁵⁰ Rainer Ohliger and Rainer Munz, "Long-Distance Citizens: Ethnic Germans and Their Immigration to Germany", s. 163.

¹⁵¹ Rainer Munz, "Ethnic Germans in Central and Eastern Europe and their Return to Germany", s. 266.

¹⁵² Dvora Hacoheh, *Immigrants in Turmoil: Mass Immigration to Israel and Its Repercussions in the 1950s and After*, Syracuse University Press, 2003, s.256.

¹⁵³ Yehuda Dominitz, "Israel's Immigration Policy and the Dropout Phenomenon", in *Russian Jews on Three Continents: Migration and Resettlement*, Ed.by. Noah Lewin-Epstein, Yaacov Ro'I and Paul Ritterband, London, 1997, s. 114.

olmuştur.¹⁵⁴ 1950 yılında çıkarılan Geri Dönüş Yasası, göçün gelişimini sağlamak adına “Her bir Yahudi İsrail topraklarına göç etme hakkına sahiptir” maddesiyle Yahudi göçünü yasal bir hak olarak tanımıştır.¹⁵⁵ Bu yasanın asıl anlamı ise, Yahudilerin yurt dışında yaşadıkları ülkelerde birer yabancı olduklarıdır. Bu yüzden onların tarihsel anavatanlarına, tehlikesiz ve güvenli bölgeye her an göç etmelerine, dönüş yapmalarına hakları vardır.¹⁵⁶

Göçün ikinci dalgası 1950 ile 1960 seneleri arasında Müslüman ülkeler ile Kuzey Afrika’dan gelen göçle gerçekleşmiştir. Bu göç dalgası yeni ülkenin nüfusunu iki katına çıkarmakla beraber demografik yapısını da değiştirmiştir. 1967 Arap – İsrail Savaşında İsrail’in galip gelmesi ve ekonomik durumunun gelişmesi Kuzey Afrika, Batı Avrupa ve Güney Afrika gibi ülkelerde yaşayan Yahudileri göçe sevk eden sebepler olmuşlardır. 1970’lerde bu ülkelere iki yüz bin Yahudi İsrail’e göç etmiştir.¹⁵⁷ Bu dönemde Sovyet topraklarındaki Yahudiler de İsrail’e göç etmeye başlamışlardır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri de Yahudilere mülteci statüsü sağlanacağını açıklamıştır. Sovyet topraklarını terk eden yüz altmış bin Yahudi ABD üzerinden İsrail’e göç etmiştir. Sovyet Yahudilerinin Batılı ülkelere değil de tarihsel anavatanlarına göç etmeleri, daha çok ideolojik gerekçelerden kaynaklanmaktadır.¹⁵⁸

Alman etnik göçü gibi, Sovyet Yahudilerinin İsrail’e göçünün de o sıralarda dünya politikasını şekillendirmekte olan Soğuk Savaş mantığı çerçevesinde gerçekleştiği gözlemlenebilir. Komünist rejim altında yaşamakta olan Yahudi halkıyla işbirliği yapmak adına, 1953’te İsrail devleti altında küçük birlikler oluşturulmuştur. Komünist rejimlerin hüküm sürdüğü Sovyetler Birliği topraklarından ve Doğu Avrupa’dan etnik Yahudileri İsrail’e göç ettirme girişimi İsrail’in ilk başbakanı David Ben Gurion tarafından gerçekleştirilmiştir. O dönemde politik ve kültürel elitler arasında komünist ülkelerdeki yahudi diasporasını koruma,

¹⁵⁴ Yinon Cohen, “From Haven to Heaven: Changing Patterns of Immigration to Israel” in **Challenging Ethnic Citizenship: German and Israeli Perspectives on Immigration**, Ed.by. Daniel Levy and Yfaat Weiss, New York, Oxford, Berghahn Books, 2002, s. 37-38.

¹⁵⁵ Dvora Hacoheh, **Immigrants in Turmoil**, s. 258.

¹⁵⁶ Benski, T. “Ethnic Convergence Processes under Conditions of Persisting Socio-Economic Decreasing Cultural Differences: The Case of the Israeli Society” **International Migration Review**, Vol.28, No.2, s.270.

¹⁵⁷ Yinon Cohen, “**From Haven to Heaven**, s. 39-41.

¹⁵⁸ **A.g.e.**, s. 51.

kültürlerini ve inanç haklarını sağlamaya yardımcı olabilecek bir ortak anlaşma sağlanamadığından, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa yahudilerin göç etmelerini kolaylaştırma politikası üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁵⁹

Amerikan Yahudi topluluğu, ABD hükümetini Sovyetler Birliği'ne vatandaşlarının göç etmesini önlemeye yönelik politikasını değiştirmesi doğrultusunda baskı yapması için teşvik etmekte başarılı olmuştur. 1970'lerde Sovyet Yahudilerinin göç konusu ABD'nin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinde gündeme gelmiştir. İki kutup arasındaki ilişkilerde bir gerilime neden olmasa da seneler sonra bu konu ana meselelerden biri haline gelmiştir.¹⁶⁰ Sovyetler Birliği, ABD ve Batı Almanya başta olmak üzere Batı ülkelerinden gelen baskılar üzerine yurttaşlarına uygulamış olduğu göç etme yasağı politikasını değiştirme kararı almıştır. Sovyetlerin bu doğrultudaki politikaları süreklilik göstermemiştir. Soğuk Savaş süresince Doğu ve Batı arasındaki ilişkilerde yaşanan dalgalanmalardan etkilenmiştir. Batı ile iyi ilişkiler kurmak gerektiğinde göç politikası önemli bir araç olarak kullanılırken, ilişkilerde yaşanan memnuniyetsizlik durumlarında ise göç kısıtlanmıştır.¹⁶¹

Anavatan etnik göçleri motive eden ana faktörlerdendir. Diasporanın anavatanına göçünü etkileyen başlıca faktörler devlet politikası, cehren göç, zorunlu sürgün gibi uygulamalar da olabilmektedir. Yine de anavatan, etnik vatandaşa sağladığı göç hakkı ve vatandaşlık edindirme hukukuyla diaspora göçünü etkileyen ana faktör olmaya devam etmektedir. Etnik yeniden yerleşme, yerleştiği yerde etnik yakınlık hisseden halka etnik kimliğini özgür bir şekilde ifade edebilmesini ve kendini ait hissedebileceği bir anavatan edinmesini sağlamaktadır. Aynı kökenden gelen insanları göç ettirmek onların yeni ortamlarına uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır.¹⁶²

¹⁵⁹ Yehuda Dominitz, **a.g.e.**, s. 116.

¹⁶⁰ Rainer Ohliger and Rainer Munz, “**Diasporas and Ethnic Migrants in Twentieth-Century Europe: A Comparative Perspective**”, s.10.

¹⁶¹ Laurie Salitan, “Ethnic and Related Factors in Soviet Emigration Policy, 1968-1989” in **Russian Jews on Three Continents: Migration and Resettlement**, Ed.by. Noah Lewin-Epstein, Yaacov Ro’I and Paul Ritterband, London, Frank Cass, 1997, s. 68.

¹⁶² Rogers Brubaker, **Nationalism Reframed: Nationhood and National Question in the New Europe**, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 43-44.

Sovyetler Birliği yıkıldıktan birkaç sene sonra eski Sovyet coğrafyasından ve Doğu Avrupa'dan kitlesel etnik göç başlamıştır. Özellikle Estonya, Polonya, Kazakistan ve Rusya Federasyonu soydaşlarının göcünü gerçekleştirmek üzere çalışmalara başlamışlardır. İsrail ve Almanya ise bu tür yeniden yerleştirme politikalarını yarım asırdır gerçekleştirmektedirler. 1980'lerin ortasında *perestroika* politikası çerçevesinde, etnik Almanların Federal Almanya'ya, Sovyet Yahudilerinin ise İsrail'e yoğun göcü başlamıştır.¹⁶³ 1998 yılına gelindiğinde eski Sovyet vatandaşlarından 700,000 Yahudi İsrail'e göç etmişti. Bu göç dalgasında yahudi olmayan kısım da vardı ve bunlar *Aliya*'yı gerçekleştirmek isteyen yahudilere katılmıştır. Bu yoğun göcü Alman göçmenler takip etmiştir. Demir perdenin kalkması, Orta ve Doğu Avrupa ile Sovyet Birliği arasındaki sınırların kaldırılmasıyla 1988-1999 seneleri arasında 2,6 milyon göçmen Almanya'ya göç etmiştir. Bu göç dalgası sırasında göçmenlerin çoğu Sovyet Birliği topraklarından (%69), Polonya'dan (%22), Romanya'dan (%8) gelmiştir. Son göç dalgasının hacmi 1950 ile 1987 yılları arasındaki otuz yedi sene içerisindeki gerçekleşen, 1.420.000 etnik Alman'ın Almanya'ya göcü ile karşılaştırıldığında daha kolay anlaşılabilir.¹⁶⁴ Son göç dalgasında İsrail ve Almanya, daha önceki senelerde gerçekleşen göçlere göre daha büyük zorluklarla karşılaşmışlardır. Beklenildiğinden daha yüksek sayıda göçmenle yüz yüze kalan her iki ülke, sosyal ve ekonomik sorunlarla önceki dalgalara oranla daha çok karşı karşıya kalmışlardır. Göçmenlerin hepsinin aynı etnik kökene sahip olmamaya başlaması üzerine yeniden yerleştirme politikalarına kamusal destek sağlama boyutunda her iki devlette sıkıntı yaşamaya başlamıştır.¹⁶⁵ Soğuk Savaş dönemi anavatan devletlerine etnik göç politikasının zihinsel altyapısını hazırlama fırsatı vermiştir. Soğuk Savaşın bitişıyle komünist rejim altında eziyet çeken etnik yakınlığa sahip milletler (co-ethnics) kavramı anlamını yitirmiştir. Bunu Almanya durumundan görebiliriz, Alman kamuoyu son göç dalgasını ideolojik değil de ekonomik bir bakış açısı ile değerlendirmektedir.¹⁶⁶

¹⁶³ Rainer Munz, "Ethnos or Demos? Migration and Citizenship in Germany", s. 16.

¹⁶⁴ Rainer Ohliger and Rainer Munz, "Long-Distance Citizens: Ethnic Germans and Their Immigration to Germany", s.169.

¹⁶⁵ Yonon Cohen, a.g.e., p.52.

¹⁶⁶ Rainer Munz, "Ethnic Germans in Central and Eastern Europe and their Return to Germany", s. 266.

1990'ların başlarında Alman Hükümeti yeniden yerleştirme politikasına yönelik idari ve hukuki düzenlemeler başlatmıştır. Alman politikasının tutucu fraksiyonları, savaş sonrası sürgüne uğramış gruplar ve yurtdışındaki etnik Almanları koruma taraftarları nedeniyle göç politikasını tamamıyla yok edemeyen hükümet¹⁶⁷, hukuki değişikliklerle ağır ağır politikayı ortadan kaldırma yöntemini denemektedir ve etnik göçmenlere statü tanıma yöntemini ağırlaştırmaktadır.¹⁶⁸

Yasal değişiklikler sonucunda etnik Alman göçmen ülke sınırına girdikten sonra "*Aussiedler*"(göçmen) statüsünü talep etmektedir ve Almanya Cumhuriyeti Anayasasının 116. maddesine uygun olduğunu ispat etmek için yaşadığı ülkede uzun ve tatbiki bir süreçten geçmek zorunda bırakılmaktadır. Yeni talimatlar Sovyetler Birliği topraklarındaki etnik Almanların yıllık kota hakkını sınırlamıştır. Orta ve Doğu Avrupalı vatandaşların ellerinden *Aussiedler* statüsüne sahip olma hakları alınmıştır. Etnik Almanlara yaşadıkları ülkede dil sınavlarını vererek alman dilini bildiklerini ispatlama zorunluluğu getirilmiştir. Entegre olabilmelerine yardımcı olan ek yardımlardan faydalanma hakları da sınırlandırılmıştır. 2000 senesinde Almanya Vatandaşlık Yasası'nda yapılan değişiklikler hayatını idame ettirebilecek vatandaşların kabulüne yol açmıştır ve böylece işçi göçü, mültecilerin yurttaşlığa alınma süreci azaltmıştır.¹⁶⁹

İsrail hükümeti de hukuki ve idari değişiklikler gerçekleştirmiştir. Ama bu hukuki değişiklikler yeniden yerleştirme politikasını ve göçü sınırlamamıştır, tam tersine *soğurma politikasını (absorption policy)* düzenlemiştir. İlk göç dalgalarında İsrail devleti yeniden yerleşen etnik göçmenlere içinde sigorta paketi de bulunan yardım sağlayan "direkt soğurma" yöntemini kullanmıştır. Son göçün idari ve mali yükü sonrası bu direkt soğurma (direct absorption) yöntemi hükümetin yarar sağlama sorumluluğunu sınırlayan yöntemle değiştirilmiştir. Bu değişiklik, vatandaş devlet aşırı bağımlı yapan direkt soğurma modelinin uygulanması yeterli olmadığı için yapılmıştır.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Amanda Klekowski von Koppenfels, "The Decline of Privilege: The Legal Background to the Migration of Ethnic Germans" in **The Integration of Ethnic Germans from Central and Eastern Europe in the Federal Republic Coming Home to Germany?**, Ed.by. David Rock and Stefan Wolff, New York, Oxford: Berghahn Books ,2002, s.110.

¹⁶⁸ Rainer Ohliger and Rainer Munz, "**Long-Distance Citizens**", s.169.

¹⁶⁹ Rainer Munz, "**Ethnos or Demos? Migration and Citizenship in Germany**", s. 15.

¹⁷⁰ Dvora Hacohen, **Immigrants in Turmoil** , s.257.

3.2. KAZAK DİASPORASI

Kazak diasporasından bahsetmeden önce, yurtdışındaki aynı etnik kökenden oluşan azınlık için diaspora terimini mi yoksa irredent terimini mi kullanmak gereği üzerinde durmak gerekmektedir. “Diaspora” sözcüğü Yunan asıllıdır, “dağılmak” manasını taşımaktadır. M.Ö 586 yılında Babil’in kuşatılmasından sonra Yahudilerin Filistin topraklarının dışına sürülmesi ve Babil kralı II. Navuhodonosor tarafından Kudüs’ün fethedilmesinden sonra, Yahudilerin bir kısmının Babil’e geri yerleştirilmesini tanımlamaktadır. Zamanla terim farklı coğrafyalarda etnik azınlık olarak yaşayan başka etnik ve dini topluluklar için de kullanılmaya başlanmıştır.¹⁷¹ Günümüzün siyaset biliminde diaspora, kabul edildikleri ülkede yerleşmiş, yaşamını sürdüren ve kökenine ait ülkeyle güçlü maddi ve manevi bağları olan etnik azınlık grubu olarak nitelendirilmektedir.¹⁷² Diaspora kendiliğinden meydana gelen veya gelişen tarihi olaylardan kaynaklanan göç sebebiyle oluşur. Diaspora bir göç ürünüdür. Bu göç ise halkın dönüşü olmayan ya da geçici bir süre için, ya uzak ya kısa mesafeye yer değiştirmesi anlamına gelmektedir. Göçü belirlemek için çeşitli parametreler bulunmaktadır. Bunlar: mesafe (uzun ya da yakın), süre (geçici ya da düzenli), sınır kesişmesi (iç ya da dış), alınan karar ve siyasi etkisi (gönüllü ya da şiddete dayalı), ekonomi, ekoloji, politik sebebin sürükleyen sayısı (kitlesele ya da bireysel), sosyal topluluğun ve göçmenin niteliği(aile, sınıf ve birey) olarak sıralanabilir.¹⁷³

Kazak diasporası uzun mesafeli, ilk zamanlarında geçici süreyle sonrasında ise düzenli oturmak amaçlı göç sonucunda oluşmuştur. Dış sınırların kesişmesiyle ilk önce Kazakistan’dan Çin’e, Orta Asya ülkelerine, Afganistan’a ve İran’a sonrasında ise bütün dünyaya yayılmıştır. Kazak diasporası 1960’lara kadar siyasi ve dini sebeplerle şiddetli ve mecburi göç niteliğini taşımıştır. Batı Avrupa, Amerika ve Basra Körfezi bölgesi ülkelerine emek göçünün gelişmesiyle mecburi göç niteliği, ekonomik sebeplerden dolayı, gönüllü niteliğe dönüşmüştür. On dokuzuncu yüzyılın

¹⁷¹ *Sovetskaya entsiklopediya*, Moskva, 1982, s. 338.

¹⁷² Sheffer Gabriel, *Modern Diasporas in International Politics*, London& Sydney, 1986, s.3.

¹⁷³ Krane. R, *International Labour Migration in Europe*, New York, Praeger Publishers, 1979, s.32.

ortalarına kadar Kazak göçü kitlesel şekilde gerçekleşmişse de yakın tarihte bireysel nitelik kazanmıştır.

Kazak diasporası ele alındığında, bu topluluğun Kazak milliyetinin bir parçası olduğu, Kazakistan gibi ortak bir vatana sahip olduğu, İslam dinine inandığı, Türk dilli milletler grubuna ait olduğu ve Asya, Batı Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde yaşadığı tesbit edilmektedir. Kazak diasporası sayısı yaklaşık 800 bin kadardır. Batı Avrupa ve ABD gibi ülkelerde toplu yaşam sürmezken Türkiye, İran ve Afganistan'da toplu halde yaşam sürmektedirler.

Kazak diasporası homojen değildir ve son yüz sene içerisinde oluşmamıştır. Oluşma süreci boyunca farklı tarihi olaylardan, sebeplerden etkilenmiş ve gelişmiştir. Oluşumunda politik, ekonomik ve dini sebepler vardır. Kazak diasporasının gelişmesine sebep olan politik sebepler on sekizinci yüzyıldaki Kazak-Jungar savaşı, Çarlık rejimine karşı Kazakların 18. ve 19. yüzyıllardaki milli kurtuluş savaşları ve ayaklanmaları, 1916'da Orta Asya'nın Çarlık rejimine karşı yürüttüğü milli kurtuluş hareketi, Sovyet iktidarının kurulması ve Kazakistan'da yaşanan iç savaş, kolektifleştirme sürecinde Kazak milletine karşı uygulanan soykırım politikası, Doğu Türkistan'da (Shinjang) Kazakların Çin komünizmine karşı savaşı ve İkinci Dünya Savaşı olarak sıralanmaktadır. Kazakların göç etmelerine sebep olan ekonomik sebepler Kazakistan'ın Sovyet idaresine geçtikten sonraki senelerde ve Sovyet dönemindeki kolektifleştirme uygulamaları sonucu ekonomik hayatta geleneksel göçmen hayatı sisteminin çöküşü, Çarlık Rusya döneminde Kazakistan'da gerçekleşen Stolipin tarım politikası, 1960-1990 yılları arasındaki ABD'ne ve Batı Avrupa'ya yaşanan iş göçü ve SSCB'nin çöküşünden sonraki dönemde Kazakistan'ın pazar ekonomisine geçiş sürecinde görülen ekonomik istikrarsızlık olarak sıralanmaktadır.

Göçe sebep olan dini sebepler daha çok Çarlık ve Sovyet döneminde görülmüştür. O dönemlerde dini inancına sahip insanların Mekke'ye ve Medine'ye hac vazifesini yapmak üzere gitmeleri çok zordu, sınır dışına çıkmak zorlaştırılmıştı. Bu yüzden hacca gitme niyetindeki insanlar doğuda yerleşmeyi tercih etmişler ve daha rahat bir şekilde dinlerini korumalarının yolunu bulmuşlardır. Halen günümüzde 19. asırda Mekke'ye hac yapmak üzere gidip, sonrasında Türkiye'de

kalmayı tercih eden ve Şeker Köy ile Ahun Köy’de yaşayan 20-30 Kazak ailesi bulunmaktadır.¹⁷⁴

Yurtdışında yaşayan Kazakların 800 bini (%18) diaspora statüsündedir ya da yaşadıkları ülkelerde etnik azınlık grup konumundadırlar. Geri kalan 3,7 milyon Kazak, Kazakistan’la sınırdış olan Rusya, Özbekistan ve Çin gibi ülkelerde irredent ya da etnik grup statüsünde olup, kendi ezeli topraklarında yaşamaktadırlar. Çarlık Rusya’nın 19. ve 20. asırlar arasında uygulamış olduğu sömürgecilik politikası ve onu takip eden Sovyet rejiminin 20. asırdaki totaliter uygulamaları sonucunda günümüzde komşu ülke sınırları içinde kalmışlardır.¹⁷⁵

Kazakistan ile sınırdış ülkelerde, Rusya sınırları içindeki şehirlerde (Astrahanskaya, Orenburgskaya, Kurganskaya, Omskaya, Gorno-Altayskaya Özerk Bölgesi), Özbekistan’da (Sırdarya, Çırçık, Kızılkum, Mirzaşöl), ÇHC’de (Altay, Tarbağatay, İle, Kulja, Erenkabırgı, Barkol-Kumula) yaşayan Kazaklar için diaspora terimini kullanmak mümkün değildir. Çünkü bu topraklarda yaşayan Kazaklar kendi topraklarında yaşamaktadırlar ve bu gruplar için ancak irredent terimi kullanılabilir.¹⁷⁶ “İrredent ya da birleşmemiş kopmuş millet” terimi siyaset biliminde, vatani olan ülke sınırı dışında bitişik yerleşen etnik azınlığı betimlemektedir. Kopuk kalmış milletten (tarihi ana vatani olmayan ülkeye göç ederek oluşan diasporadan) farklılığı savaş, sınır ihlali, tartışmalı sınır ya da sömürge modeli sonucunda ortaya çıkmış olmasıdır.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Mendikulova, G.M., **İstoriçeskiye sud’bı kazakhskoi diasporı: Proishojdeniye i razvitiye**, Almatı, Nauka, 1997, s.17-18.

¹⁷⁵ **A.e.**, s.27-28.

¹⁷⁶ Mendikulova, G.M., **Mejdunarodniy sempoziyım “Kazakhskaya diaspora : problemi i perspektivi”**, Vestnik, Ministerstvo nauki – Akademii nauk Respubliki Kazakhstan, 1996, No:2, s.75-78.

¹⁷⁷ Esman, Milton. J, **Ethnic Pluralism and İnternational Relations**, **Canadian Review of Studies in Nationalism**, 1990, XVII, No.1-2, s.70-80.

Tablo 6. Dünyada Kazak diasporası ve irredentanın tahmini (yaklaşık) sayısı

Ülke	Sayı	Ülke	Sayı
Kazakistan	7.985.000	Fransa	2.000
Özbekistan	1.500.000	ABD	1.000
Çin	1.500.000	Saud Arabistan	1.000
Rusya Federasyonu	800.000	Avustralya	900
BDT ülkeleri (RF ve Özbekistan hariç)	187.000	Avusturya	700
Moğolistan	83.000	Arjantin	500
Afganistan	30.000	İngiltere	300
Türkiye	10.000	İsveç	200
İran	10.000	Ürdün	200
Kanada	7.000	İsrail	100
Almanya	2.000	Süriye	100
Danimarka,İsviçre, Belçika,Tayvan	Hollanda, Norveç,	Fas, Mısır,	Herbirinde 100den az

Kaynak : Mendikulova, G.M., **Kazakhskaya diaspora: istoriya i sovremennost**, Almatı 2006, s.325.

Diaspora iç politikanın hedefi (объект / object) ve dış politikanın süjesi (субъект/ subject) olarak ülkenin iç ve dış politikasını bağlayan bir unsurdur. Bu yüzden siyaset biliminde diasporanın uluslararası ilişkilere etkisi ile ilgili araştırmalar ilgi uyandırmaktadır. Araştırmanın en önemli sorunlarından olan üçlü bağlantı (üçgen ilişki), yani milletlerarası ve devletlerarası seviyede ilişki, karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı bağlantı açısından bakıldığında Kazak diasporası, Kazakistan ve Kazakların yaşadıkları sınır dışındaki ülkeler temel öğeleri oluşturmaktadırlar. Kazak diasporası ve irredenta yaşadıkları ülkeyle Kazakistan arasındaki ikili ilişkilerde önemli öğelerdendirler ve bu ikili ilişki azınlık olarak yaşayan Kazak etnik gruplarının dış ülkedeki durumlarını etkiler. Yurtdışındaki diaspora ya da irredenta

zorla(güç kullanılarak) gerçekleştirilmiştir ve Kazakistan hükümeti yurtdışındaki vatandaşlarına ve oralmanlara dair iç ve dış politikasını uygun bir şekilde yürütebilir. Kazakistan'ın diasporayla ilişkisi şu göstergelerden oluşmaktadır:

- Farklı sosyo-ekonomik, kültürel ve iklimsel koşullarda tarihini öğrenmek ve hayati tecrübe birikimi
- Kazakistan hükümetinin içerideki ve dışarıdaki vatandaşlarına uyguladığı himayecilik çeşitleri
- Yeniden yerleştirme politikasının gerçekleştirilmesi
- Kazakların yaşadığı bölgelere yapılacak insani yardım (kazak dilinde ders aracı, edebiyat, süreli yayınlar göndermek)
- Yurtdışındaki Kazak kültür merkezlerine çok taraflı yardım¹⁷⁸

Orta Asya'da 16. ve 19. Yüzyıllar arasında gerçekleşen tarihi olaylar ve Kazakistan ile Çin ve Oyratlar arasındaki mücadeleler, Oyratlar ile Çin arasındaki yakın ilişkiler Kazak irredentasının oluşumunda önemli rol oynamıştır. Kazak irredentasının oluşumu farklı dönemlerden oluşmaktadır.

Kazak irredentasının oluşumundaki ilk dönemler, 16. asırda ve 18. asırın ilk yarısındaki yer alan olaylardan oluşmaktadır. Kazak-Oyrat savaşı sırasında Yedisu, Tarbağatay, Barlık gibi toprakları Kazakların ellerinden alınmış, Orta ve Ulu cüz göçebe Kazaklarının göç yolunun değişmesine sebep olmuştur. Sonuçta bu gelişmeler Çin topraklarında da irredenta oluşmasına sebep olmuştur. Bir taraftan da Kazak-Oyrat savaşı Orta Asya topraklarında Kazakların irredenta statüsünde kalmalarına neden olmuştur. Afganistan, Pamir'in Badahşan bölgesi gibi topraklarda çok uzun dönemler boyunca göçebe olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Kazak irredentasının oluşumunda ikinci dönem, Çinlilerin Oyrat Hanlığı'nı 1757 senesinde bozguna uğratması ve Kazak topraklarının bir bölümünün Çin sınırları içinde kalmasıdır.¹⁷⁹ Bu dönemde Orta Asya'ya ilk defa Çin askeri kuvveti gelmiştir ve Kazak askerleri yardımıyla Oyrat Hanlığı yıkılmıştır. Oyrat Hanlığı yıkıldığında Kazaklar kendi topraklarını geri almak isteyince, Çin yönetimi Oyratları

¹⁷⁸ Mendikulova, G.M., **Kazakhskaya diaspora i Respublika Kazakhstan : problemi i perspektivi**, Kazakhstan-Spektr, 1998, No:1, s.73-77.

¹⁷⁹ **Tsinskaya İmperiya i Kazakhskaya hanstva. Vtoraya polovina 18-pervaya tret' 19veka**, Alma-Ata, 1989, s.33.

savaşta yendiğini ve böylece bu toprakları elde edindiklerini söyleyerek toprakları geri vermek istememiştir. Böylece Kazak toprakları Oyratlar tarafından askeri hareketle 17. ve 18. asırlarda ellerinden alınarak sonrasında Çin'in sınırları içerisinde kalmıştır. 18. asrın ikinci yarısında ilk defa Kazakistan ile Çin arasındaki sınırlar belirlenmiştir. Çin askeri kuvvetlerine karşı gösterilen direnişlerden sonra 1767 senesinde Kazaklar İle ve Moğolistan arasında kalan Altay bölgesini geri alabilmiştir. Ulu cüz Kazaklarının küçük bir kısmı İle nehri boyuna göç ederek Çin İmparatorluğu hâkimiyetinde kalmıştır. Bunların bir kısmı 1850 senelerine kadar bağımsız yaşasalar da, sonunda Rus İmparatorluğu'na bağlanmışlardır.¹⁸⁰

Kazak irredentasınının Çin topraklarında oluşumunun üçüncü dönemi ise, Pekin Anlaşması(1860), Çaveşek Protokolü(1864), Hobdin Protokolü(1869), Tarbagatay Sınır Belirleme Protokolleri(1870), Livadi Anlaşması(1879), Petersburg Anlaşması(1881) gibi hükümet belgeleriyle Orta Asya'da Rus-Çin toprak sınırlarının belirlenme sürecinden oluşmaktadır.¹⁸¹ Yukarıda bahsedilen anlaşmalar sonucunda, Kazak toprağı ve üzerinde yaşayan halk zorla iki devlet arasında paylaşılmıştır.

20. asırda gerçekleşen Kazakistan'daki Stolipin Toprak Reformu, 1916 yılında Orta Asya'da görülen Milli Kurtuluş hareketleri, 1918-1920 yılları arasındaki İç savaş, Kollektivizasyon Dönemi Kazak diasporasının genişlemesine sebep olmuştur. Stolipin Toprak Reformu sonucunda 1902-1913 seneleri arasında bu topraklardaki Kazak halkının sayısı 286 bine düşerek yüzde %8-%9 oranında azalmıştır, bu insanların büyük bölümü İle boyuna ve Şingjang'daki Altay Dağları açıklığına göç etmek zorunda kalmıştır. 1911 senesinde Çin'de bulunan Kazak milletin sayısı 224, 900 olmuştur.¹⁸²

Kazak Diasporasının oluşmasındaki sebeplerden bir tanesi de Kazakistan'da 1928-1932 seneleri arasında gerçekleştirilen zorunlu kollektivizasyon sürecidir. Bu uygulamayla birlikte 1.300.000 kişi komşu ülkeler Rusya, Özbekistan, Türkmenistan, Karakalpakistan, Çin, İran ve Afganistan'a gibi göç etmiştir.¹⁸³ 1935 senesinde Afganistan'da Kazaklar Hanabad'da, Akçi, Andhoi bölgelerinde yaşamışlar ve

¹⁸⁰ Benson, L and Svanberg, İ., **The Kazakh of China: Essays on an Ethnic Minority**, Uppsala, 1988, s.110.

¹⁸¹ Mendikulova, G.M, **Kazakhskaya diaspora: istoriya i sovremennost**, Almatı 2006, s.105.

¹⁸² Şarapova, P.N, "Pereselentçeskaya politika tsarizma v Srednoi Azii", **Kazak Eli**, 25(49), 1996, s.2.

¹⁸³ Kozbayev, M. K., **İstoriya i sovremennost'**, Almatı, 1991, s.226.

1960'lara gelindiğinde küçük gruplar halinde Kunduz, Bağlan, Gerat ve Farah bölgelerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. 1978 senesinde Afganistan'da 24 bin civarında Kazak bulunmaktadır. Rus askeri kuvvetlerinin ülkeye girişiyle ve savaşın başlamasıyla Kazaklar Pakistan'da mülteci kampına sığınmışlar ve 500 aile de Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bağımsızlık sonrası 300 ailenin Kazakistan'a yeniden yerleştirmesiyle bu gruptan geri kalan 200 aile hala İstanbul'da yaşamaktadır.¹⁸⁴ Kolektivizasyondan kaçarak İran'a sığınan Kazaklar ülkenin kuzeydoğusuna yerleşmiştir ve 1968 yılında bunların sayısı 400 aileyi bulmuştur.¹⁸⁵ Kazak diasporasını oluşturan bir başka sebepte İkinci Dünya Savaşı esnasında askeri esir olarak alınıp tekrar SSCB'ne geri dönemeyenlerdir. ABD vatandaşları Muhtar Karabay ve Küntuğan Bayzelbek bu kişilere örnek olarak gösterilebilir.¹⁸⁶

Kazak diasporasının ani bir şekilde dünyaya yayılmasına sebep olan olay ise, Doğu Türkistan(Şianjang)'da 1930-1950 seneleri arasında yaşanan olaylardır. Kazakların burada yaşadığı mücadelelerin asıl sebebi ekonomiktir. Kazaklar göçebe hayvancılıkla uğraşmıştır. Bu yüzden otlak yerler için toprak sahipleri ve göçebeler arasında hep tartışmalar yaşanmıştır. 1930-1940 seneleri arasında, silahlı göçebeler hükumete tehlike yarattığı için, Urumçi'deki idare, otlak toprakları köylü Hanlara(Çinlilere) verme kararı almıştır. Böylece Çinli azınlıkla Müslüman çoğunluk arasında uzun ve kanlı mücadeleler yaşanmıştır. 1944 senesinde Çinli mültecilerin Kazakların hayvan otlağı olarak kullandıkları topraklarına yerleştirilmesi, Altay'daki Kazaklar arasında ayaklanma çıkmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, on sekiz bin Kazak Barköl bölgesine yerleşmiştir ve 1938 senesinde yaklaşık 500 aile Moğolistan'a göç etmiştir. Beş bin Kazak ise Tibet'e ve Hindistan'a yerleşmiştir.¹⁸⁷

1940 senesinde Tibet üzerinden Hindistan'a yerleşmek üzere yola çıkan üç gruptan oluşan Kazakların önemli bir bölümü Tibet'te soğuktan, açlıktan ve hastalıktan dolayı hayatını kaybetmiştir. Eylül 1941'de Hindistan sınırını bin aile, yani 3039 Kazak geçmiştir. 1943 yılında Bhopal'e yerleşen Kazaklar, yaşadıkları bölgenin adına sonradan Kazahabad ismini vermişler ve 1944 ten itibaren Lahor,

¹⁸⁴ Jarring, Gunnar, **On the Distribution of Turk Tribes in Afghanistan**, Lund. Leipzig, 1939, s. 69.

¹⁸⁵ Hostler, Ch., **Turkism and the Soviets**, London, 1957, s.244.

¹⁸⁶ Mendikulova, G. M, "A vojna otnyala Rodinu", **Veçerniy Almatı**, 1995, 31 May, s.2.

¹⁸⁷ Halife, Altay, **Anayurttan Anadoluya**, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1981, s.288-296.

Deli ve Kalkutta gibi şehirlere de taşınmışlardır. 1948’de Hindistan topraklarını terketmek zorunda kalan Kazaklar, yeni Müslüman ülke Pakistan’a yerleşmişlerdir.¹⁸⁸ Pakistan ve Hindistan’da kendileri için bir gelecek göremeyen, yaşam koşulları iyi olmayan ve hükümet tarafından vatandaşlık edinme hakkı verilmeyen Kazakların ileri gelenleri Şrinegar’da göç meselesini konuşmak için toplandılar. Toplumu Müslüman olduğundan ilk olarak Suudi Arabistan’ göç edilmesi üzerinde durulmuştur. İkinci göç tercihi olarak Tayvan düşünülmüştür. Çünkü Tayvan yönetiminde bulunan Çan Hai Şı bazı Doğu Türkistanlı Kazak liderleriyle ortak iş yapmaktaydı. Üçüncü tercih olarak ABD düşünülmüştür. Çünkü Amerikan hükümeti Kalifornia ve Texas’a yerleştirmek üzere Kazakları ülkeye davet etmişti. Dördüncü tercih olarak ya Pakistan ya da Hindistan’da yaşamlarına devam etmek ve son olarak Türkiye’ye göç etmek düşünülmüştür. Kazak aksakalları herşeyden önce kökü, dili, dini tarihi ve kültürü bir olan Türkiye’ye göç etmeyi tercih etmişlerdir.

17 Ekim 1951’de, Peşavar şehrinde “Doğu Türkistanlı Kazak Mülteciler Derneği” kuruldu ve Elishan Batır liderliğinde Kazaklar Türkiye’ye göç etmek için organize oldular. Derneğin sayesinde, 12 sene boyunca Pakistan’da ve Hindistan’da hayatlarını sürdüren 400’ü çocuk olmak üzere 1400 Kazak kayıt altına alınmış oldu.

13 Mart 1952’de Türkiye Bakanlar Kurulu’nun 3/14595 numaralı kararıyla Suudi Arabistan’da, Hindistan’da ve Pakistan’da yaşayan Doğu Türkistanlıların ve Kazak mültecilerin Türkiye’ye göç etmelerine izin verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakanı Adnan Menderes başkanlığında on altı bakanın ortak imzasıyla Bakanlar Kurulu kararı kayıt altına alınmıştır.¹⁸⁹

Hindistan’dan ve Pakistan’dan 1952 senesinde Türkiye’ye göç eden ilk Kazak göçmenlere Türkiye hükümeti tarafından “serbest göçmen” statüsü verilerek, Urfa’da Ceylanpınar’a yerleştirilmişler ve kendilerine iş imkânı sağlanmıştır. 1952-1958 seneleri arasında göç ederek gelen bir sonraki Kazak göçmen gruplarına hukümet “iskân göçmen” statüsü vererek, ilk senelerinden itibaren vatandaşlığa almıştır. Bunlar için toprak ayrılarak, konut ve hayvan tahsis edilmiş, ayrıca beş

¹⁸⁸ A.e., s.363-368.

¹⁸⁹ A.e., s. 381-382.

yıllığına askere alınmaktan serbest bırakılmışlardır¹⁹⁰ Türkiye hükümeti Kazakları İstanbul'da Tuzla, Sirkeci ve Zeytinburnu mülteci kamplarına yerleştirmiştir. Sonra Ankara, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Manisa ve Niğde şehirlerinde toprak ayrılarak ve buralara yerleşmeleri sağlanmıştır. 1960'larda birçok aile İstanbul'a göç etmeye başlamıştır. Güneşli bölgesinde toplu halde yaşamlarını sürdüren Kazaklar günümüzde Zeytinburnu'nda da toplu halde yaşamaktadırlar.¹⁹¹

1960'larda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya başlayan Türk İşçi Göçü, Kazakların da Avrupa ülkelerine göç etmelerine sebep olmuştur. İşçi kaydı noktalarından geçen Kazaklar, Köln, Batı Berlin şehirlerine ve Rein nehrinin aşağı kesimine yönelmişlerdir.¹⁹² İsveç'te Almanya gibi Türkiye'de işçi alma kayıt büroları açtıktan sonra Kazakların bir bölümü bu bürolar üzerinden, bazıları da Almanya'dan direk olarak İsveç'e göç etmişlerdir. 1980'lerde bu şekilde yüze yakın Kazak ailesi yurt dışında yaşamaktaydı. Bunların büyük çoğunluğu Almanya'da yaşarken, bazıları Belçika, Fransa, Avusturya, İsveç, Norveç, ABD, Suudi Arabistan, Lübnan ve Tayvan gibi ülkelere iş arayışları sonucu göç etmişler ve yaşamlarını bu ülkelerde sürdürmüşlerdir.¹⁹³

Etnik Kazaklar Kazakistanlılar için diaspora olarak kabul edilse de toplum anlayışına göre onlar sadece yaşadığı devletlerin vatandaşlarıdır. Kazak Kültür Merkezleri Kazakistan'daki hayat hakkında gerçekçi malumatları dağıtan ana merkez olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Latin alfabesinde yayınlanan gazete, kitap ve televizyon yayımları eksikliği, diaspora üyelerinin bilgi edinmelerinde zorluk yaratmaktadır. Kütüphanelerinde Kiril alfabesinde yazılmış edebi kitaplar ve Kazak dilini öğretim kılavuzları bulunmasına rağmen, latin diline alışmış diaspora için bunları okumak zor olmaktadır. Yurtdışı Kazaklarına yönelik yayın yapan 'Kazpionet' televizyon kanalı bütün ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Diaspora için Türk dili bilgi alışverişi dili olduğundan Türk dilinde yapılmış yayınlar bir zorunluluk olarak gözükmektedir. Diaspora ile işbirliği yapılmasında ve yürütülmekte olan göç politikasında temel amaç etnik Kazakları anayurtlarına göç ettirmek ve yurtdışı Kazaklarına destek sağlamaktır. Kazakistan Cumhuriyeti İş ve

¹⁹⁰ Svanberg , I., **Kazakh Refugees in Turkey**, Uppsala, 1989, s .83-97.

¹⁹¹ **A.e.**, s.107.

¹⁹² **A.e.**, s.60.

¹⁹³ **A.e.**, s.104-106.

Sosyal Güvenlik Bakanlığı malumatlarına göre, 1 Ocak 2008 tarihine kadar yurtdışından 664.949 Oralman göç etmiş, kota dışındaki göç edenler ile toplam sayı sekiz yüz bin ile bir milyon dolaylarında gerçekleşmiştir.

Genel olarak, Oralmanlar ve Kazak Diasporasına bağlı meseleler Kazakları organize etmek, etnik benzerliği oluşturmak ve etnik kökenin korunması sürecinin bir parçasıdır. Kazakistan'da diaspora ile ilgili sorunların çözümü ile hükümet ve hükümet dışı organizasyonlar ilgilenmektedir. Diaspora ve irridentlerin sorunu, Oralmanlarla ilgili iç sorunların çözümü, onların yeni yerleşim yerlerine uyum sağlaması ve Kazakistan toplumu ile birleştirmek amacı doğrultusunda bütün hizmetleri ortak bir yönetim altında birleştirmek, günümüzün ana meselesine dönüşmüştür.¹⁹⁴

3.3 KAZAKİSTAN'IN GÖÇMEN ETNİK KAZAK 'ORALMAN' STATÜSÜ

Bağımsızlığını kazandıktan sonraki 1990'lı yıllar boyunca Kazakistan'ın dış politikadaki öncelikleri ülke sınırları içinde tek egemen olduğunu göstermek olmuştur. İç siyasette de meşruiyet ve ekonominin gelişimi en önemli konular olmuşturlardır. Bütün bunların yanında efsaneler, semboller, kültür ve dil aracılığıyla "milli tarih" yaratılmaya başlanmıştır. Bağımsızlığın kazanıldığı tarihten itibaren Kazak nüfusunun artmasıyla Kazak dili birlik ve beraberliğin bir unsuru olarak hizmet etmektedir.¹⁹⁵

Bağımsızlıktan itibaren özellikle Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Kazak diasporasını ülkeye geri göç etmeye davet etmesiyle belirgin bir şekilde açığa çıkan göç politikasının esas amacı yurtdışındaki etnik Kazakları ülkeye yeniden yerleştirerek Kazak etnik kökenli nüfusun genel nüfus içindeki oranını arttıracak bir demografik değişim yaratmaktır. Kazakistan hükümeti, Oralmanların yeni ulus-devlete ihtiyaç duyduğu milliyetçilik ruhunu kazandıracığı umuduyla göç

¹⁹⁴ Tuymebayev J, "Kazakistan – Türkiye İlişkileri Toplantısı", 23 Kasım 2011, Kazakistan , (Çevrimiçi)<http://www.trtkazakh.com/trtworld/kz/newsDetail.aspx?HaberKodu=fe61221b-67f4-4e8e-8bea-b5383cf04ec9> , 11 Şubat 2012.

¹⁹⁵ W.Fierman, "Kazakh Language and Prospect for its role in Kazakh 'Groupness' ", *Ab Imperio*, 2/2005, s. 410- 419.

politikasını belirlemiştir. Bhavna Dave'e göre, Kazakistan hükümeti millileştirmeyi devlet aygıtıyla takip etmiştir. Devlet kademelerinde etnik Kazak milliyetinin hâkimiyetini arttırarak, millileştirmeyi başarıyla gerçekleştirmiştir.¹⁹⁶

Oralman göç politikasında ve Oralman göçmenleri koruma işlemlerinde devlet stratejisi gereği resmi kurumlar önemli roller almışlardır. Bu kurumlardan ilki 1992 senesinde Çalışma Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş Göç İdaresi olmuştur. Bu kuruluş 1997 senesinde idarenin özel bir kolu olarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı Göç Şubesi olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu kuruluş Oralmanların sosyal güvenliği, göçün yönlendirilmesi ve yeni yerleşilen bölgelere uyumun sağlanmasına hizmet etmiştir. İkinci kuruluş, 2004 yılında kurulan Göç ve Demografi Ajansı'dır. Bu kuruluş da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlanarak, ismi Göç Komitesi olarak değiştirilmiştir ve yönetimi Başbakanlıktan Çalışma Bakanlığı'na geçmiştir. Oralmanların yerleştikleri bölgelere uyum sağlamanın bölgesel ve mahallî şubelerdeki hizmetler değişime uğramadan devam etmektedir. Göç sürecinin başından itibaren resmi kurumlar Oralmanların yerleşmesinde ve uyum sağlamanın önemli görevler üstlenmişlerdir.¹⁹⁷

Hükümet tarafından 1992 yılında kabul edilen "Köşi Kon Turalı Zan(Göç Yasası)", Oralmanların ülkeye göç etmelerine yasal bir zemin oluşturmuştur. Almanya ve İsrail devletlerinin uyguladığı yeniden yerleştirme politikası örneklerinde görülen "Açık Kapı" uygulamasına benzer bir şekilde Kazakistan göç politikası da "Kazak-Aşık Esik(Açık Kapı)" düşüncesi temelinde Oralmanlara kota sistemi sağlamıştır. Kota sistemi vasıtasıyla etnik göçmenlerin yerleştirilmesi işleminin kontrol altında tutulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda Oralman olarak göç edip, ülkeye yerleşen etnik Kazaklar olduğu gibi önce yerleşip sonra Oralman statüsü için başvuruda bulunanlar da bulunmaktadır. Bazı etnik Kazaklar ilk olarak ülkeye göç edip yerleşmekte, sonrasında Oralman statüsüne dâhil olmak için başvuruda bulunmaktadır.¹⁹⁸ Oralmanların Kazakistan'a göç etmeleri sürecinde önemli rol oynayan bir başka yasal düzenleme de 1997 senesinde kabul edilen Göç Yasası'dır.

¹⁹⁶ Bhavna Dave, "Limits of the Nationalizing State in Kazakhstan: Is Civic Statehood Possible?", **Central Asia and Caucasus Series**, New Haven, Yale University, 2004, s. 4.

¹⁹⁷ "Oralman of Status in Kazakhstan", Overview, **UNDP Kazakhstan**, Almaty 2006, s. 11-12.

¹⁹⁸ Barcus. H. and Werner. C, "The Kazakhs of Western Mongolia: transnational migration from 1990-2008", **Asian Ethnicity**, Vol. 11, No.2, 2010, s. 218.

Kazakistan Anayasası'nın 3. maddesinde de belirtilen ve bu göç yasasıyla yeniden vurgulanan düşünceye göre, Kazakistan sınırları dışında yaşayan etnik Kazakların ülkeye göç etme hakları bulunmaktadır. Bu kapsamda hükümet yurtdışında yaşayan tüm etnik Kazakları destekleyeceğine söz vermiştir.¹⁹⁹ Fakat bağımsızlığın kazanılıp, devlet inşasının gerçekleştirilmeye çalışıldığı karışıklık dönemlerinde etnik göçmenlerin “tarihi anavatan”larına dönüşlerinde zorluklarla karşılaştığı zamanlar olmuştur.²⁰⁰

Kazakistan'ın bağımsızlığına kavuştuğu yıllarda Slav kökenli halkın dış göçü sonucu yaşanan nüfus ve işgücü kaybı karşısında devlet, etnik göçmenler olan Oralmanlara aktif bir şekilde yardım etmiştir. 1992 senesindeki kabul edilen Göç Yasası'na göre etnik göçmenlerin vatandaşlık kazanabilmeleri için ülkede beş yıl boyunca zorunlu olarak çalışmaları gerekiyordu. Beş yıllık sürenin sonunda yani 1997 senesine gelindiğinde zorunlu çalışma süresini tamamlayan göçmenler vatandaşlık edinme ya da edinmeme konusunda kararlarını veriyorlardı. Bu doğrultuda bazı Oralmanlar ülkelerine geri dönmeyi tercih etmişlerdir.²⁰¹ Maddi desteğin yetersizliğinden veya uyum sorunları nedeniyle 1997 senesinde zorunlu çalışma sürelerinin bitiminde 10.000 göçmen Moğolistan'a geri dönmüştür.²⁰² 1997'de kabul edilen yeni yasa ile zorunlu çalışma uygulamasına son verilerek vatandaşlık kazanılabilmesi için yeni prosedürler oluşturulmuştur.²⁰³

13 Aralık 1997 tarihinde Göçmen Yasası kabul edilmiş ve 2002 yılında bu yasa üzerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Yeni yasa yapılırken göç sürecini yönetmek, demografik gelişmeye istikrar kazandırmak ve Oralmanlara yeni göç ettikleri yerlerde ihtiyaç duydukları yaşam alanlarını yaratmak gibi hedefler göz önünde bulundurulmuştur.²⁰⁴ Yasanın 3. ve 7. maddesine göre, etnik Kazak göçmen gruplar kota sisteminden ve vatandaşlık edinme hakkından faydalanabilmektedirler.

¹⁹⁹ Kazakistan Respublikasının Halıktık Köşü Kon Turalı Zanı, 13 Aralık 1997, 6 Temmuz 2007 tarihinde değişiklik yapıldı.

²⁰⁰ Barcus. H. and Werner. C, “Trans-National Identities: Mongolian Kazakh in the 21st Century”, Geographische Rundschau, **International Edition**, Vol.3, No.3, 2007, s. 9.

²⁰¹ Alexander Diener, **One Homeland or Two: Territorialization of Identity and the Migration Decision of the Mongolian – Kazakh Diaspora**, Madison: The University of Wisconsin, 2003, s. 114.

²⁰² **A.g.e.**, s. 270.

²⁰³ Barcus. H. and Werner. C, **a.g.e.**,s. 8.

²⁰⁴ Kazakistan Cumhuriyeti Göç Yasası, 1997, s 4-5, Madde 9.

Kazakistan vatandaşlarıyla aynı haklara sahiptirler ve Kazakistan vatandaşlığının sağladığı faydalardan yararlanabilmektedirler. Parlamentoda Oralmanların adaptasyonu ile ilgili konular sıklıkla gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda bazı yasal düzenlemelerde göçle ilgili değişiklikler yapılması gerektiği belirtilerek, 2011 yılındaki yeni yasada bu değişiklikler ele alınmıştır. Yeni düzenleme ile Kazakistan vatandaşlığını elde eden Oralmanların Oralman statülerini üç sene boyunca devam ettirebilecekleri ve bu statünün kendilerine sağladığı sosyal yardımlardan yararlanma haklarına sahip olabilecekleri belirtilmiştir.²⁰⁵

Yasal düzenlemelerle getirilen bütün bu kolaylıklara rağmen ülkeye göç eden Oralmanlar uygulamada birçok problemle karşılaşmaktadırlar. Bu problemlerden en önemlisi sosyokültürel uyumda yaşanan zorluklardır.²⁰⁶ Kazakistan hükümetinin etnik göçmenlere sağladığı kolaylıklar, Oralmanların yeni ve pahalı ortama uyum sağlamaları için her zaman yeterli olmamıştır.

Göç sürecinin başından itibaren karşılaşılan problemler sonucunda Kazakistan Cumhuriyeti Ağustos 2000’de, 2001-2009 Göç Politikası Programı’nı hayata geçirmiştir. Yeni programın ana hedefleri ülkenin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmak, göçmen haklarının uygulanmasını temin etmek ve göç sürecini geliştirmek olmuştur. Program Orta Vadeli (2001-2005) ve Uzun Vadeli (2006-2009) olmak üzere iki döneme ayrılmıştır. Orta Vadeli süreçte amaç Kazakistan Cumhuriyeti’ne yasa dışı göçü önlemek ve Oralman göçünü kolaylaştırmaktır.²⁰⁷ Program kapsamında etnik göç sürecini düzenleme amacıyla yapılan faaliyetler:

- Mesleki gelişim kursları düzenlemek.
- Genç kuşak Oralmanların küçük ölçekli işletmeler veya tarım işletmeleri kurmalarında devlet desteği sağlamak.
- Vatandaşlık alma sürecini kolaylaştırmak.

²⁰⁵ Tokabayev Kanat, “Resmiy derekter boyınşa Kazakistanda köşi-kon sayasatın cüzege asıra bastagan 1991 jıldan bastap, 2007 cılgı Kantardın 1-ine deyin öz Otanı – Atacurtka kezinde tagdırdın taukimetin körip, şet asıp ketken 565 min 767 Kazak azamattarı kelip, kosılıp otır”, 21Nevruz, **KazAkparat**, Astana, 2007, (Çerimiçi) www.inform.kz, 25 Haziran 2012.

²⁰⁶ Alexander Diener, “Kazakhstan’s Kin State Dilemma: Settlement Planning and the Oralman Dilemma”, **Europe – Asia Studies**, Vol.57, No.2, s. 330-331.

²⁰⁷ Programma Pravitelstva, 2001.10.29. N1371, Otralevaya programma migratsionnoi politiki RK. Astana. Zakonodatelstvo Kazakhstana. (Çerimiçi) http://kazakhstan.newscity.info/docs/sistemst/dok_oegikz.htm, 16 Mayıs 2012.

- Oralmanların uyum durumlarıyla ilgili sosyolojik araştırmalar yapmak.
- İlk, orta ve yüksek öğrenim kurumlarında eğitim almalarını sağlamak.
- Emeklilik ve yardım maaşı almalarını sağlamak.

olarak sıralanabilir.

Uzun Vadeli süreçte özellikle küçük şehirler ve köylerde yaşayan insanlara ekonomik gelişimleri açısından özendirici fırsatlar sunmak, üretimin gelişmesi ve demografik durumu kayıt altına almak başlıca hedefler olmuştur. Bu kapsamda yapılan faaliyetler:

- Oralmanların nitelikli işgücü olmalarını sağlayacak eğitimler sunmak.
- Şehirler ve bölgeler arasındaki etkileşimi arttırmak.
- Oralmanların yeni ortamlarına uyum sağlayabilmesi ve aralarındaki birlik kurabilmeleri amacıyla kültür ve eğitim dernekleri kurmak.
- Geldikleri ülke ile Kazakistan arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri arttırarak etkileşimin devamını sağlamak.
- Yurtdışında yaşayan Kazak Diasporasına yapılan yardımları denetleyebilecek bir sistem geliştirmek.
- Yurtdışında bulunan yurttaş birlikleri ve yasama organları aracılığıyla çeşitli aktiviteler organize etmek.

olarak sıralanabilir.²⁰⁸

1 Ocak 2009’da kabul edilen göç politikası olan “Nurlı Köş (Nurlu Göç)”, 2009-2011 seneleri için planlanmıştır. Bu yeni politikanın daha önceki senelerde uygulanmış olanlardan farklılığı, sadece etnik Kazak göçmenleri kabul etmekle kalmayıp bütün göçmenleri kapsamasıdır. Programın amaçlarından bir tanesi de Kazakistan’ın kuzeyinde, yani Rus kökenlilerin çoğunlukla yaşadığı bölgelerde etnik göçmenlere iş imkânı, ucuz barınma ve uygun fiyatlara toprak sahibi olma imkânları sunarak, onların ilgilerini çekmek ve buralara yerleşmelerini sağlamaktır.

²⁰⁸ A.e.

Tablo 7. Ana hatlarıyla Kazakistan'ın 1992-2011 seneleri arasındaki göç politikası.

Yıl	Hükümet Göç Politikası
1992	<ul style="list-style-type: none">• Göçmenlerin vatandaşlık statüsü belirli değildir.• Vatandaşlık statüsüne sahip olmak için beş yıl zorunlu çalışma şartı bulunmaktadır.• 1992-1997 seneleri arasında 30.000 aile Kazakistan'a göç etmiştir.
1997 -2002	<ul style="list-style-type: none">• Öncekilere göre daha düşük olan yeni yıllık kota hazırlanmıştır.• Göçmenlere Kazakistan vatandaşlığını alma hakkı tanınmıştır.• 1997-2000 seneleri arasında 4.000 aile kabul edilmiştir.
2001-2005 Kısa Vadeli dönem	<ul style="list-style-type: none">• Yasal düzenlemeler yapılarak, Oralmanların Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşlığını almaları kolaylaştırılmıştır.• 2001-2005 seneleri arası 33.000 aile kabul edilmiştir.
2005-2009 Uzun Vadeli dönem	<ul style="list-style-type: none">• Özellikle küçük şehirlerde ve köylerde yaşayan insanlara ekonomik gelişimleri açısından özendirici fırsatlar sunulmuştur.• 2006-2008 seneleri arası 35.000 aile yerleştirilmiştir.
2009-2011 “Nurlı Köş”	<ul style="list-style-type: none">• Az nüfuslu bölgeler, düşük toprak ve ev fiyatları yanında iş imkânlarıyla Oralmanların ilgisini çekmiştir.• 2009-2011 arasında 75.000 Oralman ailenin kabul edilmesi planlanmıştır.

Kaynak: Hükümet programı 29.10.2001. N137, Diener 2003: 344-349, Barccus and Werner 2010: 218-225.

“Nurlı Kōş” programına göre göçmenler ũlkeye ũç ũekilde gōç ettirilmiflerdir. Birincisi, yurtdifındaki Kazak diasporasını Oralmanların yıllık kota sistemine göre ũlkeye yerleştirmektedir. İkincisi, yıllık yabancı işçi kotasına göre ũlkeye gelen yüksek nitelikli işgücünü yerleştirmektedir. ũçüncüsü ise ũlkenin az gelişmiş bölgesinde yaşayan vatandaşları iç gōç için ayrılmış kota sistemine göre farklı bölgelere taşımadır. Yeniden yerleştirme programına göre etnik Kazakların, yurtdifındaki Kazak Diasporasının veya ũlkenin az gelişmiş bölgelerinde yaşayan vatandaşların gönüllölük esasına göre farklı bölgelere yerleştirilmesinin nedeni bölgeleri ekonomik, demografik ve sosyal konularda geliştirmektedir. Bu amaç doğrultusunda gōç programına dâhil olanlar ve onların aileleri yerleştirildikleri bölgelere gōç ettiklerinde, yerleşim yeri ve kategorisine göre değişen miktarlarda sosyal yardımlardan yararlanma hakkına sahiptirler. Gōç sürecini yönlendiren bu programlar aracılığıyla gōçü kontrol etme ve işgücü kaynaklarını farklı bölgelere dağıtma olanağı yaratılmakla beraber işsizlik oranı da kontrol altında tutulabilmektedir. Dünya Kazaklar Birliği başkan yardımcısı, yazar Sultanali Bazarbayulı’ya göre, yurtdifından gelen Oralmanlar sayesinde Kazakistan nüfus sayısı ve bölgelerdeki nüfus dağılımı dengesini bulmaya başlamıştır. Kazakistan’daki etnik Kazakların oranı %60’ı geçmiştir, bölgelerin çoğunda ise %70’in üstündedir. Mesela, Güney Kazakistan Oblastı’nda Kazakların oranı %70 iken, Özbeklerin %18, Rusların ise %6,5’dur. Etnik Kazak oranı Jambıl Oblastı’nda %70, Mangıstau’da %85, Aktöbe’de %77, Doğu Kazakistan’da %53, Almatı Oblastı’nda %64, Batı Kazakistan’da %70’dir. Etnik Kazakların en az yaşadığı Kuzey Kazakistan’da oranları %33’dür. Bu doğrultuda gōç edecek Oralmanların Kuzey bölgelere yerleştirilmesinin doğru bir ũekilde planlanıp uygulanması durumunda Kuzey bölgelerde etnik Kazakların sayısının aratabileceği düşüncesini vurgulamaktadır.²⁰⁹

Kazakistan’a ilk gōç 1991 – 1993 seneleri arasında yurtdifından seksen bin kişinin gōçü ile başlatılmıştır. Yıllar geçtikçe potansiyeli artan gōç sürecini kontrollöl bir ũekilde yönetebilmek amacıyla 1997 senesinde yeni gōç yasasının kabulü ile birlikte Gōç ve Demografi Ajansı kurulmuştur. 2006 yılında bu ajans kapatılarak

²⁰⁹Zarıkankızı Karlığaş, Cazuvşı-dramaturg Sultanali Bazarbayuli, Duniyejüzi KazaKtarı Kauımdaştığı tōralęa tōraęasının orınbasarı: ‘Bolmaytın cayttı dabıra kılıp, küresker retinde köringisi keletinder köbeyip baradı’, 4Ekim 2004, Aykın gazetesi, (Çevrimiçi) <http://www.aikyn.kz/site.php?lan=kaz&id=168&pub=21696>, 27 Mayıs 2012.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yönetimindeki Göç Komitesi kurulmuştur. Göç Komitesi'nin görevine ise 2011 senesinde son verilerek, İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Göç Polisi'ne bağlı olarak Göç İdaresi adıyla yeni bir kurum oluşturulmuştur. Göç Komitesi'nin görevine son verilmesinin nedeni göç kotasını Oralmanlara paylaşırma esnasında yolsuzlukların ortaya çıkması ve maddi yardımın sistemli yürütülememesi olmuştur. Göç Polisi Komitesi başkanı Polis Tuğgeneral Hibratulla Doskaliyev'in verdiği bilgiye göre, altmış yedi bin kişi kota sistemi kapsamında Kazakistan devletinin sağladığı sosyal yardımları alarak, vatandaşlık kimliklerini teslim almadan ülkeden kaçıp gitmiştir.²¹⁰ Adli Soruşturma organlarının belirlemelerine göre, göç kotasının paylaşılması esnasında üç yüz milyon Tenge kaybolmuştur. Bu yolsuzluklar Kabılsayat Abışev'in başkanlığındaki Göç Komitesi'nin kaldırılmasına sebep olmuştur. Abışev'e göre ise beş yıl içerisinde sadece 200 – 300 kadar Oralman sahte belgelerle kayıt olmuştur. 2004 senesine kadar Göç Yasası'na göre göç edip gelen Oralmanların konut sahibi olmaları sağlamıyordu. 2004 senesinin Bütçe Yasası ile Oralmanlara konut sağlama süreci sona erdirilerek, bir defaya mahsus verilmek üzere kişi başı bin dolarlık parasal yardımla değiştirilmiştir. Bu değişim ile birlikte sahte belgelerle işlem yaparak maddi yardımdan faydalanma süreci başlamıştır. Bu kapsamda bütün Göç Komitesi ve Göç İdaresi başkanları Yargıtay tarafından sorgulanmaktadır.²¹¹

²¹⁰ Kazak Kurultayı Kazak meselesin şeşe eken, Jas Alaş Sayasat Gazetesi, N39(15601),19 Mayıs 2011, (Çevrimiçi) <http://www.zhasalash.kz/sayasat/4583.html> , 28 Mayıs 2012.

²¹¹ Kapkızı. E, "Köşi kon komiteti taratıldı", 4 Kasım 2010, Türkistan Gazetesi, (Çevrimiçi) http://www.turkystan.kz/page.php?page_id=36&id=5282, 13Haziran 2012.

Oralman politikasının yürütülmesini sağlayan sistemin unsurları

Başkanlık

Hükmüyle Oralman göçü yıllık kota planı oluşturulmuştur.

Dünya Kazak Birliği

Kazak etnik kökenlileri 'Oralman' belgelerinin dağıtımını konusunda desteklemenin yanında oturma izni ve vatandaşlık edinmeleri için, anlaşma mektubunu sağlamaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı Göç Komitesi

14 bölgede, ayrıca Almatı ve Astana şehirlerinde 16 yerel şube ile hizmet vermektedir. Oralmanların bölgeye uyum sağlaması stratejisi doğrultusunda görev yapmaktadır.

Yerel Bölge / Şehir Yönetimi

Kota sistemine dâhil olmayan Oralmanlara yardım sağlanmasına karar vermektedir.

Eğitim Bakanlığı

Oralmanların ilk, orta ve yüksek öğrenim kurumlarındaki yıllık kota sayısını belirlemektedir. Yerel daire başkanlıkları, Oralman ailelerinin çocuklarının eğitim kurumlarına yerleştirilmesiyle ilgilenmektedir.

Sağlık Bakanlığı Yerel Şubeleri:

Oralman ailelere ücretsiz tıbbi hizmet sağlamaktadır.

İçişleri Bakanlığı'na Bağlı Polis Dairesi

Oralman aile ülke sınırından girdikten sonra kayıt altına almak, vatandaşlık ve oturma izni vermekle ilgilenmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Yerel Şubeleri

Emeklilik maaşının ödenmesi, sosyal ödenekler, sosyal yardımlar, işe yerleştirme ve mesleki eğitim vermekle ilgilenir.

Dışişleri Bakanlığı

Oralmanlara konsoloslukla ilgili işlemlerinin yapılmasında yardımcı olmaktadır.

Savunma Bakanlığı

Oralmanların ertelenmiş askerlik hizmetlerini organize etmektedir.

3.3.1. Oralman kotasının gelişmesi ve hükümet desteği.

Göç yasasına etnik Kazak göçünün kontrol altında tutulması amacıyla konulmuş kota sistemi, yıllık nüfus dengesine olan yansımaları ve bütçede görülen etkilerine göre her sene başında başbakanlık kararı ile yeniden düzenlenmektedir. Yıllık kota sistemi ilk defa 1993 senesinde uygulanmıştır ve bunun ile 10.000 ailenin (en çok 40.000 kişi) göçü sağlanmıştır. 1990'larda kota miktarı bazen yükseltiip bazen azaltılmıştır. 1999-2000 senelerinde ekonomik nedenlerle bu sayı 500 aile ile sınırlandırılmıştır. 2002 senesinde ekonomik durumun düzelmesiyle kota sayısı tekrar arttırılmıştır ve 2005 yılında 15.000 aileye ulaşmıştır. Kota sistemine kayıt olma işlemi ülkeye gelmeden önce konsolosluklarda ya da diğer diplomatik temsilciliklerde yapılabildiği gibi, ülkeye girdikten sonra da yapılabilmektedir. Bireysel olarak kayıtlar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı Göç Komitesi'nin başkent Astana'da ve diğer merkezi şehirlerde bulunan birimlerinde gerçekleştirilmektedir. Yurtdışından göç eden her bir ailenin kota sistemine ne şekilde kayıt edileceği, Göç Yasası'nda ve ek olarak çıkarılan yasalarda açık ve kesin bir şekilde açıklanmadığından kota sistemi net ve tahmin edilebilir olmaktan uzak bir hal almaktadır. Bu da sistemin yozlaşmasına ve kayırmacı bir hale gelmesine neden olmaktadır. Bütün bunlar sonucunda kota sistemi ortaya koyuluşunda amaçlandığı şekliyle tam olarak göçün kontrolünü sağlayamamıştır.

Oralmanların tümü kota sistemine dahil değildir. Oralman statüsüne sahip olmak ile kota sistemine dâhil olmak farklı olaylardır. Kota dışında kendi imkânıyla göç edip gelmiş bir Oralmanın ülkede geçici ikametgâh belgesine sahip olabilmesi için İçişleri Bakanlığı'na kayıt yaptırması gerekmektedir. Kota sistemi dışında bağımsız göç edenler genellikle komşu Özbekistan ve Aral Denizi gibi felaket bölgelerinden gelenlerden oluşmaktadır. Kazakistan'ın kota sistemi başta benzerlik göstermiş olmasına rağmen son durumda Almanya uygulamasında görüldüğü kadar rahat değildir. İlk yıllarda düşünülen açık kapı politikası zamanla yerini kısıtlı bir sisteme bırakmıştır.

Göçmenlerin ülkede sürekli oturma hakkı elde edebilmeleri için Kazakistan vatandaşlığını almaları gerekmektedir. Eğitim amacıyla ülkeye gelmiş gençler yüksek öğrenim kurumlarına kayıtlarını yaptırdıktan sonra Kazakistan Cumhuriyeti'nde sürekli oturma hakkını kazandıracak vatandaşlığı almak için

dilekçe verme hakkına sahip olmaktadırlar. Vatandaşlık kazanılana kadar, göçmen hem kendini hem ailesini Oralman göç kotasına sokmak amacıyla başvuruda bulunabilmektedir.

1995 senesine kadar gerçekleşen Oralman göçü belirlenmiş kota sayısını dolduramazken 1996 yılından itibaren kota sayısını aşmaktadır. 2002 senesinden itibaren kota sınırlaması iki bin aile kadar arttırıldığı halde toplam göç dört katına yükselmiştir. 2004 senesinde kota sınırı 10.000 aileye çıktığında ise toplam göç % 86 artmıştır. Oralman göçündeki bu artış miktarı aynı zamanda Kazakistan'ın komşu devletlere göre hızlı ekonomik gelişiminin ve cazibe merkezi haline geldiğinin bir göstergesi olarak görülebilir.

Oralman göçü ve yerleşimi, 1993 yılından itibaren göç için belirlenmiş kotaya göre gerçekleştirilmektedir. 2005 – 2008 seneleri arasında on beş bin aile olan Oralman kotası, 2009 yılında Cumhurbaşkanı tarafından yirmi bine çıkarılmıştır. Göçmen sayısındaki artışa ve politik söylemlere rağmen Kazakistan'ın sosyo-ekonomik durumu yurtdışındaki bütün etnik Kazak göçmenleri ülkeye yerleştirmek için yeterli değildir. Kota sistemiyle yılda sadece yüz elli bin kişiyi göç ettirme imkânı vardır. Kota dışında kendi imkânları ile göç edenler ise vatandaşlık almakta sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu tip göçmenler oturma izni(Propiska) almadan, kendi adlarına kayıtlı arazi ve konut satın alamamaktadırlar. Ayrıca Kazakistan sınırlarına girdikten sonra beş gün içerisinde kayıt yaptıramayınca geri dönmek zorunda kalmaktadırlar.²¹²

1991 yılından 1 Ocak 2011 tarihine kadar ülkeye uzak ve yakın topraklardan 210.225 aile(824.170 etnik Kazak) göç etmiştir. Özbekistan'dan 126.790 aile (494.565 kişi), Çin Halk Cumhuriyeti'nden 25.764 aile (85.487 kişi), Moğolistan'dan 22.124 aile (110.856 kişi) bu süreçte Kazakistan topraklarına yerleşmiştir. Dış göçle gelenlerin %54,4'ü (448. 459 kişi) çalışan nüfus, % 41,2'si (339.433 kişi) genç nüfus, %4,4'ü (36.278 kişi) ise yaşlı nüfus kapsamındadır. 2011 senesinin ilk üç ayında ise yurtdışından 3190 aile yani 10.491 kişi göç etmiştir.

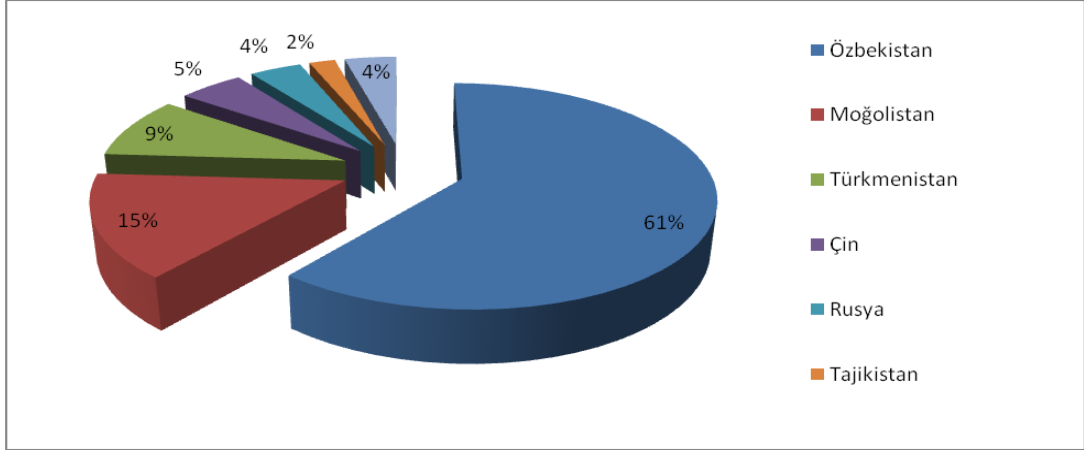
²¹² Zarıkhankızı Karlığaş, Küni бүгүнге дейін Үкімет көші кон vkotasına арналған занди түрде бирде бир ереже жасаған жок, 3 Mayıs 2006, Aykın gazetesi, (Çevrimiçi) <http://www.aikyn.kz/site.php?lan=kaz&id=168&pub=4974>, 8 Haziran 2012.

Tablo 8. 1993 – 2009 seneleri arasında Kazakistan’a göç eden etnik Kazak sayısı.

<i>Oblast / Şehir</i>	<i>Aile sayısı</i>	<i>Kişi sayısı</i>
Akmola	7.051	36.036
Aktöbe	6.076	29.734
Almatı Oblast	27.306	94.810
Atırau	3.229	12.604
Doğu Kazakistan	6.482	26.232
Jambıl	11.375	66.401
Batı Kazakistan	2.819	13.008
Karagandı	11.437	41.003
Kostanay	5.151	20.543
Kızıl Orda	3.361	16.417
Mangıstau	23.243	80.106
Pavlodar	5.533	25.694
Kuzey Kazakistan	5.586	27.694
Güney Kazakistan	44.545	149.897
Almatı şehri	1.597	5.931
Astana şehri	1.070	5.045
TOPLAM	165.861	651.299

Kaynak : **Status of Oralman in Kazakhstan**, Report Prepared by UNDP, Almaty 2006, s. 9 -10; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2007 – 2009 seneleri arası, (Çevrimiçi)www.enbek.gov.kz/migration/migr_rusdetail.php?recordID=81&mintrud=1, 18 Ocak 2012; **Kvota immigratsii oralmanov na 2010 god**, Ministerstvo truda İ Sosial’noi Zaşıtyı Naseleniye, 5 Mart 2010; **Postonavleniye Pravitelstva Respubliki Kazakhstan ot 2 dekabrya 2008 goda**, N1126, Aralık 2008; **Programma Nurlu Koş na 2009-2011 gody**, Ministerstvo truda İ Sosial’noi Zaşıtyı Naseleniye,(Çevrimiçi)www.enbek.gov.kz/migration/migr_rusdetail.php?recordID=51&mintrud=1,18 Ocak 2012.

Grafik 6. Oralmanların göç edip geldikleri ülkeler. (Yüzde olarak)

Oralmanların uyumunu destekleyen ilk yasal çerçeve 1997 senesinde çıkarılan Göçmen Yasası'dır. Göçmen Yasası devamında yapılan yasal düzenlemelerle tamamlanmıştır. Oralmanları desteklemek için harcanan miktar 2005 yıllık bütçesi içinde 8 milyar KZT olmuştur.²¹³ 2002 senesinde bütçe içinde Oralmanların yerleşimi için 375 milyon KZT sabit bütçe belirlenirken, bu miktar 2003 senesinde 2 milyar KZT, 2004 senesinde 5 milyar KZT ise 2006 senesinde ise 11,1 milyar KZT' ne yükseltilmiştir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Berdibek Saparbayev, Oralmanlara konut temin edilebilmesi için 2007 senesinde 11.452 milyar Tenge, 2008 senesinde ise kota sistemiyle gelecek olan on beş bin aileye 12.200 milyar Tenge ayrıldığını belirtmiştir. Her bir aileye mali yardım olarak verilen 882 bin Tenge ve konut edinmeleri için verilen 600 bin Tenge'nin yetersiz olduğunu açıklayan bakan, en büyük sorunun barınma problemi olduğuna değinmiştir ve bu sorunun çözümü için ileriki yıllarda çözümler yaratılacağını söylemiştir.²¹⁴ Bu doğrultuda her sene bütçede 16 milyar Tenge harcama planlanmış ve bir kereye mahsus göçmenlere maddi yardım olarak verilmiştir. Göçmenlerin taşınmada kullandığı yük arabalarının kirasını devlet karşıladığı gibi, ev inşası için de maddi yardım yapılmaktadır. 2011

²¹³ 'Devlet bütçe kanunu' 2003-2006 senesi için.

²¹⁴ Togabayev K, "Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Meclisi toplantısı", 26 Aralık 2007, KazAkparat, (Çevrimiçi)www.inform.kz, 22 Nisan 2012.

senesinin ilk yarısına kadar Oralmanlara yapılacak sosyal yardıma 169 milyon 767 bin Tenge ayrılmıştır.

2 Aralık 2008 tarihinde hükümet tarafından 2009 – 2011 yılları arasında gerçekleşecek “Nurlu Köş(Nurlu Göç)” projesi kabul edilmiştir. Bu projenin hazırlanmasına Devlet Başkanı Nazarbayev’in 28 Ağustos 2007 yılında çıkardığı yasa ön ayak olmuştur. Bu yasa ile Cumhurbaşkanı göç politikasının 2015 yılına kadar planlanması gerektiğini vurgulamıştır. 2009 - 2011 seneleri arasında programın yürütülmesi için devlet bütçesinden 197 milyar 795,6 milyon Tenge ayrılarak ek ödenek olarak 118 milyar 073,3 milyon Tenge daha ayrılacağı belirtilmiştir.²¹⁵

2009 senesinden itibaren iç göç kota sayısının yirmi bin aileye kadar yükselmesine rağmen göçmen sayısı kotayı dolduracak miktara ulaşmamıştır. 2009 senesinde iç göç 15.534 aile ile ayrılan kota miktarının %78’i oranında gerçekleşirken, 2010 senesinde ise 10 bin ailenin göç etmesiyle %50 oranında gerçekleşmiştir.²¹⁶ Göç konusunda yapılan bütçesel harcamanın büyük bölümü, kota sistemine göre yerleşen Oralmanların yerleştikleri ortama uyum sağlamaları ve barınma olanaklarına kavuşmaları amacıyla yapılmaktadır. Oralmanlar, konut edinme konusunda aldıkları desteğin yanında ücretsiz seyahat ya da vergi ödememe gibi ek imkânlardan yararlanmaktadır. Ancak Kazakistan vatandaşlığı ile hak kazanılabilen ek yardımları edinebilmeleri için vatandaşlık başvurusunda bulunmaları gerekmektedir.

Oralmanlarla ilgilenen yirmiye yakın hükümet dışı organizasyon bulunmaktadır. Bu kuruluşların ana faaliyet alanları şunları kapsamaktadır:

- Oralmanların yönlendirilmelerini ve bilgilendirilmelerini sağlamaktadırlar.
- Oralmanlara yasal destek sağlamaktadırlar. (başvuru, görüş alışıverışı, Oralman statüsüne kayıt ve başvurularına destek, kota sistemine dâhil etmek, sosyal ödeneklerini sağlamak)
- Oralmanlara tercümanlık hizmeti sağlamaktadırlar.

²¹⁵ Nöketayeva Dinar, “Ulu köş – ultın abıroyı”, 25 Mayıs 2011, Aykyn gazetesi, (Çevrimiçi) http://www.aikyn.kz/index.php?option=com_content&task=view&id=7981&Itemid=2, 21Ocak 2012.

²¹⁶ “Kazak Kurultayı Kazak meselesin şeşe eken”, Jas Alaş Sayasat Gazetesi, 19 Mayıs 2011, N39 (15601), (Çevrimiçi) <http://www.zhasalash.kz/sayasat/4583.html>, 19 Şubat 2012.

- Oralmanların çocuklarının ilk, orta ve yüksek öğrenim kurumlarına kayıt işlemlerinde yardım etmektedirler.
- Oralmanlara dil eğitiminde, Kazakistan kültürünü ve tarihini anlamalarında yardımcı olmaktadırlar.
- Oralmanların küçük ölçekli işletmeler kurmalarında yardımcı olmaktadırlar.
- Oralmanlara mesleki eğitim sağlamaktadırlar.
- Yerel bölgelerde Oralmanların yasal ve sosyal haklarını savunmaktadırlar.
- Oralmanlara insani yardım desteği sağlamaktadırlar.
- Oralmanların barınma problemlerinin giderilmesinde yardımcı olmaktadırlar.
- Oralmanların sorunlarını tartışmak için seminer, toplantı ve konferanslar düzenlemektedirler.
- Oralmanların yasal olarak parlamento, hükümet ve yerel yönetimlerde temsil edilmelerini sağlamaktadırlar.

Hükümet dışı organizasyonların en önemli özelliği çoğunluğunun Oralmanların kendileri tarafından kurulmuş olmalarıdır. Bunlardan en çok bilineni Ulusal Kızılay Komitesi (National Red Crescent Committee) ve Asar'dır. Asar Moğolistan'dan gelen Oralmanlar tarafından 1998 senesinde, Almatı Oblastı'nda Oralman statüsüne dâhil olamamış ve barınma imkânlarından yoksun kalmış Oralmanlara yardım amacıyla kurulmuştur. Ülke çapında Asar'ın on iki bölge ofisi hizmet göstermektedir ve başarılı faaliyetlerde bulunmaktadır. Örneğin evsiz kalan Oralmanların konut sahibi olabilmesi için yardım etmektedir. Altı bölgede Oralmanlara yönelik kurslar organize etmektedir. Oralmanların toprak sahibi olmalarını sağlamakla birlikte meslek edinme merkezleri açmaktadır. Oralmanlar için "Köş(Göç)" gazetesini çıkartarak, yine onlar için "Rahat TV" kanalında bir saatlik program ve farklı kültürel faaliyetler organize etmektedirler.

Kazakistan'da Ulusal Kızılay Komitesi(National Red Crescent Committee)'nin on sekiz bölge ofisi çalışmaktadır. 2000 senesinden itibaren üç ofisi (Almatı, Akmola ve

Jambıl bölgelerinde) Oralmanlarla ilgilenmektedir. Oralmanlara mesleki eğitim ve yasal, tıbbi, maddi, insani yardım konularında yardım etmektedir.

Bölgedeki tek uluslararası arası kurum olan ‘Uluslararası Göç Kuruluşu (International Organisation of Migration) da 1997 senesinden itibaren Oralmanların yaşadıkları bölgelere uyum sağlamaları için yardım sağlamaktadır.²¹⁷

Birleşmiş Milletler Gelişim Stratejisinin Kazakistan’daki özel heyetinden Ekaterina Paniklova’ya göre, BM’in Gelişim Stratejisi, Kazakistan Hükümeti’nin başvurusuyla 2000 senesinde Semey şehrinde Oralmanlara rehabilitasyon merkezi kurarak üç bin kişinin sertifika edinmesini sağlamıştır. Ayrıca iş imkânı sağlanması ve vatandaşlık edinme gibi konularda destek sunulmuştur. Bu kapsamda beş yüz Oralman bilişim eğitimi ve küçük ölçekli işletme sahibi olma konularında eğitim almıştır.

Oralman iş adamlarının organize ettikleri “Asar” sosyal topluluğu 2001 senesinde kurulmuş ve göç politikasının gerçekleşmesine, Oralmanların yeni ortamlarına uyum sağlamalarına yardımcı olmuştur. Ülkenin on bir bölgesinde şubeleri vardır. Ayrıca Astana, Almatı, Pavlodar ve Doğu Kazakistan Oblastlarında özel iletişim merkezleri hizmet vermektedir ve “Köş(Göç)” adıyla bir gazete yayınlanmaktadır. 2011 senesinde Oralmanların toprak ve barınma sorunlarının çözümü amacıyla başkent Astana’da “Nur Besik” ilçesinin inşası projesi başlatılmıştır. Aslında bu proje 2008 senesinde başlatılmıştı, fakat ekonomik krizden dolayı durmuştu. Hükümet projeyi tekrar gözden geçirerek 2011 senesinde imzalamıştır. Bu yerleşim yerinin Esil nehrinin kenarında yirmi yedi hektar büyüklüğünde bir bölgeye inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun yanında yine Asar sosyal topluluğunun yardımıyla 2001 senesinde Almatı şehrinde “Baybesik” ilçesi inşa edilmiştir. Bunun gibi projeler Oralmanların yoğun yerleştiği Pavlodar ve Manğıstau şehirlerinde de gerçekleştirilmiştir. Taldıkorgan ve Doğu Kazakistan bölgelerinde de Oralmanlara konut inşası projeleri planlamışlardır.²¹⁸

Kazakistan’ın etnik göçmen politikası, bağımsızlık sonrası dönem (1991-1996 seneleri), 1997-2002 seneleri arası ve 2003’ten günümüze kadarki dönemler

²¹⁷ **Status of Oralman in Kazakhstan**, Report Prepared by UNDP, Almaty, 2006, s. 26 – 27.

²¹⁸ Aliakparova, G, “Astana da oralmandarga arnalğan Nur Besik şağın audanı salınadı”, 4 Nisan 2011, (Çevrimiçi) http://www.kayranelim.kz/news/astanada_oralmandar_a_arnal_an_n_r_besik_sha_yn_audany_salynady/2011-04-04-245, 13 Ağustos 2011.

olmak üzere üç döneme ayrılarak incelenebilir.²¹⁹ Birinci dönem, 29-30 Eylül 1992 tarihlerinde ilk Dünya Kazak Birliği toplantısının Almatı’da yapılması ile başlamıştır. Bu toplantı ile Dünya Kazakları’nın tarihi anavatanlarında soydaşlarıyla beraber yaşayabilme imkânına sahip olacakları vurgulanmıştır. Özellikle Devlet Başkanı Nazarbayev’in liderliğinde yapılması bu toplantıya daha da önem kazandırmaktaydı. Bu süreçte Kazakistan Cumhuriyeti tarafından en önemli konu olarak görülen kültürel ve geleneksel değerlerin korunması desteklenmiştir. Kazakistan’a geri dönme ve yerleşme düşüncesi katılımcılar tarafından desteklenmiştir ve etnik Kazak göçmenlerin üçte ikisi bağımsızlığın ilk beş senesinde devletin ayırdığı bölgelere yerleşmiştir. İkinci dönem, 1997-2002 seneleri arasında Kazakistan ekonomisinin gerilediği, enerji ve petrol kaynaklarında yetersizlik yaşandığı zor dönemlerdir.²²⁰ Hükümet desteğinin ve yardım ödeneğinin azalmasının tarım sektörüne negatif etkisi olmuştur. İş gücü kentsel kısımlara taşınınca kentleşmeyle beraber işsizlik oranı da artmıştır.²²¹ 1997 senesinde ülkeye gelen Oralman göçmen sayısının, 1991 senesiyle karşılaştırıldığında dört kat daha az olduğu görülmektedir. Yeni gelen etnik göçmenlerin vatandaşlık edinmeleri zorlaşmıştır. Yeni yasal düzenlemeler yapılana kadar bütçede göçmenler için ayrılmış ödenekler önceden yerleşmiş etnik göçmenlere harcandığından yeni gelen etnik göçmenlere yardım edilememiştir. 2000’li yıllarından başlarından itibaren ülke ekonomisinde görülen gelişme ile canlanan ve günümüze kadar süren göç süreci ise üçüncü dönemi oluşturmaktadır. İkinci Dünya Kazakları Birliği toplantısı da bu dönemde Türkistan’da düzenlenmiştir. Devlet Başkanı Nazarbayev açılış konuşmasında toplantının “Yeni bir yüzyıla bütün ve tek bir millet olarak adım atan Kazakların işareti” olduğunu söylemiştir. Konuşmasında daha çok Kazak kültürünün ve zengin maneviyatının korunmasını ve gelecekte daha da geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Göç konusuna da değinen Nazarbayev, her sene kota sistemine dâhil edilecek göçmen aile sayısının arttırılacağından bahsetmiştir. 2000 senesinde kabul edilmesi planlanan etnik göçmen aile sayısı 500 iken, bu sayı 2005’te 15.000’e, 2009

²¹⁹ Barcus. H, Werner C, “The Kazakhs of Western Mongolia: transnational migration from 1990-2008”, *Asian Ethnicity*, 2010, Vol.11, No.2, s. 216.

²²⁰ Kinayatuli. Z, *Mangolyadağı Kazaktar*, Dünyaüzü Kazaktar Kaımdastığı, Almatı 2007, s. 228

²²¹ Sadovskaya. E, “Chinese Migration to Kazakhstan : a Silk Road for Cooperation or a Thorny Road of Prejudice?”, *China and Eurasia Forum Quarterly*, 2002, Vol.5, No.4, s. 4-5.

senesinde ise 20.000'e çıkmıştır.²²² Bu bağlamda istikrarlı ekonomik gelişim ve ekonominin yükselişiyle nüfusu arttırmak için uygulanan göçmen politikalarının birbiriyle yakından ilgili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu politikalar sayesinde bağımsızlığını kazandığı tarihten günümüze kadar ülkede etnik Kazak nüfus oranı yükselişte olmuştur.

Kazakistan'a ilk etnik göçmenler daha çok BDT ülkelerinden ve İran, Afganistan, Pakistan gibi ülkelerden gelmiştir. Bu nedenle ilk Dünya Kazak Birliği Toplantısı'nda adı geçen ülkelerle ikili devlet anlaşmaları imzalanmıştır. Karşılaşılan bütün zorluklara ve problemlere rağmen Oralmanların göç etmeye devam etmelerinin sebebi Kazakistan Hükümeti'nin onların yaşam koşullarını düzeltereğine, iş imkânları yaratacağına dair verdiği sözler ve Oralmanların bu yöndeki umutları olmuştur.

3.3.2. Oralmanların yerleşimi ve uyum sağlamaları

Oralmanlar Kazakistan'ın hemen her bölgesine yerleşmiştir. En çok göçün geldiği Güney Kazakistan'a 122.131 Oralman yerleşmiştir ve bunlar tüm Oralmanların % 26'sını oluşturmaktadır. İkinci yoğun yerleşimin olduğu Mangıstau Oblastı'nda 61.737 Oralman (tüm Oralmanların % 13'ü) yaşamaktadır. Almatı ve Jambıl Oblastlarında 60.770 göçmen yaşarken, Atırâu Oblastı ve Kuzey Kazakistan'a ise az sayıda göçmen yerleşmiştir. 1990'ların başında kota sistemiyle göç eden Oralmanlar daha çok yoğun dışarı göç vererek nüfus kaybının yaşandığı Kuzey Kazakistan'a yerleştirilmiştir. 2005 senesinde Güney Kazakistan'a yerleşmiş olan Oralman aile sayısı 10.885 olup 15.000 ailelik kota miktarının % 73'ünü oluştururken bu göçmenler çoğunlukla komşu ülke Özbekistan'dan gelmişlerdir.²²³

Oralmanların ülkede yerleştirildikleri bölgelerden başka bölgelere göç etmeleri daha çok kota sistemine göre kırsal kısımlara yerleştirilmiş olanlar arasında yaygındır. Kırsal bölgelerden kentlere gerçekleşen bu yer değiştirmelerin ana sebepleri işsizlik oranının yüksekliği ve okullaşmanın azlığı sonucu eğitim imkânlarının yetersizliğidir. Kota sistemine göre yerleştirilmiş bir Oralman ailenin yerleştirilmiş bulunduğu bölgeyi değiştirmesi, bu hakkı kaybetmesine yol açmakta ve

²²² Mamaşev. T, Dünya Kazak Birliği 20. Yıldönümü kutlamaları, 9 Mart 2012, İstanbul.

²²³ **Oralman of Status in Kazakhstan**, Overview, UNDP Kazakhstan, Almaty 2006, s. 14.

kota sisteminden çıkarılması sonucunu doğurmaktadır. Bunun sonucu olarak devlet tarafından sağlanan ek yardımlardan mahrum kalınmaktadır. Böyle bir durumda bir sonraki yılın kota miktarı belirlenene kadar beklenilmesi gerekmekte ve ancak o zaman tekrar sisteme dâhil olmak için istekte bulunulması mümkün olabilmektedir.

Kota sistemi dışında ülkeye göç eden etnik Kazaklar daha çok coğrafi ve iklimsel şartların daha uygun olduğu, kültürel değerlerin gelmiş oldukları toplumlarla benzer olduğu(Ruslaşmanın az olduğu), iş imkânlarının bulunduğu ve Kazakçanın yoğun olarak konuşulduğu Güney Kazakistan'a yerleşmektedirler. Sıcak bir bölge olan Güney Kazakistan'a çoğunlukla iklimsel şartların da benzer olduğu komşu Özbekistan'dan gelen Oralmanlar yerleşmektedirler. Ayrıca kota sistemi dışında kendi imkânlarıyla Türkiye, Afganistan, Pakistan, Tacikistan, Türkmenistan ve İran'dan göç eden Oralmanlar da yukarıda sayılan nedenlerden dolayı Güney'e yerleşmeyi tercih etmektedirler. Oralmanların yoğunlukla yerleşmiş olduğu bölgeden biri olan Mangıstau'ya Türkmenistan, Özbekistan ve Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti'nden gelerek yerleşenler bölgedeki Oralmanların %95'ini oluşturmaktadır. Mangıstau bölgesindeki bu yoğun yerleşimin nedenleri de kültürel yakınlık ve ortalama maaş miktarının yüksekliğidir. 2002 senesinde Mangıstau Oblastı'nda aylık ortalama maaş, ulusal ortalama maaşın %91,1'ine denk gelmekteydi.

Oralmanların yeni topluma uyum sağlamalarının ana göstergesi, işgücü pazarına katılabilmeleridir. Göç Komitesi'nin istatistiklerine göre çalışma yaşındaki Oralmanların %61,5'i çalışmaktadır. 2000 senesinde ülke genelinde %32 olan işsizlik oranı 2004 senesinde %8,6 olurken, Oralmanlar arasında büyük bir işsizlik sıkıntısı görülmemekteydi.²²⁴ Astana'da % 91, Almata'da % 83, Kuzey Kazakistan'da % 79 oranında Oralman herhangi bir işte çalışırken, Güney Kazakistan'da ise bu oran % 38'dir. Bu düşük oranın nedeni kültürel, coğrafi benzerlik, Kazakçanın yoğun kullanımı ve iş umudu gibi nedenlerle Oralman statüsünü elde etmeden, kendi imkânlarıyla göç eden kota dışı göçmenlerin yoğun olarak bölgeye yerleşmeleridir. Batı Kazakistan'da da aynı şekilde Oralmanların sadece % 41'i çalışmaktadır. Oralmanlar içerisinde geldikleri ülkelerde yüksek

²²⁴ 'Göç Komitesi' 10 Ocak 2005 tarihli bilgi.

makamlarda hizmet göstermiş olan, fakat Kazakistan'a geldiklerinde aynı statülerde iş bulamayanlarıyla da karşılaşabilmektedir. Örneğin Moğolistan'da Başbakan olarak görev yapmış, diplomatik ilişkilerde bulunmuş ve Moğolistan'ın Taşkent Konsolosu olarak görev yapmış olan Zandıhan Kinayatulu, Kazakistan'da bir yüksek öğrenim Kurumunda tarih öğretmenliği yapmaktadır. Eski Göç Komitesi Başkanı Altınşaş Jağanova'ya göre Kinayatulu'nun Kazakistan'da yüksek makamlarda yer alamamasının sebebi geldiği ülkede çalıştığı dönemlerde ABD'nin siyasetine uygun olarak çalışmasıdır.²²⁵ Bu bağlamda Oralmanlar arasındaki işsizliğin daha çok belli statülere sahip olunmamasından kaynaklandığı görülmektedir. Göç Yasası'na göre Oralman statüsüne sahip olabilmek için birçok bürokratik işlem gerekmektedir. Bunun yanında Kazakistan İş Kanunu'nda Oralmanlar için iki tür çalışma şekli öngörülmektedir. Bunlardan ilki geçici kayıt ile çalışanlar, diğeri ise vatandaşlık aldıktan sonra çalışmakta olanlardır. Geçici kayıt ile çalışmak isteyen bir Oralmanın öncelikle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan çalışma izni alması gerekmektedir. Bu işlem çok karışıktır ve uzun zaman almaktadır. Bu nedenle Kazakistan'da yasal bir şekilde çalışmak için ya vatandaşlık edinilmeli ya da ülkede yaşamakta olduğunu kanıtlayacak oturma izni (propiska) alınmalıdır.

Rus dilini kullanamayan Oralmanlar Kuzey Kazakistan'da iş bulmakta zorlanabilmektedir ama Kazak dilinin yoğun olarak kullanıldığı Güney Kazakistan'da dil eksikliklerini daha az hissetmektedirler. Buna rağmen yine de okuma yazmakta zorlanmaktadırlar. Örneğin Türkiye'den göç eden Kazaklar Latin alfabesini kullanırlarken İran, Afganistan, Pakistan ve Çin'den gelen Kazaklar ise eski Kazak alfabesini (Arapça harflerden oluşan) kullanmaktadırlar. Oralmanların iş bulmakta zorlanmalarında dil konusunda yaşadıkları zorluklar yanında geldikleri ülkelerin sahip oldukları eğitim sistemlerinin farklılıkları da rol oynamaktadır. Geldikleri ülkelerde bir yüksek öğrenim kurumundan mezun olmuş Oralmanların diplomaları onaylanmadığında* iş bulmaları, kendi meslek alanlarında iş hakkına sahip olmaları mümkün olmamaktadır.

²²⁵ Akkululu Sultanhan, "Oralmanlarğa ögey közkaras şettegi Kazaktın atajurtka konis audarun tejeude", 16 Şubat 2010, Azattyk Radyosu, (Çevrimiçi)

http://www.azattyq.org/content/Kazakhstan_round_table_oralman_repatriates_adaptation/1959029.html, 13 Ağustos 2011.

* Mesela Çin diploması Kazakistan'da kabul edilmiyor.

Kazakistan yasalarına göre, Oralmanların sakatlık sigortası, işsizlik sigortası, emeklilik maaşından** yararlanmaları mümkün olmaktadır. Bu olanaklardan yararlanabilmek için Oralman statüsüne sahip olunması gerekmektedir. Oralman statüsüne sahip olunması için de ülkede yaşamakta olduğunu kanıtlayacak oturma iznine(propiska) sahip olunması gereklidir. Bütün bu bürokratik işlemlerin yoğunluğundan birçok Oralman aslında yararlanabilecekleri haklardan, yardımlardan yararlanamamaktadırlar.

Oralmanların barınma konusu söz konusu olduğunda da büyük sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Göç Komitesi'nin verilerine göre Oralmanların % 43,3'ü ev sahibidir.*** Konut yetersizliği daha çok Oralmanların yoğun olarak yerleşmiş bulunduğu bölgelerde görülmektedir. Güney Kazakistan'da %11,9, Mangıstau Oblastı'nda %31,9, Almatı'da %47,1, Jambıl Oblastı'nda ise %49,1 oranında Oralman evsiz yaşamaktadır. Kota sistemine dâhil olan Oralmanların barınma problemlerinde hükümet yardımcı olmaktadır. Kota sistemi dışındakiler ise barınma problemlerini kendileri çözmek durumundadırlar. Ayrıca yerel yönetimler tarafından da Oralmanlara bu konuda çeşitli destekler sağlanmaktadır. Bazı yerel yönetimler Oralmanlara ev yapmaları için toprak, arsa ayırmaktadırlar. (Örneğin Almatı şehrinde, Güney Kazakistan'da, Mangıstau Oblastı'nda.) Bazen de Oralmanlar yerel yönetimlerden izinsiz, istedikleri topraklara evlerini kurmaktadırlar. Kazakistan'a yerleştikten sonra olduğu gibi ilk geldiklerinde de barınma konusu çoğunlukla göçmenlerin karşılaştığı bir sorun olmuştur. Göç Yasası'na göre Kazakistan'a göç edip gelen Oralmanlar ilk olarak güvensiz görülen geçici konutlara ya da adaptasyon merkezlerine yerleştirilmişlerdir. Sadece 20 günlük geçici barınma için düşünülmüş bu geçici merkezler kimi zaman kalıcı konutlara dönüşmüştür.****

Göç Yasası'nın 29 / 3 maddesine göre, Oralmanlar Kazakistan vatandaşlarıyla aynı haklara sahiptirler. Bu kapsamda devletin sağladığı ücretsiz tıbbi hizmetlerden de yararlanabilmektedirler. Oralmanların ülkeye geldikten sonraki ilk muayeneleri Göç Komitesi'nin bölge şubelerinde yapılmaktadır.

** Göç Komitesi'nin 2005 verilerine göre emekli Oralman sayısı 23.988 (% 5,7) olmuştur.

*** Göç Komitesi'nin 1 Ocak 2005 tarihli verilerine göre 45.635 kişi ev sahibi iken geri kalan %51,7'lik kesim ise yurtlarda, camilerde, yakınlarının yanlarında ya da adaptasyon merkezlerinde barınmaktadır.

**** Göç Komitesi'nin bölge şubeleri Oralmanları sevk ederler. (napravlenie)

Oralmanların çocukları Kazak okullarına gitmektedirler. Fakat ebeveynler genellikle yazılı Kazakçayı kullanamadıklarından çocuklarının ev ödevlerine yardım etmekte zorlanmaktadırlar. Okullar ebeveynler için de akşam eğitimleri organize etmektedirler. Bazı aileler bu tip eğitimlere gönülden katılırken, bazı aileler ise kendileri katılmadıkları gibi kız çocuklarının da okula gitmelerini engellemektedirler. Örneğin İran, Pakistan ve Afganistan'dan gelen ailelerin inançlarına ve adetlerine göre, kız çocuğu 13-14 yaşından sonra eğitimine devam etmek yerine evliliğe hazırlanmalıdır.²²⁶ Bunların yanında yoksul aileler de masrafların büyüklüğünden dolayı çocuklarının yüksek öğrenime devamını istememektedirler. Bu doğrultuda Kazakistan Eğitim Bakanlığı, ülke gençlerine devlet tarafından verilen ücretsiz ve burslu eğitiminin % 2'lik bölümünü Oralmanlar için ayırmıştır.

Dil insanlar arasındaki etkileşimde en büyük etken olduğundan Oralmanlar için de ilk sıralarda sayılabilecek zorunluluklardan biri olmuştur. Göçmenlerin içinde buldukları ülkenin diline yazılı ve sözlü olarak hâkim olmaları dil yeterliliği bakımından uyum sağlamanın önemli göstergesidir. Kazakistan'a yerleşmiş Oralmanların, yerli halkın kullandığı Kazak ve Rus dillerine alışmaları ve uyum göstermeleri kolay olmamaktadır. Özellikle Rus dilinin resmi olarak kabul edilmesi ve geniş kullanım alanı, yurtdışından gelen Kazakların uyumunu zorlaştırmaktadır. Yazılı Kazakçanın çeşitliliği de büyük bir engel olarak önlerinde durmaktadır. Günümüzde Kazak dili dünya çapında üç farklı alfabe aracılığıyla kullanılmaktadır. Kazakistan, Rusya ve diğer BDT ülkelerinde Kiril alfabesi, Türkiye ve Batı Avrupa'da Latin alfabesi kullanılırken İran, Çin, Pakistan ve Afganistan gibi ülkelerde Arap harflerine dayalı Kazakça kullanılmaktadır. Oralmanlar Kazakistan'a göç edip geldiklerinde ilk karşılaştıkları sorunlardan biri de Oralman statüsüne başvuru formlarını Kiril alfabesinde doldurmak zorunda kalmaları olmuştur. Bu nedenlerle Oralmanlar hem kültür hem dil açısından kendilerini daha yakın hissettikleri Kazakistan'ın güney bölgelerine yerleşmeyi tercih etmektedirler. Kuzey Kazakistan'a Sovyet döneminde değişik kültürlerden etnik grupların yerleştirilmesiyle Kazak kültürünün korunmadığı, Rus dilli bir ortam olduğundan yurtdışından bölgeye göç eden Oralmanların uyum sağlaması zorlaşmaktadır.

²²⁶ Ontustik Kazakistan gazetesi, 2008, No:29 , s. 3.

Kazak dilinin kullanımını arttırmak ve göç etmiş Kazakların da Kazak dilini düzgün kullanabilmeleri amacıyla ülke çapında yüze yakın dil öğretim merkezi hizmet vermektedir. Kazak milletinden biri olarak Kazak dilini geliştirmenin boynunun borcu olduğunu açıklayan Devlet Başkanı Nazarbayev, Kazakçanın gelişimi için devlet bütçesinden parasal destek olarak 2005 senesinde 133 milyon Tenge, 2006'da 560 milyon Tenge, 2007'de 3 milyar Tenge, 2008'de 5 milyar Tenge ayrılmasını sağlamıştır. Bağımsızlıktan sonraki yıllarda 883 Kazakça eğitim veren yeni okul açılarak, 7721 okulun 3788'i Kazakça eğitim veren okul olmuştur. Bağımsızlık öncesi % 28 olan Kazak okulu oranı günümüzde % 50'yi geçmiştir. Kazak okulu sayısındaki bu artış devlet politikasının bir sonucu olduğu gibi doğal nüfus artışında görülen hızlanmanın da bir sonucudur. 1995-1996 senelerinde yılda 190-200 bin çocuk dünyaya gelirken 2008 senesinde bu rakam 350 bine kadar yükselmiştir.²²⁷

2011 senesinde kabul edilen yeni Göç Yasası ile Oralmanların vatandaşlık edinmelerinde sorunlar ortaya çıkmıştır. Oralman kadınların kurmuş olduğu "Nur Konı" kadınlar kuruluşunun başkanı Zabira Allabergenova'ya göre yeni yasa Oralmanların vatandaşlık almalarına engel olduğundan yasanın kabulünden sonra Oralmanların hiçbiri vatandaşlık edinmemiştir. Yeni yasanın kabul edilmesinden sonra Çin, Moğolistan, Özbekistan gibi ülkelerden gelen Oralmanlardan Kazakistan'da resmi kayıt işlemlerini yaptırabilmeleri için geldiği ülkelerden mahkûmiyetleri olmadığına dair belge getirmeleri istenmektedir. Özbekistan böyle bir belgeyi veriyorken Çin Halk Cumhuriyeti mahkûm olan vatandaşının yurtdışına çıkış hakkının zaten kısıtlandığı gerekçesiyle böyle bir belge vermemektedir. Yeni yasanın kabulü ile gelen ikinci bir engel ise Oralmanlardan geldikleri ülkenin vatandaşlığından çıktıklarına dair belge istenmesidir. Almatı Göç Polisi Bürosu Başkan Yardımcısı Erjan Altayev, son kabul edilen göç yasasının Oralmanlara ya da başka etnik kökenlerden gelenlere ayırım gösterilmeden aynı şekilde uygulanacağını söylemiştir. Altayev, 2011 senesinin ağustos ayına kadar ülkeye göç etmiş Oralmanları vatandaşlık edinme konusunda kayıt altına alarak, karar sonucunu Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiklerini ve sadece başka etnik kökenlere sahip

²²⁷ Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in Kazak Gazetecileri ile görüşmesi, 29 Mayıs 2008, Aykın Gazetesi, (Çevrimiçi) <http://www.aikyn.kz/site.php?lan=kaz&id=166&pub=18477>, 28 Eylül 2011.

göçmenlerden geldikleri ülkenin vatandaşlığından çıktıklarına dair belge istendiğini belirtmektedir. Yeni yasanın kabulünden sonra ise ülkeye gelen göçmenlerin tümünün geldikleri ülkenin vatandaşlığından çıktıklarına dair belge getirmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Altayev, ülkeleri ile yapılmış bulunan ikili anlaşmalar dolayısıyla bu durumun Beyaz Rusya, Ukrayna, Kırgızistan ve Rusya'dan gelen Oralmanlar için geçerli olmadığını, bu ülkelerden gelenlere bir engelle karşılaşmadan hemen vatandaşlık verilebildiğini vurgulamaktadır. Almatı şehrinde, 2011 senesinde 539 aile Oralman statüsünü almak için başvuruda bulunmuşken bunlardan 532'si üç senelik zaman içerisinde vatandaşlık kazanılması hakkını getiren Oralman statüsüne sahip olabilmıştır. Bu Oralmanlardan sadece 55 aile vatandaşlık alabilirken, 2012 senesinde ise 129 aileden 127'si Oralman statüsüne kavuşmuş ve onlardan da sadece on aile vatandaşlık alabilmıştır. Hem Allabergenova hem de Altayev, Başbakanlık kararı gereğince 2012-2014 yılları için kota sisteminin sonlanacağını ve Oralmanların kotaya güvenerek göç etmemeleri gerektiğini açıklamışlardır.²²⁸

Oralman göçü konusunda değinilmesi gereken dikkate değer konulardan bir tanesi de Çin meselesidir. 2006 senesinden itibaren Çin Halk Cumhuriyeti'nden gelen Oralman sayısı azalmıştır. Çin'den göç eden Oralman Auit Muhibekulu bunun sebebini şöyle açıklamaktadır: “Daha önceki senelerde, Çin'deki Kazaklar ilk önce kendileri Kazakistan'a göç edip, sonradan akrabalarını davetiye ile çağırırmaktaydılar. Kazakistan'da oturma izni ve kayıt işlemlerini yapamayan, iş imkânı bulamayan ve barınma ihtiyaçlarını gideremeyenler Çin'e geri dönmek zorunda kalmışlardır. Ancak bu göçmenler göç yasasına uygun olarak Çin'den göç ederken bütün mal ve mülklerini devlete bıraktıklarından geri döndüklerinde mallarını geri alma talepleri devlet tarafından kabul edilmemiştir. Bu gelişmeler ve yaşanan sorunlar üzerine Çin Halk Cumhuriyeti göç sistemini durduracağını söyleyerek, göçü sınırlamıştır. Çin'deki Kazaklar sadece akraba davetiyesi ile Kazakistan'a göç edebilmektedirler. Bu çok uzun ve zorlu bir süreçtir. Çin yasalarına göre, Kazakistan'a gidecek vatandaş belli bir miktarda depozito ödemelidir ve kamuda çalışan herhangi bir akrabasının geri geleceğine kefalet etmesi gerekmektedir. Eğer verilen sürede kişi ülkeye geri dönmezse depozito parası geri verilmemekte ve kefil olan kişinin

²²⁸ Lahanulu Nurtay, “Oralman jolun kesken jana zan”, **Azattyk gazatesi**, 14 Haziran 2012.

sorumluluğu doğmaktadır. Bunun yanında Çin Halk Cumhuriyeti ergenlik yaşına gelmeyen etnik Kazak bir vatandaşın yurtdışına gitmesine izin vermediğinden aileler de çocukların bırakıp göç edememektedirler. Kazakistan'daki Çin elçiliği Oralmanların Kazakistan tarafından davetiye ile çağrılmaları, iş ve barınma imkânlarının sağlanması ve sosyal yardımlardan faydalanmaları gerektiğini açıklamıştır. Göç ve Demografi Komitesi Başkanı Kabılsayat Abişev, Çin'den göçün neden durduğunu şöyle açıklamaktadır: “Kazakistan Dışişleri Bakanlığı, Göç Polisi ve Göç Komitesi'nin uygun görüşü ile Çin'deki Kazakları davetiye ile çağırma uygulamasını başlatmıştı. Ancak Almatı Savcılığı bu işlemi yasaya aykırı olduğu gerekçesiyle durdurmuştu. Oralmanları davet yoluyla ülkeye göç ettirmemiz durumunda onların bütün ihtiyaçlarını karşılamamız gerekmektedir, fakat devlet böyle bir yükün altına girmek istemiyor.”

Kazakistan ile Çin arasında yapılan resmi görüşmelerde Çin'deki Kazakların göç evraklarını hazırlamalarında kolaylık sağlanması, ergenlik yaşına gelmemiş vatandaşın göç etmesine izin vermeleri ve göç edecek kişilere uygulanan engelleri kaldırmak gibi üç temel mesele üzerinde durulmuştur ve Çin tarafı da bunlara ılımlı bakmıştır. Fakat bütün bu çabalar Çin'den göçün durağan bir hale gelmesini engellememiştir. Çin'den göç eden Oralman bilim adamı Kerim Elemes, Çin'deki milli siyasetin 1,5 milyon Kazak vatandaşın asimilasyonuna sebep olduğunu, gün geçtikçe artan şekilde kapanan Kazak okullarının Kazak gençlerinin dil, kimlik ve tarihlerini unutmalarına sebep olacağını altını çizmektedir.²²⁹ Milletvekili Bekbolat Tileuhan da Çin'in Çinleştirme siyasetine karşı Kazakistan'ın bugün Kazak göçün gelişimini sağlamaması halinde yarın çok geç olacağını ve Çin'deki Kazakların Kazaklıklarını kaybedeceklerini vurgulamaktadır.²³⁰

Ülkeye gelindiğinde gerçekleştirmek zorunda kalınan uzun ve zor evrak işlemleri göçmenleri bıktırmakta ve süreci zorlaştırmaktadır. Ayrıca süreçle ilgili resmi kurumlar görevlerini yaparken birbirlerinden habersiz ve koordinesiz bir şekilde çalışmaktadırlar. Örneğin Oralman göçü ile ilgili kota belirlemek Göç Komitesi'nin görevi iken, Oralmanlara arazi ayırmak yerel idarenin, vatandaşlık

²²⁹ Kapkızı Esengül, “Kıtaydan keletin Kazaktın köşü sayabırsığ tur”, 05.01.2010, Azattyk gazetesi, (Çevrimiçi)http://www.azattyq.org/content/Kazakhstan_abroad_china_/1921228.html, 6 Ekim 2012.

²³⁰ Kanat Kazı, “Oralman meselesi–Kazak meselesi”, 12 Ekim 2011, Alaş aynası gazetesi, (Çevrimiçi) <http://alashainasy.kz/politics/28164/>, 15 Kasım 2012.

verme işlemleri İçişleri Bakanlığı'nın, vize verme işlemleri Dışişleri Bakanlığı'nın, sosyal yardımlar ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Oralmanların kurduğu “Jana Ömir(Yeni Ömür)” sosyal kuruluşu başkanı Bohan Laşın bu koordinasyon eksikliğini giderecek ve Oralmanların sorunları ile ilgilenecek bir çatı organizasyonun kurulması gerektiğini, sürecin bu şekilde daha sağlıklı işleyeceğini belirtmektedir.²³¹

Sonuç olarak, Kazakistan bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte tarihi sebeplerden dolayı yurtdışında oluşan Kazak diasporasını ülkeye yeniden yerleştirerek demografik değişimi yaratmayı, yeni kurulan ulus devleti millileştirmeyi amaçlamıştır. 1992 senesinde kabul edilen “Köşi Kon Turalı Zan (Göç Yasası)” etnik Kazak göçmenlerin yani Oralmanların ülkeye yerleştirilmeleri için yasal bir zemin hazırlamıştır. Yeniden yerleştirme politikalarının iki başarılı uygulayıcısı olan İsrail ve Almanya devletlerinin uyguladığı “Açık Kapı” politikasına benzer bir şekilde Kazakistan göç politikası da “ Kazak- Asık Esik (Açık Kapı)” temelinde uygulanmıştır. Zamanla etnik göçmenlerin yerleştirilmesi işlemlerini kontrol altında tutmak amacıyla kota sistemine geçilmiştir. Vatandaşlık edinme, Oralman statüsüne sahip olma gibi süreçlerde yaşanan problemler sonucunda Kazakistan Cumhuriyeti 2000 senesinden itibaren yeni Göç Politikası programını hayata geçirerek, yeniden yerleştirme politikasını geliştirmeyi amaçlamıştır. 1991 yılından 2011 yılına kadar bir milyonu aşkın Oralman ülkeye yerleşmiştir. Hükümet, 1990'ların başında kota sistemiyle göç eden Oralmanları dış göçün yoğun yaşandığı ve etnik Kazak nüfusunun azınlığı oluşturduğu Kuzey Kazakistan'a yerleştirmeye çalışmıştır. 1990'larda kota miktarında görülen düzensizlik ve kısıtlamalar, 2000'lerde ekonomik durumun düzelmesiyle birlikte yeniden artışa geçmiş ve 2009 yılında Cumhurbaşkanı tarafından 20.000 aileye kadar çıkartılmıştır. Göçmen sayısının artışı ve politik söylemlere rağmen, Kazakistan'ın sosyo-ekonomik durumu yurtdışında yaşayan dört milyon civarındaki etnik Kazak göçmeni ülkeye yerleştirmeye yeterli değildir. Bütün bunlara rağmen Kazakistan'ın yirmi senedir uyguladığı yeniden yerleştirme politikası ve doğal nüfus artışının da

²³¹ Şayahmet Baurjan, “2005 yılı Kazakistan'ına 480 bin oralman geldi”, 17 Şubat 2006, Azattyk gazetesi, (Çevrimiçi) <http://www.azattyq.org/rubrics/domestic/ka/2006/02/CA6088CF-60E0-4771-81B9-5666D40090A2.ASP>, 31 Mayıs 2012.

katkısıyla bağımsızlığın elde edildiği ilk senelerde nüfusun %39'nu oluşturan ve azınlıkta kalan etnik Kazak nüfus, günümüzde %64'e çıkarak ülkede çoğunluk statüsüne gelmiştir.

SONUÇ

Sovyetler Birliği yıkılmadan önce yapılmış son nüfus sayımına göre, 1989'da Kazakistan'ın demografik durumuna bakıldığında ÷lke genelindeki etnik Kazak nüfus oranının %39 ile azınlık durumunda olduğu gör÷lmekte idi. Bu durumun nedenleri bölgede yaşanmış tarihi ve siyasi olaylardır. Cungarlarla savaş ve Tsin İmparatorluğu ile toprak anlaşmazlığından dolayı Çarlık Rusya tarafından belirlenen sınırlar dışında kalan ya da sür÷lmeye mecbur kalan nüfus hareketi, Çarlık Rusya döneminden itibaren sömür÷lmeye başlanan Kazak toprakları, 1930'lara gelindiğinde Sovyet yönetiminin uygulamaları sonucu oluşan kıtlık gibi etkenler 1959 senesine gelindiğinde etnik Kazakların Kazak coğrafyasında Rus nüfusa göre azınlıkta kalmasına yol açmıştır. Kollektivizasyon ve Bakır Topraklar Projesi uygulamaları sonucu ÷lkenin kuzey kısmına yerleştirilen Rus köyl÷ler sayesinde, bu coğrafyada Slav nüfusu çoğunluk hale gelmiştir.

Kazak etnik kökenliler günümüzde dünyanın kırktan fazla ÷lkesinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Kazakistan sınırları dışında beş milyona yakın Kazak BDT ÷lkeleri, Batı Avrupa, Asya, Güney ve Kuzey Amerika'da yaşamaktadır. Yurt dışındaki yaşayan Kazakların çoğunluğu Sovyet döneminde yurt dışına sür÷lenler, politik istikrarsızlık, baskı ve zorunlu kollektivizasyon sonucu oluşan açlık felaketi sonrasında ÷lkelerini terk etmek durumunda kalanların kuşaklarıdır. 18. ve 19. yüzyıllarda Slav kökenli milletlerin göçüyle Kazak milleti kendi topraklarında azınlık hale gelmiştir.

Kazakistan'ın bağımsızlığına kavuşmasından hemen sonra 16 Aralık 1991'de kabul edilen anayasanın yedinci maddesinde Kazakistan Cumhuriyeti'nin sürgün, kolektifleştirme veya başka türlü insanlık dışı davranışlar nedeniyle ÷lke sınırları dışında yaşamaya mecbur kalan soydaşları ve onların nesilleri ile eski Sovyetler Birliği topraklarında yaşayan Kazaklara Kazakistan Cumhuriyeti'ne geri göç etme imkânı sağlanacağı belirtilmiştir. Bağımsızlık anayasası yurtdışındaki diasporanın ÷lkeye göç etmeye başlamasına sebep olmuştur. Doksanlı yılların başında Moğolistan Kazaklarının ÷lkeye yoğun bir şekilde göç etmeye başlaması, devletin göçü kontrol altında tutmak amacıyla Göç Yasası'nı kabul etmesine sebep olmuştur.

1992 senesinde kabul edilen “Köşi Kon Turalı Zan (Göç Yasası)” etnik Kazak göçmenlerin yani Oralmanların ülkeye göç etmeleri için gerekli yasal zemini oluşturmuştur. İsrail ve Almanya devletlerinin yeniden yerleştirme politikalarını uygularken benimsediği “Açık Kapı” anlayışına benzer şekilde Kazakistan göç politikası da “ Kazak- Asık Esik (Açık Kapı)” düşüncesi doğrultusunda uygulanmıştır. Zamanla etnik göçmenlerin yeniden yerleştirilmesi işlemlerini kontrolde tutmak amacıyla kota sistemine geçilmiştir.

Bağımsızlığın ilk yıllarında ekonomik durumu çok sayıda göç almaya izin vermeyen Kazakistan, göç kotasını beş yüz aile ile sınırlamıştır. Ekonomik durumunun iyileşmeye başlamasıyla kota yükseltilerek 20 bin aileye kadar çıkarılmıştır. 1993 yılında on altı milyon olan Kazakistan nüfusu Slavlar, Ruslar ve Almanlar başta olmak üzere etnik kökeni farklı olan toplulukların dış göçü sonucu 2002 yılında 14,5 milyona gerilemiştir. 2011 senesine kadar dış göç sayısı üç buçuk milyona ulaşmıştır. Bu dış göçe paralel olarak bir buçuk milyon etnik Kazak göçmenin ülke topraklarına yerleşmesi ve doğal nüfus artışında görülen yükselme sonucu nüfus 16,5 milyona ulaşmış ve Kazaklar genel nüfus içinde %64 oran ile çoğunluğa ulaşmışlardır.

Özellikle Rus kökenlilerin başrolde olduğu dış göç Kazakistan nüfusunun şekillenmesinde etkili olmuştur. Göç süreciyle birlikte etnik grupların yoğunlaşma bölgeleri oluşmaya başlamıştır. Kazaklar ülkenin güneyinde (Almatı, Jambıl, Kızıl Orda, Güney Kazakistan Oblastı) ve batısında (Aktöbe, Atırâu, Batı Kazakistan ve Mangıstau Oblastı) yoğunlaşırken, Ruslar kuzeyde (Akmola, Kostanay, Pavlodar, Kuzey Kazakistan Oblastı), doğuda(Doğu Kazakistan Oblastı) ve orta bölgelerde (Karaganda Oblastı) yoğunlaşmaktaydı. 1989 verilerine göre, bu bölgelerdeki şehirlerde Rus etnik kökenliler nüfusun %77’sini oluşturmaktaydı. 2011’e gelindiğinde ise görülen nüfus hareketleri sonucu Rus kökenli etnik gruplar azınlık hale gelerek kuzey bölgelerde Slav nüfus %33 oranına düşmüştür. Bu kapsamda hazırlanan yasalar çerçevesinde Oralman göçmenlere kuzey bölgelerde toprak ve ev verilerek özellikle buralara yerleşmeleri teşvik edilmiştir.

Kazakistan, İsrail ve Almanya’dan sonra yeniden yerleştirme politikasını başarılı bir şekilde gerçekleştiren üçüncü devlettir. Kazakistan, Oralman göç politikası kapsamında 2009 yılına kadar yurtdışında yaşayan beş milyona yakın

Kazak nüfusun tarihi anavatanlarına göç etmelerine ve göç sonrası uyum sağlamalarına destek olmak için bütçeden önemli miktarda destek ayırarak kararlılığını göstermiştir. 2009 senesinde kabul edilen “Nurlu Göç” politikasıyla 2015 senesine kadar göçün devam ettirilmesi kararı alınmıştır. Yeni politikanın önceki yıllarda uygulanmış politikalardan farkı sadece etnik göçmenleri değil bütün göçmenleri kapsamıdır. Programın amacı ise, Kazakistan’ın kuzeyinde, yani Slav kökenlilerin çoğunlukla yaşadığı bölgelerde etnik göçmenlere iş imkânı, ucuz barınma ve uygun fiyatta toprak sahibi olma imkânı sunarak, ilgilerini çekmek ve buralara yerleşmelerini sağlamaktır. Yabancı işçi kotasına göre ülkeye gelen yüksek nitelikli işgücünü yerleştirmek ve ülkenin az gelişmiş bölgelerinde yaşayan vatandaşları iç göç için ayrılmış kota sistemine göre farklı bölgelere taşımaktır.

Kazak ulus inşasında önemli bir rol oynayan göç süreci ile birlikte bürokraside olduğu gibi parlamentoda da etnik Kazakların sayısının artmakta olduğu görülmüştür. Kazaklaştırma uygulamaları kapsamında Kazak okullarının oranı ülke genelinde %60’a kadar çıkmıştır. Resmi dil olarak Kazakçanın resmi işlemlerde kullanılması sağlanarak toplumda olduğu gibi devlet kademelerinde de Kazakçanın hâkim olması sağlanmaya çalışılmıştır. Kazak dili kursları açılması için bütçeden ödenek ayrılarak halkın bu konudaki hassasiyeti de arttırılmıştır.

Sovyet enternasyonalizminde eşitler arasında birinci olarak Rusların bütün milletlerden üstün olduğu gibi, Sovyet sonrası Kazakistan’da da çok uluslulukta Kazaklar ilk sıradadır. Kazakistan’da Kazak milletinin sahip olduğu özel yer resmi belgelerde de göze çarpmaktadır. Örneğin 25 Ekim 1990 tarihli Kazakistan’ın Bağımsızlık Bildirgesi milletlerarası eşitliği ve milletlerin kardeşliğini vurgulasa da aynı zamanda açıkça Kazak kültürünün, dilinin ve geleneklerinin korunmasını ve geliştirilmesini vurgulamaktadır. Kazakistan anayasasının giriş kısmında da, Kazakistan topraklarının Kazakların doğal toprakları olduğu vurgulanmaktadır. Bütün bu belgelerden Kazakların mutlak bir önceliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kazakistan topraklarında yaşayan milletlerin hiyerarşik sıralamasında Kazak milleti liderlik statüsündedir ve diğer milletlerin gelişimini destekleme sorumluluğunu yüklenmiştir

Kurucu millet olan Kazak nüfusun ülke topraklarında çoğunluğu sağlaması ile milliyetçiliğin yükselmesi paralel bir seyir izlemiştir. Sovyet döneminde kendilerini

Kazak milliyetinden üstün gören ve bürokraside hâkim konumda bulunan Rus nüfus azınlığa düşünce, Kazak milliyetçileri arasında artık Rusçanın kendi devletlerinin dili olmadığı ve Rusça konuşmak isteyenlerin bunu Rusya'da gerçekleştirebileceğine yönelik sloganlar yaygın bir hal almıştır. Sovyet döneminde “Auzı kısık bolsa da Orıs söylesin(ağzı eğri olsa da Rus konuşsun)” gibi bir atasözü halk arasında kullanılmaktayken, günümüzde Kazakça bilmeyen, halka hitap edemeyen birinin devlet kademelerinde yeri olmaması gerektiğine dair düşünceler toplumda yaygın şekilde görülmektedir.

Kazak milliyetçiliğinde görülen yükselişe rağmen Nazarbayev yönetimindeki Kazakistan, çok uluslu bir yapının gereği olarak vatandaşlığa dayalı ulus inşasının sembolleri olarak hizmet edecek yapılar oluşturmuştur. Milli Kültür Merkezleri (Natsional'niye Kul'turniye Tsentri) ve Kazakistan Halkları Asamblesi (Assambleya Narodov Kazakhstana) bunlardan en önemlileridir. Bu iki kuruluş Kazak olmayan etnik grupların Kazakistan'da kültürlerini özgürce yaşayıp, problemlerini sesli bir şekilde ifade edebilmelerine devlet tarafından sağlanan güvencenin kanıtı olarak sunulmuştur. Devlet milli kültürel merkezlerle çok ulusluluğu destekleyerek her vatandaşın etnik kimliğinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu yolla devlet, Kazakistan'ın Rus ve Kazaklardan oluşan iki uluslu doğasını bozarak Rus dilinin ve kültürünün etkisini azaltmayı amaçlamaktadır. Devlet bütün etnik grupların liderlerini seçerek ve tayin ederek bütün azınlık ulusların hareketlerini kontrol altına almak ve alternatif liderlerin ortaya çıkmasını önlemek amacındadır.

Kazakistan devleti göç sürecine paralel bir şekilde yurtdışındaki Kazak diasporasına kültürel destek sağlamaya devam etmektedir. Yirmiden fazla ülkede elliden fazla kültür merkezi kuran Kazakistan ortak dil, kültür ve tarih birikimini korumak ve milli bilinci uyanık tutmak amacıyla literatür ve sosyal yardımlarını sürdürmektedir. Avrupa ülkelerinde üç senede bir kurultay organize edilerek, Avrupa Kazaklarının bir araya gelmeleri sağlanmaktadır. Kazakistan'ın sosyo-ekonomik durumu yurtdışında yaşamakta olan yaklaşık dört milyon etnik Kazak göçmeni ülkeye yerleştirmeye yeterli olmadığından uygulanan bu tür sosyal çalışmalar ile dünya Kazaklarının kültürel anlamda birliğinin korunması amaçlanmaktadır. Yeniden yerleştirme politikasının başarılı olması için devlet her sene daha fazla bütçe ayırmaktadır. Oralmanların uyum sağlaması amaçlı rehabilitasyon merkezlerinin

çoğaltılması söz konusudur. Bütün bu gelişmeler yeniden yerleştirme politikalarının bir devlet politikası olmaya devam ettiğini göstermektedir. Sahip olunan imkanlar doğrultusunda dönemsel olarak dalgalanmalar görülmekle birlikte yeniden yerleştirme ve göç politikası, istikrarlı bir şekilde bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren Kazakistan Cumhuriyeti'nin stratejik hedeflerinden olmuş ve hem iç hem de dış politikasında etkilerini göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Akkululu, Sultanhan.: “Oralmanlarğa ögey közkaras şettegi Kazaktın atajurtka konis audarın tejeude”, 16 Şubat 2010, Azattyk Radyosı, (Çevrimiçi)
http://www.azattyq.org/content/Kazakhstan_round_table_oralman_repatriates_adaptation/1959029.html, 13 Ağustos 2011.
- Alekseenko, A. N.: **Pervaya perepis naseleniya v suverennom Kazakhstane**; Materialı konferentsii 8-9 Sentyabrya 2000, St. Petersburg , 2001, s.82-98.
- Aliakparova. G.: **Astanada oralmandarga arnalğan Nur Besik şağın audanı salınadı**, 4 Nisan 2011, (Çevrimiçi)
http://www.kayranelim.kz/news/astanada_oralmandara_arnalan_nur_besik_shayn_audany_salynady/2011-04-04-245, 13 Ağustos 2011.
- Anderson, Benedict.: **Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism**, London, Verso Press, 1991.
- Barcup. H, Werner.C.: “The Kazakhs of Western Mongolia: transnational migration from 1990-2008”, **Asian Ethnicity** 2010, Vol.11, No.2, p. 216
- Barcup. H, Werner.C.: “Trans-National Identities : Mongolian Kazakh in the 21st Century”, *Geographische Rundschau* , **International Edition**, Vol.3, No.3, 2007. p.9.
- Benski.T.: “Ethnic Convergence Processes under Conditions of Persisting Socio-Economic Decreasing Cultural Differences: The Case of the Israeli Society” **International Migration Review**, Vol.28, No.2, p.270.
- Benson. L, Svanberg.İ.: **The Kazakh of China**: Essays on an Ethnic Minority, Uppsala, 1988.
- Bremmer, I.: “Nazarbaev and the North: State Building and Ethnic Relations in Kazakhstan”, **Ethnic and Racial Studies**, Vol. 17, No. 4, October 1994, pp. 619-635.

- Brubaker, Rogerp.: “Nationhood and the National Question in the Soviet Union and Post-Soviet Eurasia: An Institutional Account”, **Theory and Society**, Vol. 23, No. 1, 1994, p. 57.
- Brubaker, Rogerp.: **Nationalism Reframed: Nationhood and National Question in the New Europe**, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- Brubaker, Rogerp.: **Ethnicity without Groups**, Cambridge, Masp., Harvard University Press, 2004.
- Buharkızı, H.: ‘Kandastarımız kapa kalmasın!’, Aykin gazetesi, 12 Ekim, 2011, (Çevrimiçi) http://www.aikyn.kz/index.php?option=com_content&task=view&id=10346&Itemid=2 , 12 Ekim, 2011.
- Caroe, Olaf.: **Soviet Empire: The Turks of Central Asia and Stalinism**, London, Macmillan, 1967.
- Darieva, Tsyrylma.: “Recruiting for the Nation: Post-Soviet Transnational Migrants in Germany and Kazakhstan”, **Rebuilding Identities, Pathways to Reform in Post-Soviet Siberia**, ed. Erich Kasten, Berlin, Dietrich Reimer Verlag, 2005, p. 168.
- Dave, Bhavna : **Kazakhstan: Ethnicity, Language and Power**, New York, Routledge, 2007.
- Dave, Bhavna.: “National revival in Kazakhstan: language shift and identity change”, **Post-Soviet Affairs**, Vol.12, No.1, 1996, p. 51-72.
- Dave, Bhavna.: “Entitlement through Numbers: Nationality and Language Categories in the First Post-Soviet Census of Kazakhstan”, **Nations and Nationalism**, Vol.10, No.4, p. 451.
- Dave, Bhavna.: “Limits of the Nationalizing State in Kazakhstan : Is Civic Statehood Possible?” **Central Asia and Caucasus Series**, New Haven, Yale University , 2004, p.4.
- Dave, Bhavna ,Sinnot.P.: **Demographic and Language Politics in the 1999 Kazakhstan Census**, Watson Institute, Brown University, the National Council for Eurasian and East European Research, 2002.

- Diener, Alexander.: **One Homeland or Two: Territorialization of Identity and The Migration Decision of the Mongolian-Kazakh Diaspora**, Madison, The University of Wisconsin, 2003.
- Diener, Alexander.: “Kazakhstan’s Kin State Dilemma: Settlement Planning and the Oralman Dilemma”, **Europe – Asia Studies**, Vol.57, No.2, pp.330-331.
- Diener, Alexander.: “Problematic integration of Mongolian – Kazakh return migrants in Kazakhstan”, **Eurasian Geography and Economics**, Vol. 46, No. 6, 2005, pp. 465 – 467.
- Dvora, Hacohen.: **Immigrants in Turmoil: Mass Immigration to Israel and Its Repercussions in the 1950s and After**, Syracuse University Press, 2003.
- Esman, Milton. J.: “Ethnic Pluralism and International Relations”, **Canadian Review of Studies in Nationalism**, 1990, XVII, N 1-2, pp.70-80.
- Fierman, William.: “The Soviet Transformation in Central Asia”, **Soviet Central Asia: The Failed Transformation**, ed. William Fierman, Boulder, Westview Press, 1991, p. 172.
- Fierman, William.: “Changing Urban Demography and the Prospects of Nationalism in Kazakhstan”, **Canadian Review of Studies in Nationalism**, Vol.27, No. 1-2, 2000, p. 172.
- Fierman, William.: “Kazakh Language and Prospects for its Role in Kazakh Groupness”, **Ab Imperio: Studies of New Imperial History and Nationalism in the Post-Soviet Space**, No.2, 2002, pp. 398 - 419
- Gellner, Ernest.: **Nations and Nationalism**, Oxford, Blackwell, 1983.
- Gunnar, Jarring.: **On the Distribution of Turk Tribes in Afghanistan**, Lund. Leipzig, 1939.
- Halife, Altay.: **Anayurttan Anadoluya**, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1981.
- Hippler, Jochen.: **Nation-building: A key concept for peaceful conflict transformation?**, London, Pluto Press, 2005.

- Hobsbawm, J.E.: **Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit ve Gerçeklik**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2006.
- Holm-Hansen, J.: “Political Integration in Kazakhstan”, **Nation-Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies: An Investigation of Latvia and Kazakhstan**, Ed. by Pal Kolsto, Colorado, Westview Press, 1999, pp. 171-172.
- Holm-Hansen, J. : **Territorial and Ethno-Cultural Self-Government in Nation-Building Kazakhstan**, Oslo, Norwegian Institute for Urban and Regional Research, 1997.
- Hostler, Ch.: **Turkism and the Soviets**, London, 1957.
- Janabel, Jiger.: “When National Ambition Conflicts with Reality: Studies on Kazakhstan’s ethnic Relations”, **Central Asian Survey**, Vol. 15, No. 1, 1996, pp. 5-21.
- Kanat, Kazı.: Oralman meselesi – Kazak meselesi, 12 Ekim 2011, Alaş aynası gazetesi, (Çevrimiçi) <http://alashainasy.kz/politics/28164/>, 15 Kasım 2012.
- Kapkızı, Esengül.: Kıtayıdan keletin Kazaktın köşü sayabırsığ tur, 05.01.2010, Azattyk gazetesi, (Çevrimiçi) http://www.azattyq.org/content/Kazakhstan_abroad_china /1921228.html, 6 Ekim 2012.
- Kapkızı, E.: Köşi kon komiteti taratıldı, 4 Kasım 2010, Türkistan Gazetesi,(Çevrimiçi) http://www.turkystan.kz/page.php?page_id=36&id=5282, 13 Haziran 2012.
- Khazanov, Anatoly.: “Under-development and Ethnic Relations in Central Asia”, **Central Asia in Historical Perspective**, ed. Beatrice Manz, Boulder, Westview Press, 1994, p. 147.
- Kinayatılı, Z.: **Mangolyadağı Kazaktar**, Dünyejüzü Kazaktar Kaımdastığı, Almatı 2007.
- King, Ch. Melvin, Neil.: “Ethnic Linkages, Foreign Policy, and Security in Eurasia, Diaspora Politics”, **International Security**, 2000, Vol.24, No.3, pp. 127-138 .
- Kırımlı, Meryem.: “Emerging nationalism or the new strategy of independent Kazakhstan”, **Eurasian Studies**, Vol.2, No.2, Summer 1995, pp. 2-13.

- Klekowski, Amanda.: “The Decline of Privilege: The Legal Background to the Migration of Ethnic Germans” in **The Integration of Ethnic Germans from Central and Eastern Europe in the Federal Republic Coming Home to Germany?**, Ed.by., David Rock and Stefan Wolff, New York, Oxford: Berghahn Books ,2002, p.110.
- Kofanova. N, v.d.: O poryadke rosmotrenye voprosov svyazannih s grajdaninom Respubliki Kazakhstan : Ukaz ot 27 Sentyabrya 1996, N:3120, **Sbornik normativno-provavnyh aktov gosudarstv vostochno evropy i tsentral’ny azii**, Kiev, 2005,s.170. (Çevrimiçi) <http://unhcr.org.ua/img/uploads/docs/stateless-2.pdf>, 7 Şubat 2012.
- Kozıbayev,M.K.: **İstoriya i sovremennost**, Almatı, 1991.
- Kolsto, Pal.: “Nation Building and Social Integration Theory”, **Nation-Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies: An Investigation of Latvia and Kazakhstan**, Ed. by Pal Kolsto, Colorado, Westview Presp., 1999, pp. 44-62.
- Kolsto, Pal.: “Anticipating Demographic Superiority: Kazakh Thinking on Integration and Nation-Building”, **Europe-Asia Studies**, Vol.50, No. 1, 1998, pp. 56-58.
- Krane,R.: **İnternational Labour Migration in Europe**, New York, Praeger Publishers, 1979, p.32.
- Lahanulu, Nurtay.: Oralman jolun kesken jana zan, Azattyk gazatesi, 14 Haziran 2012
- Laurie, Salitan.: “Ethnic and Related Factors in Soviet Emigration Policy, 1968-1989” in **Russian Jews on Three Continents: Migration and Resettlement**, Ed.by., Noah Lewin-Epstein, Yaacov Ritterband , London: Frank Cass, 1997, p.68.
- Mendikulova, G.M.: **İstoriçeskiye sud’bı kazakhskoi diaspori: Proishojdeniye i razvitiye**,Almatı, Nauka, 1997.
- Mendikulova, G.M.: “Kazakhskaya diaspora : problemi i perspektivi” **Vestnik**, Ministerstvo nauki – Akademii nauk Respubliki Kazakhstan,1996, N 2, s.75-78.

- Mendikulova, G.M.: “Kazakhskaya diaspora i Respublika Kazakhstan”: problemi i perspektivi , **Kazakhstan-Spektr**, 1998, N1, p.73-77.
- Mendikulova, G.M.: **Kazakhskaya diaspora: istoriya i sovremennost**, Almatı 2006.
- Mendikulova, G. M.: “A voyna otnyala Rodinu”, **Veçernıy Almatı**, 1995, 31 May, p.2.
- Muhammedhanulu, N.: ‘Atajurtka kandastar ne akeldi?’, Türkistan Gazetesi, 29 Eylül, 2011, (Çevrimiçi)
http://www.turkystan.kz/page.php?page_id=39&id=6662, 3 Mart 2012.
- Nathan, P.Jonep.: “Assembling” A Civic Nation in Kazakhstan: The Nation-Building Role of the Assembly of the Peoples of Kazakhstan”, **Caucasian Review of International Affairs**, Vol. 4 (2) Spring 2010, pp. 159 – 168.
- Nazarbayev, N.A.: ‘III.Dünya Kazak Kurultayı’. Astana 29 Eylül 2005. Pravovoi spravochnik “Zakonodatelstvo” Almatı. Yurist. 2007.s19
- Norman, Wayne.: **Negotiating Nationalism: Nation-Building, Federalism And Secession in the Multinational State**, New York, Oxford University Press, 2006.
- Nöketayeva, Dinar.: Ulu köş – ultın abıroyı , 25 Mayıs 2011, Aykyn gazetesi. (Çevrimiçi)
http://www.aikyn.kz/index.php?option=com_content&task=view&id=7981&Itemid=2 , 21 Ocak 2012.
- Ohliger.R, Munz.R.: “Long-Distance Citizens: Ethnic Germans and Their Immigration to Germany” in **Paths to Inclusion: The Integration of Migrants in the United States and Germany**, Ed.by., Peter, H. Schuck, Rainer Munz , New York, Oxford: Berghahn Books, 1997, p.159 .
- Olcott .M.B.: **The Kazakhs**, Second Edition, Stanford, Hoover Institution Press, 1995.
- Olcott .M.B.: “Nursultan Nazarbayev and the Balancing Act of State-Building in Kazakhstan”, **Patterns in Post-Soviet Leadership**, Ed.by., Timothy Colton and Robert C. Tucker, Boulder, Westview Press, 1995, p. 184.

- Özkırımlı, Umut.: **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Ankara, 3.bs., Doğu Batı Yayınları, 2009.
- Peyrouse, Sebastien.: “Nationhood and Minority Question in Central Asia: The Russians in Kazakhstan”, **Europe- Asia Studies**, Vol.59, No. 3, 2007, p. 482.
- Pipe, Richard.: **The Formation of The Soviet Union**, London, Harvard University Press, 1997 .
- Rainer, Munz.: “Ethnic Germans in Central and Eastern Europe and their Return to Germany” in **Diasporas and Ethnic Migrants: Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective** , Ed.by., Rainer Ohliger, Rainer Munz, London,2003, p.264.
- Rainer, Munz.: “Ethnos or Demos? Migration and Citizenship in Germany” in **Challenging Ethnic Citizenship: German and Israeli Perspectives on Immigration**, Ed.by., Daniel Levy and Yfaat Weiss ,New York, Oxford: Berghahn Books, 2002, p.28-29.
- Rainer,Ohliger, Munz,R.: “Diasporas and Ethnic Migrants in Twentieth-Century Europe: A Comparative Perspective” in **Diasporas and Ethnic Migrants: Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective**, Ed.by., Rainer Ohliger and Rainer Munz , London, 2003, p. 12.
- Roeder, Philip.: “Soviet Federalism and Ethnic Mobilization”, **The Soviet Nationality Reader: The Disintegration in Context**, Ed.by., Rachel Denber, Boulder, Westview Press, 1992, p. 203.
- Roy, Olivier.: **The New Central Asia: Creation of Nations**, London, New York, I.B. Tauris, 2000.
- Sadovskaya, E.: “Chinese Migration to Kazakhstan : a Silk Road for Cooperation or a Thorny Road of Prejudice?”, **China and Eurasia Forum Quarterly**, 2002, Vol.5, No.4, pp. 4-5.
- Sancak. M, Finke, P.: “Migration and Risk Taking : Case Study from Kazakhstan,” **Migration and Economy** ; Global and Local Dynamics, 2005. p.132.

- Sarsambaev, Azamat.: “Imagined Communities: Kazakh Nationalism and Kazakification in the 1990s”, **Central Asian Survey**, Vol. 18, No. 3, 1999, pp. 332.
- Schatz, Edward.: “The Politics of Multiple Identities: Lineage and Ethnicity in Kazakhstan”, **Europe-Asia Studies**, Vol. 52, No.3, 2000, p. 490-494.
- Schatz, Edward.: **Modern Clan Politics: The Power of ‘Blood’ in Kazakhstan and Beyond**, Seattle, University of Washington Press, 2004.
- Shuval, Judith.: “The Sociology of Migration in Israel: The Mythology of Uniqueness” **International Migration**, Vol.36, No:1, p.10.
- Shirin, Akiner.: **The Formation of Kazakh Identity: From Tribe to Nation-State**, London, Royal Institute of International Affairs, 1995.
- Sheffer, Gabriel.: **Modern Diasporas in International Politics**, London& Sydney, 1986.
- Slezkine, Yuri.: “The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism”, **Slavic Review**, Vol. 53, No. 2, p. 414-452.
- Smith, Anthony.D.: **The Ethnic Origins of Nations**, Oxford, Basil, Blackwell, 1986.
- Suny, R.G.: “Provisional Stabilities: The Politics of Identities in Post-Soviet Eurasia”, **International Security**, Vol.24, No. 3, Winter 1999/2000, p. 174.
- Suny, R.G.: “Contemporary Issues in Historical Perspective, Constructing Primordialism: Old Histories for New Nations”, **The Journal of Modern History**, Vol. 73, 2001, pp. 862-896.
- Svanberg ,I .: **Kazakh Refugees in Turkey**, Uppsala, 1989.
- Şarapova, P.N.: “ Pereselentçeskaya politika tsarizma v Srednoi Azii”, *Kazak Eli*, 25(49), 1996, p.2.
- Şayahmet, Baurjan.: 2005 jılı Kazakistańǵa 480 min oralman keldi, 17 Şubat 2006, Azattyk gazetesi, (Çevrimiçi) <http://www.azattyq.org/rubrics/domestic/ka/2006/02/C>

[A6088CF-60E0-4771-81B9-5666D40090A2.ASP](#), 31
Mayıs 2012.

- Terry, Martin.: **A State of Nations: Empire and Nation-Making in the Age of Lenin and Stalin**, New York, Oxford University Press, 2001.
- Tokabayev, K.: Kazakistan Cumhuriyeti Parlamento Meclisi toplantısı, 26 Aralık 2007, KazAkparat, (Çevrimiçi) [www.inform.kz](#), 22 Nisan 2012.
- Tokabayev, Kanat.: “Resmiy derekter boyınşa Kazakistanda köşi-kon sayasatın cüzege asıra bastagan 1991 jıldan bastap, 2007 cılgı Kantardın 1-ine deyin öz Otanı – Atacurtka kezinde tagdırdın taukimetin körip, şet asıp ketken 565 min 767 Kazak azamattarı kelip, kosılıp otır, 21Nevruz, KazAkparat”, Astana, 2007, (Çerimiçi) [www.inform.kz](#), 25 Haziran 2012.
- Tuymebayev, J.: Kazakistan – Türkiye İlişkileri Toplantısı, 23 Kasım 2011, Kazakistan, (Çevrimiçi) <http://www.trtkazakh.com/trtworld/kz/newsDetail.aspx?HaberKodu=fe61221b-67f4-4e8e-8bea-b5383cf04ec9> 11 Şubat 2012.
- Walker, Connor.: **Ethnonationalism: The Quest for Understanding**, Princeton, Princeton University Press, 1994.
- Werner. C, Barcup. H.: “Mobility and İmmobility in a Transnational Context: Changing Views of Migration among the Kazakh Diaspora in Mongolia”, **Migration Letter**, 2009, Vol.6, No.1, p.49-59.
- Wolfel, Richard.: “North to Astana: Nationalistic Motives for the Movement of Kazakhstan’s Capital to Astana”, **Nationalities Papers**, Vol.30, No.3, 2002, p. 489.
- Yehuda, Dominitz.: “Israel’s Immigration Policy and the Dropout Phenomenon”, in **Russian Jews on Three Continents: Migration and Resettlement**, edp. Noah Lewin-Epstein, Yaacov Ro’I and Paul Ritterband, London, 1997, p.114.
- Yinon, Cohen.: “**From Haven to Heaven: Changing Patterns of Immigration to Israel**” in Challenging Ethnic Citizenship: German and Israeli Perspectives on Immigration, in Daniel Levy and Yfaat Weiss,

edp.,New York, Oxford, Berghahn Books, 2002, p.37-38.

Zarıkkankızı, Karlığaş.: Cazuvşı-dramaturg Sultanali Bazarbayuli , Duniyejüzi KazaKtarı Kauımdastığı töralğa torağasının orınbasarı: ‘Bolmaytın cayttı dabıra kılıp, küresker retinde köringisi keletinder köbeyip baradı’, 4Ekim 2004, Aykyn gazetesı, (Çevrimiçi) <http://www.aikyn.kz/site.php?lan=kaz&id=168&pub=21696>, 27 Mayıs 2012.

Zarıkhankızı, Karlığaş.: Küni bügünge deyin Ükimet köşi kon vkotasına arnalğan zandı türde birde bir ereje jasağan jok, 3 Mayıs 2006, Aykyn gazetesı, , (Çevrimiçi) <http://www.aikyn.kz/site.php?lan=kaz&id=168&pub=4974>, 8Haziran 2012.

Zeki Velidi , Togan.: **Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1989, p. 181.

Constitution of the Republic of Kazakhstan (1995), (Çevrimiçi) <http://www.legislationline.org/upload/legislations/81/9b/5e3433aadd3a9d28d35c4ca1d98a.htm> , 2 Nisan 2012.

Konstitutsiyonnyı zakon Respubliki Kazakhstan ot 16 Dekabrya 1991. http://egov.kz/wps/wcm/connect/4abfac0043e4200a8cb6af33bfb539a0/Конст.ЗПК_О+госнезависмости+ПК.html?MOD=AJPERES&useDefaultText=0&useDefaultDesc=0 , 9 Eylül 2011.

Prezident Respubliki Kazakhstan. O pravavom polojenii inostrannıh grajdan v Respublike Kazakhstan : Ukaz ot 19 İyunya 1995. Spravachnaya sistema ‘Yurist’ , (Çevrimiçi) <http://www.zakon.kz/203886-pravovoe-polozhenie-inostrannykh.html>, 15 Mayıs 2012.

Prezident Respubliki Kazakhstan. O poryadke predostovleniye politiçeskogo ubejeşe inostrannım grajdanınam i litsam bez grajdanstva v Respublike Kazakhstan : Ukaz ot 15 İyulya 1996. Spravachnaya sistema‘Yurist’, (Çevrimiçi) <http://www.zakon.kz/203886-pravovoe-polozhenie-inostrannykh.html>, 15 Mayıs 2012.

Zakon O grajdanstve Respubliki Kazakhstan ot 20 Dekabrya 1991. Spravachnaya sistema ‘Yurist’ , 21 Mayıs, 2012.

Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan o pravavom polojenii inostrannıh grajdan. 19 İyunya 1995. Spravachnaya sistema ‘Yurist’

Ukaz Prezidenta Respubliki Kazakhstan o poryadke predostovleniye politicheskogo ubejeşe inostrannım grajdanınam i litsam bez grajdanstva, 15 İyulya 1996, Spravachnaya sistema ‘Yurist’

Ukaz Prezidenta o poryadke rosmotreneye voprosov svyazannıh s grajdaninom Respubliki Kazakhstan, 27 Sentyabrya 1996. Spravachnaya sistema ‘Yurist’

Pravitelstvo Respubliki Kazakstan. O konseptsii repotratsii etnicheskikh kazahov na istoricheskuyu rodinu. ‘Kazak kökenli etniklerin tarihi vatanına yerleşirme konsepti’: Postonovleniye №900, 16 Eylül1998, Pravovoi spravochnik “Zakonodatelstvo” Almatı, Yurist, 2005, s17

Pravitelstvo Respubliki Kazakstan. ‘Konseptsiya migrosionnoi politiki’: Postonovleniy 5 Eylül 2000. Pravovoi spravochnik “Zakonodatelstvo” Almatı. Yurist. 2005, s32

Pravitelstvo Respubliki Kazakstan. O kvote immigratsya oralmanov na 2005 -2007: Kararname 27 Aralık 2004, Pravovoi spravochnik “Zakonodatelstvo” Almatı, Yurist, 2005, s21

Pravitelstvo Respubliki Kazakstan. ‘Gosudarstvennaya programa podderjka sooteçestvennikov projivayushih zarubejom na 2005 – 2007: Postonovleniy 21 Noyabrya 2005, Pravovoi spravochnik “Zakonodatelstvo” Almatı, Yurist, 2005,s 24.

Pravitelstvo Respubliki Kazakstan. ‘O Gosudarstvennoi programme razvitie obrazovaniı v respublike Kazakhstan na 2005-2010: Postonovleniy 11Ekim 2004, Pravovoi spravochnik “Zakonodatelstvo”Almatı, Yurist, 2005.

Kazakistan Respublikasının Halıktık Köşü Kon Turalı Zanı, 13 Aralık 1997, Düzeltme yapıldı 6 Temmuz 2007.

Kazakistan Cumhuriyeti Göç Yasası, Astana, 1997.

Programma Pravitelstva, 2001.10.29. N1371, Otrasleyaya programma migratsionnoi politiki RK. Astana. Zakonodatelstvo Kazakhstana. (Çerimiçi) http://kazakhstan.newscity.info/docs/sistemst/dok_oegikz.htm, 16 Mayıs 2012.

Ministerstvo truda İ Sosial’noi Zaşıty Naseleniye, (Çevrimiçi) www.enbek.gov.kz/migration/migr_rusdetail.php?recordID=51&mintrud=1, 18 Ocak 2012.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı statistik bilgileri, 2007 – 2009 seneleri arası, (Çevrimiçi) www.enbek.gov.kz/migration/migr_rusdetail.php?recordID=81&mintrud=1 , 18 Ocak 2012

‘Devlet bütçe kanunu’ 2003-2006.

Demografiçeskii elegendnik Kazakhstana, Almatı, 1996.

Statistiçeskii sbornik , Almatı, 2005.

O Demografiçeskoi situatsii v Respublike Kazakhstan. (Çerimiçi) http://www.stat.kz/news/Pages/pr_13_01_10.aspx, 28 Mart 2011.

UNDP “**Status of Oralman in Kazakhstan**” Overview, UNDP Kazakhstan, Almaty , 2006.

Sovetskaya entsiklopediya , Moskva, 1982.

Tsinskaya İmperiya i Kazakhskaya hanstva, Alma-Ata, 1989,s.33.

Türk Tarihi Kurumu Yayınları ,Kazakistan Tarihi Makaleler Dizi X – Sayı 21 , Ankara 2007.

“Kazak Kurultayı Kazak meselesin şeşse eken”, **Jas Alaş Sayasat Gazetesi**, 19 Mayıs 2011, N39 (15601), (Çevrimiçi) <http://www.zhasalash.kz/sayasat/4583.html> , 28 Mayıs 2012.

‘Ontustik Kazakistan’ gazetesi. 2008, N29.

Cumhurbaşkanı Nazarbayev’ın Kazak Gazetecileri ile görüşmesi, 29Mayıs 2008, **Aykın Gazetesi**, (Çevrimiçi) <http://www.aikyn.kz/site.php?lan=kaz&id=166&pub=18477>, 28 Eylül 2011.

UNDP Human Development Reports <http://hdr.undp.org/en/>

Kazinform www.inform.kz

Kazakistan İstatistik Ajansı <http://www.stat.kz/>

Hukümet sayfası <http://egov.kz>

Aykın Gazetesi <http://www.aikyn.kz>

Azattyk Gazetesi <http://www.azattyq.org/>

Alaş aynası gazetesi, <http://alashainasy.kz/>

Jas Alaş Gazetesi <http://www.zhasalash.kz/>

Türkistan Gazetesi, <http://www.turkystan.kz/>